

T A R T A L O M

▶ 3	SZŰCS LÁSZLÓ	
	átutazóna, mert én másként, Esti együttős, Veszély-beszély	(versek)
▶ 6	GÖMÖRI GYÖRGY	
	Álom, lengyelekkel, Keresztrefeszítés	(versek)
▶ 7	ACZÉL GÉZA	
	szino(líra) – akaratlan, akaratos, akaratoskodik, akaratosság, akárcsak, akárhány	(versek)
▶ 10	RAPAI ÁGNES	
	Jegy nélkül, Ha ez van, akkor az van, Szerepek	(versek)
▶ 12	TEMESI FERENC	
	Apám	(regényrészlet)
▶ 17	HALMAI TAMÁS	
	Az éneklő tenger	(vers)
▶ 19	MIKLYA ZSOLT	
	Gyöngytollú angyal	(vers)
▶ 23	MIRTSE ZSUZSA	
	Fehérnél fehérebben	(vers)
▶ 25	EGRESSY ZOLTÁN	
	Ahogy szereti	(elbeszélés)
▶ 33	HARTAY CSABA	
	Haza napokig, Iskolabontás, Képzelt öreg, Uszonytalan úszók	(versek)
▶ 36	BONDÁR ZSOLT	
	szövegünnap, érzékelésünnap, kimondásünnap, akaratünnap, különünnap, beszédünnap	(versek)
▶ 38	SZÁVAI KRISZTINA	
	Egy fordulásban, Idő, Vágy, Csók, Álom, Ha, Eső után, Parton, Olvaslak, Végtelent sóhajtó	(versek)
▶ 41	KÖSZEGI BARTA KÁLMÁN	
	Fák	(vers)
▶ 42	HIDAS JUDIT	
	A riasztó	(elbeszélés)
▶ 45	VARGA LÁSZLÓ EDGÁR	
	rád hagyom, nagytótól	(versek)
▶ 47	TAMÁSI OROSZ JÁNOS	
	Szerelmes keserű hazafiság, Szürkület, Légszomj a Gellért-hegyen	(versek)
▶ 49	FODOR ÁKOS	
	Télikék	(versek)
PAPÍRHAJÓ		
▶ 51	ELEKES DÓRA	
	Szárnyati	(vers)
▶ 52	BÖSZÖRMÉNYI GYULA	
	A zubornyák	(mese)
▶ 54	UGHY SZABINA	
	Ó, ció, levitáció	(recenzió)

56	BOTH GABI Tündérek és királyfik Budapesten – Beszélgetés Gimesi Dórával
59	ELEK TIBOR
65	„...az akarat és a szeretet együtt otthonosabbá teheti” – Beszélgetés Kemény Istvánnal Z. URBÁN PÉTER „én is zarándok voltam” – Kemény István: A királynál (kritika) * * *
68	ERDÉSZ ÁDÁM Az emigrációból való hazatérés nehézségei – Gondolatok Kovács Imre születésének centenáriumán (esszé)
72	VALUCH TIBOR Magyar radikalizmus – magyar demokrácia – Kovács Imre, a publicista, szociográfus és politikus (esszé)
76	PETRIK BÉLA Egy mozgalom útikalauza – Papp István: A magyar népi mozgalom története 1920–1990 (kritika)
80	EKLER ANDREA Feledhetetlen történetek – Petrik Béla: A népi-nemzeti mozgalom történeteiből (kritika) * * *
84	SHAH GABRIELLA Orpheus útján – Sulyok Gabriella tájélményei (esszé)
87	DEÁK CSILLAG Az arc ajándék – Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma (kritika)
89	KÖLÜS LAJOS Az arc díszlet is – Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma (kritika)
91	KISS LÁSZLÓ Drámaírók, rendezők, színészek versenye Békéscsabán – Nevek, tények, számok a XVIII. Kortárs Drámaíró Versenyről (tudósítás)
95	VARGA ANIKÓ Habkönnyű bivaly-szuflé – Parti Nagy Lajos: Bivaly-szuflé (kritika)
97	MÉNESI GÁBOR Csend, amit maga köré épít a mű – Barnás Ferenc: Másik halál (kritika)
101	PETHŐ ANITA Nincs visszaút – Hartay Csaba: A jövő régészei (kritika)
103	MOHÁCSI BALÁZS „Rétegei tiszták, alján a szennyeződés érintetlen” – Bognár Péter: Bulvár (kritika)
106	KÖRÖSSI P. JÓZSEF Gazoskönyv egy gyomvilágról – Szűcs László: Gazoskönyv, Válogatott publicisztikák 2003–2008.; Bolondok a parton – versek a nyolcvanas évektől napjainkig (kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el: www.barkaonline.hu

SZÜCS LÁSZLÓ ◀

átutazom
csak csak
saját tenyeremből
csak csak miseljel
mint aki már erett saját tenyeréből
s mint aki elmenni is tud már
misenkelni is szeretni
átutazok mellett némi ismeretlen réseinél
kint a peror a csatlakozás
a késő éhgyom a holnap reggeli tiltakozás
perre te azt is tudod már
ez itt csak képror
a boltokhoz ablakából
ez is csak kés
a nőgányok hőze hullt össze kétségrel
megper per az állatépken
saját tenyeremből
tenyeremlegetből
Szűcs László

mert én másként

a semmiből maradt vissza ez a havazás
a ravasz közöny jön a semmiből
hogy a felázott talajú lepkesávon
dobja be közénk a rend utolsó tartalékait

egy erőtlén angyal maradt csupán veled
repedt érzés a gondolatkörnyezet

Esti együltős

Már csak a jelre vársz,
a cél lebeg,
mint néhai bogár a macska vizestáljában.
A mozdulat is egyszerű lehet,
kifűzni lassan a félkövér szőke
fehér vászon tornacipőjét,
azt az olcsó kínait.

Gumitalpán a mintázat kopott,
akár nyári abroncsaid hatvanezer kilométer után.
Amíg te nyomtad a gázt,
vajon merre járt a félkövér szőke?
Lába érintése túl a fűzők oldásán,
a két egyformán kötött masnin,
zoknijai a neonzöld csíkokkal nyirkosak,
langyosan nyirkosak,
a fű zöldje érzéki gumitalpai alatt.

Téged trikója sem csábít.
Hiszen nem tudod eldönteni,
zöld-e vagy kék,
benne ő, ki félkövér,
s oly szőke, hogy nincs is az a haj.
Rövidre nyírtságában csak a boltot érzed,
ahol az alsó polcról az olcsó festéket levette.
Meg az olló langyosát
húga kezében, bár nincs is talán.
De haját rendszeresen vág,
barátjának is, ki testén hordja

a szakítás szagát,
mint te a pillanatot,
amivel felejtet is
a szőke minden kékjét, zöldjeit, orra egyenesét.

S marad a láb, a vászoncipős jóbarát,
már azt is tudod, hogy ez így nem ér,
nem hallod hangját, nem kérdezed nevét.
Ebből nem lesz viszony,
a dolog nem fejlődik tovább.

Csak egy bagoly visít fent valahol,
a jel beroskadt.
Menjetek haza már.

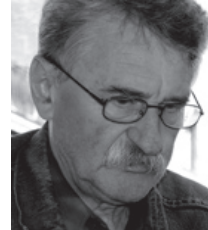
Veszély-beszély

Fakultatív kérés: előbb a bal, majd a jobb oldali szövegoszlopot olvasd, végül a kettőt egymásba olvasztva, mindhárom alkalommal a közös sorokkal együtt.

Talán álmodom	(jutalom, varázslat ért)
szeret és virraszt alkonyom	(beszél, beszél, beszél)
ki van az én arcomon	(álmában verset mond a szél)
a holtponton túl	(torkában tél)
a rend virágába bújt	(szirmok peremén)
veszély-veszély	(végveszély)
HOVA INDUL A MEGBÁNTOTT EGYÉN?	

hártyavékony falak	(meglódult szavak)
lapulnak járatlan ösvény alatt	(kemény kitalált matracon)
jutalmaznak	(jutalmaztak)
valami törvény ürügyén	(így tovább álmodom)
a képernyő szegletén	(boldogabb vagyok)
ENGEM ROMBOLNAK ÉN LESZEK TÁVOLABB	

Búgnak mély hangú orgonák	(mint eső szitál a szó)
messze sodor a szirénahang	(halkul loppan komorul)
félmaroknyi való világ	(eső után vizes járda)
dermeszti az üres szobát	(indul végre támadásra)
ÉBREDÜNK AZ UTCÁN HAJNALI VÁRAKOZÁSBAN	

Álom, lengyelekkel

Álmomban egy percre láttam a lengyel pápát, vagyis II. János Pált, borostásan, mint aki fáradt, mert nagyon hosszú útról érkezett. Utána egy fogadáson Czesław Miłosz találtam – közelebb jött és *majdnem* megölelt. Kérdeztem, hogy van? „Egyedül itt vidám (az élet)” – mondta mosolyogva, és nem lehetett tudni, ezt Angliára érti-e, vagy a holtak országára. Utána eltűnődtem: megkérdeztem volna, „milyen halottnak lenni?” – ami merőben szónoki kérdés, hiszen lehet rá felelni egyetlen szóval: „Más”. És ezzel be is fejeznénk magvas eszmecserénket.

Keresztrefeszítés

Évekig egy olyan szobában aludtam otthon, ahol a falon a megfeszített Jézust láttam INRI fölirattal, egy nagy Medveczky-vásznon. Úgy megszoktam a képet, hogy szinte elfeledtem, mit ábrázol. Most Piero mestertermében nem tudom, mit csodáljak jobban: a szilaj lovakat, a sisakos katonákat, vagy a kép alján a közömbös kockavetőket. Vagy a legszebb színeket: egy kíváncsi római polgár halványpiros ruháját, és Mária Magdolna hosszú rőt köpenyét, ahogy közrefogják a holtsápadt keresztfát. Piero azt sugallja: a golgotai dráma is lehet szép, mint látvány – s amit festett, olyan, hogy századokkal később is még ámulatba ejt.*

(szino)líra

torzósztár

akaratlan

milyen különös életünkben az a finoman szövögetett fonál mely lelkiismeretünk szorításában váratlan helyzetekben is visszajár s a légszomj határán teregeti vékony szálait esendőségünk elé mivel túllépve az immár virtuális téridőben lehetséges megoldását az ember már nem lelé benne a nyugtalanság ajtaja végleg fölnyitódik s olykor meg-megcsapkodják a melankolikus szelek azt a magunkkal cipelt lelki holmit melyet több-kevesebb sikerrel a tisztesség igazgat s valahogy nyomot nem a nagy botlások hagynak ha van értelme egyáltalán a túlzott jelzőnek egy szürkén vegetáló alakban érzékenyebbek a leitmotív mögötti parányi részek mikor kicsiny gonoszságainkat megkerülve akaratlan mozdulásaink után heherésznek a láthatatlan koboldok ahogy egyszer apa ment lelkes virágcsokorral az utcán s én a presszó kirakatából eljátszottam hogy nincsen ott miként néhány tündéri lamurt vagy ha hőzöngve akkor is adtam az úrt mikor szerencsésebb lett volna hazamennem netán önelégülten kurjantottam a zebra után megvakult emberemnek viszontlátásra ő fáradtan fordult és évtizedek óta riad bennem válasza magánya

akaratos

nincsenek kezünkben hiteles mérőműszerek csak azt tudom egykor föl-kamaszkodva igencsak tetszettek az akaratos emberek akik a diktatúra puhulásával közös üléseken húzták-vontatták a szót s bár ettől az embernek bőre neveltetése miatt néha kényelmetlenül viszkedett ezek csak kimondtak olykor valami lényegyet mielőtt beledőltek az önimádatba nem is sejtve ez a gyatra fordulat mennyit visszavesz az egészből hisz végül mindnyájan ellentmondásos helyzetekben ténferegünk a világmegváltó igék kezdtek luftballonként szálldosni felettünk s a tanulságok lezárása kicsorbult néhány kerek női seggre látva netán impotensen a szesz mámorába dőlve estünk valamely éjszakai legelőre szuszogni mikor a totálképben még pucéron is fönnmaradt a zokni s a nagy nekikészülések másnapra már a feledések édes homályába züllöttek karakter ez is pedig mennyire kívántuk a szellemet a fórumot ahol a pöcsöt leiskoláznánk mert hitvány rangorságában is olyan mint a járvány az aktuális bacilus ám a ferde struktúrák felé a jámbor adakozónak nincsen út legfeljebb a magány amely rendre keresztbevág a fölbuzdulásoknak

* Piero della Francesca, 15. századi olasz festő, „Keresztrefeszítés” című műve a New York-i Frick-gyűjtemény tulajdona.

akaratoskodik

általában messze laktunk az iskolától így aztán míg anyám nem dolgozott az ebéd a délutáni menés-jövés előtt jó korán oda lett téve utólag látom szinte mindig az ötvenes évek hangulata volt családunk ebédje hétköznapi lépcsőzetesen csak hétvégére maradt meg a kispolgári elem az asztalt áhítattal körbeülni miközben mama nem győzött laza gasztronómiai leleményeket szülni a káposztafélék krumplis leágazások sikamlós tészták kreatív bő levelek dzsungelében nem mondanám hogy mindig csak övé az érdem hiszen híres konyhája is fölsérthette olykor az objektív valóságot mivel néha a gyermek lelkében másra vágyott mint egy majd semmiből művészien kikevert ízletes adagra a mákos guba helyett lekváros ragacsra paradicsomos szósz helyett szívesen sóskára lesve de azért szeme meleg sugarában mindig megjött a kedve szépen túlpiszkálni a felnőtt adagot és lassan ebben a meghitt szép együttletben már csak az a gond ha a többiek által imádott káposztás cvekedli van ebédre ilyenkor borul a béke anya sem olcsó egyezkedések menedéke míg a gyerek merészen akaratoskodik és késve zuhan az iskolapadba

akaratosság

tulajdonképpen egyfajta fogság az emberbe ágyazott akaratosság mivel igen nehéz centikkel kimérni mikor legyen férfi a férfi bőszen szemöldökét felhúzva bár a nyápic roppant igazságai közül ekkor is kikörözget a nulla és komikussá válik miként egykor magam is lelki üdvömről küzdve az öltözőben a túlkoros sárkánynak esve ki apró meglepetés után kedvtelve ütlegelte hóka koponyámat és mit én sosem mertem mocskos szájjal szidta az anyámat röhögve aratva a riadt szemtanúk fölényes eredményhirdetését legfeljebb szeme sarkában csillant meg kicsi csodálkozó érték hogy az önbecsülés tisztaságából fölfogott valamit aztán a kaszás gyorsan el is vitte a rendezetlen prolit ki egy idő után már hiányzott érdes lelkével tudtam volna néhány hideg sör mellett mit kezdeni hogy a dac nélküli jámbor miként fogyaszthatja a világot békába lemenve s legjobb formájában is legfeljebb apró csókosig settenkedve folyamatosan igazodva a változó tónusokhoz akkor meg se dac nem adatik se fölpuhult gerincoszlop hisz komikus ha a középser odavág ám vesztheted maradék hited is ha nyálkás csúszómászók védenék a hazát

akárcsak

vénülgetve egyre gyakrabban nézne érintetlen szépségekre az ember és nincs hova körkörösén kezdi bekeríteni az iszonyat akárcsak annak tudományos kalandorságba öltöztetett féltestvére az undorológia holott az egésznek sincsen sok új eleme egykor már a gyermek is biztos tudni vélte minek támad megbízható kelleme s ösztönösen mi az mit gondosan kerülgesse a szarba lépés hányás lecsüngő zöld takony gyomorvágás volt az apró szervezetnek csak hát hihetetlen gyorsan pörgött még a kiheverés reakciós ideje az undok víziót és szaglást gyorsan ütötte át új élményeinek bűvös deleje s már fesztelen zabálta is az akkor még ünnepi uzsonnának számító vajjas kenyeret piros tavaszi retekkel akár a később ellesett kórbonctan nyitott ajtajában vígan szalonnázgató seggfej legalábbis egy idő után így értékelted a látványt mivel egy ideig naivan vártad az éteri sugárzást ám ahogy a ráncaid nőttek az undor képzetek is egyre agresszívebben bevésődtek és évtizedek távlatából is visszaüzennek kínzó momentumok s mivel mulandóság árnyékában más reményre sincsen ok megnyugodni kezd egyetememesedni ez a felkavaró hakni

akárhány

uraim nagyképűség nélkül el tudják önök képzelni az ötvenes évek elején egy vidéki kissrác szellemi horizontját aki mást sem látott soha csak hogy a vörös zászlókat kibontják és vígan harsognak recsegve persze ez a disszonáns ropogás lehetett a különös kor felemás lelke az üst nagyságú hangszórók kopott házak falára vagy a kókadozó fákra felszerelve s a gyerek furán viselkedő szüleit lesve bámulta miként készülnek a szeles ünnepi menetre alázatosan elnyűtt ballonkabátban kicsit már benne az árban csak apró rezzenésekkel jelezve mindezekhez azért senkinek sincsen kedve s hajaztak kicsit a félelemre ám némileg bízva abban is hogy otthon vannak a tömegelésben nem lesz pánik nem törik majd ablak a penzumot letudva pedig igen jól fog esni a félig előkészített rántott hús friss uborkasalátával nem sokat érhettem belőle de az őszön azóta valahogy másfelé szárnyal s menjen bármerre megrendít a tömegek vonulása akárhány párt kicsiny életben akárhány álca idegenül cseng bennem a demonstrációk kora délelőtti s késő délutánja ha egy magamnak kitalált kieső szögből a zajongókon elmerengek

Ismerős vidék II. (2013; tus, grafit, papír; 190x190 mm; fotó: Tenk László)

Jegy nélkül

Jegy nélkül parancsoltak
a rozoga buszra, hogy
végigzötyögj a januáron.
Csak nehogy eltüsszentsd
magad, csak nehogy megint
köhögni kezdj, mondod
lázasan a bepárasodott
ablaknak. Hangos magányoddal
mások magányát ne sértsd.
A lelkiismeretes ellenőrre várj,
tudd, megváltás lesz a büntetés.

Ha ez van, akkor az van

Ha sokszor leírom, hogy üres a tér,
megtelik a papírom.

Ha kimondom, hogy csönd van,
meghazudtol a hangom.

Ha kijelentem, hogy vicces vagyok,
komolyan vesznek.

Ha azt mondják,
ne féljek a táplálékkiegészítőktől,
a földrengéstől, a megkülönböztetéstől,
gyanakodni kezdek.

Ha azzal próbálnak megnyugtatni,
hogy megvédenek,
elmenekülök.

Szerepek

Amikor elveszíted a gyermek,
az anya,
a szerető,
a testvér,
a barát,
az ápoló,
a beteg,
a gáz- és vízleolvasó,
a bevásárló,
a tömegközlekedő,
a szakács,
a mosogató,
a bőröndcipelő,
a vonaton rokonokhoz utazó,
a kérdőíveket kitöltő,
a szórakozott,
a feldobott,
a szigorú,
a kíváncsi,
a melankolikus szerepet –
némán állsz majd a közönség előtt.

Apám

(regényrészlet)

Kisembernek is lehet nagy igaza, de annyit is ér vele, mondta egy hülye író, aki alighanem én voltam valamikor. Pedig mindannyian Magritte és Chaplin keménykalapos kisemberei vagyunk, akik nagyon is különbözünk egymástól, semmi több. Nincs nagybetűs történelem, csak kis történetek vannak. Ha van valami, amit ki tudok mondani, és ki is mondtam már: csak ember és rongyember van. „Bírni el pici egér hátán egész ház, ha bebújni lyuk?”, kérdezte Domonkos István „Kormányeltörésben”.

Ne félj az ellenségeidtól, a legtöbb, amit megtehetnek, hogy megölnek. Ne félj a barátaidtól, mert maximum elárulhatnak. A közönyösöktől félj, akik megengedik, hogy mindez megtörténjen ezen a földön. Apám megérhette, hogy kedvenc színésze, a gőgös Besenyei mondta el az „alföldi” címszót a „Porból”, a regényből, amiért öregkorában megsüvegelte a város. Ezt adhattam neki. Ez a címszó volt belőle a kedvence. Nem tudta, de most megmondom: rá gondoltam, miközben írtam. Ennyi.

Júdás a saját tanítóját árulta el. A titokzsaruk lehetővé teszik, hogy mindez megtörténjen a te egyetlen életedben. Az önkéntes rendőrök országában, akik igazoltatáskor karszalagot viseltek. Ha elfogadod a szabályokat, játszanak veled. Te vagy a hunyó mindig. Foster írta: „Ha a hazám és a barátom elárulása közt kéne választanom, remélem, lenne annyi erőm, hogy a hazámat válasszam.” Apám barátai mindkettőt árulták el egyszerre, megmutatva, hogy az eredendően sztálinistának megmaradt gépezet, miféle jellem nélkülieket termelt ki, és nyomorított meg. Francis Bacon, akiről sokan azt hitték, hogy maga Shakespeare, barátai elárulása után írta meg, hogy a tudás hatalom. Főként a gonoszok kezében az.

Kung Fu-dze tudta, hogy csak a csönd a legjobb barát. Apám végül is ezt választotta. Lemondta az újságot, nem nézett tévét. Nem akarta látni a hatalomban díszelgő, vagy a halálozási rovatban szereplő egykori barátait. Már csak így tudta megőrizni tartását. Nem volt többé fegyvertársa, eszmetársa, munkatársa, polgártársa, honfitársa – nem osztozott már semmin. Csak anyám maradt az ő társa. Öregkorukra végre útlevelet kaptak, és beutazták azt az Európát, amit fiatalon szerettek volna beutazni, s amely nem törődött velük soha.

(BENNEM EGY RENDŐR SZUNNYAD. AMI EBBEN A KÖNYVBEN FELÉLBREDT. ELFELEJTENI NEM FOGOM. AZT SE, HOGY A PARADICSOMSZÓSZ VÉRBŐL VOLT A LEVESBEN FŐTT HÚS MELLÉ A KÁDÁRI KONSZOLIDÁCIÓBAN, CSAK NEM VETTÜK ÉSZRE.)

Rólam külön jelentés apám anyagában csak egy volt. Mert 1967/68-ban volt a középiskolai tanulmányi verseny. Apámnak tehát (EBBEN IS) igaza volt. A cég a 267. sorszám alatt „szereplő” ifj. TF-ről adott rövid jelentésében megírta, hogy az apámat „különösen veszélyes elemként tartják nyilván”. Rólam semmit. De Pesten már nem számított az apámról való tudás, csak az, hogy én mit tudok. Nem tudtak keresztbe tenni Temesi Ferenc Ferenc fiának 1971-ben se. Ösztöndíjat kaptam Angliába, ketten kaptunk az egész Bölcsészkarról. Ekkor engem is be próbáltak szervezni a szervek. Na, nem durván, óvatosan. Behívtak, ezért: Hallottuk, hogy ösztöndíjat kapott Angliába. Tartsa nyitva a szemét az elvtárs! Én?! Londonban? Mit tudhatnék én Londonról, amit maguk már nem tudnak? Én egy megbízhatatlan fecsegő vagyok, már a sarkon elmondom, hogy... Majd találkozunk, amikor visszajön. Viszontlátásra. De nem találkozunk!, mondtam az egyenruhásnak. (A kapu alatt lett csak a hátam nedves, de nem a géppisztolyos őrtől, hanem mert belém villant, hogy a „nem találkozunk”

az ő szótárunkban azt is jelenthette, hogy én nem jövök vissza.) KISZ-titkárság ide vagy oda, utánam szúrtak, 1968. március 20-án. Igaza volt hát apámnak: el kellett indulnom azon a versenyen. Az ő távja a férfi 1500 méter volt. Az enyém? Hosszú távú álmodás.

Az érmegyűjtésbe menekült apám meg a tanyára. Győző bácsi, a barátja a múzeumból, szabadkőműves volt, ezért köhögnie kellett. Erről az egyetlen emberről tudta meg apám életében, hogy jelentésre kényszerítették.

Csak az tud igazán elárulni, aki bévül van a bizalmodon. Tisza jelentései pontosak voltak. Temesi Ferenc ügyében 1961-től folyamatosan foglalkoztatták „Tisza” fn. informátort. Egész 1971-ig. Németh Istvánnak hívták. Na és? Százezer becsületes magyart hívhatnak így. A valódi neve is átlagos volt, mint a fedőneve. Gyakorlatilag nem jelent semmit. Pista bácsi segítségével zárták magába apámat. Fizikailag egyre kisebb lett. Élt (volna) 79 évet. (1914. márc. 11. – 1993. júl. 5.) Olyan kisszerű ez az egész jelentés-ügy, mint Szeged, amely nagynak hiszi magát. De apám halála... Június 30-án, halálunk napján, Kati sírját nem találtam a ceglédi temetőben. Elvitték a Dunántúlra, édesapja hamvaival együtt, mondta a gondnok. Halottan ültem a ceglédi állomáson. Egyszerre jött be a pesti és a szegedi gyors... Valami azt súgta, a szegedire szálljak, bár nem volt nálam semmi személyes holmi. Így az utolsó öt napon még együtt lehettem apámmal. Haza akartam vinni, a Tündér utcába, hogy köztünk halljon meg (az utolsó kívánsága volt ez), de az osztályos orvos, gyerekkori barátom, osztálytársam lebeszélte róla. Belehal, mondta. Az első nap még a felét értettem, amit mond (anyám semmit), a másodikon a felét, a harmadikon a harmadát. Nem vittem haza, nem hívtam hozzá papot, és nem borotváltam meg utoljára. Ezt a hármát már sose bocsátom meg magamnak, bár meggyóntam, és feloldoztak. Ha magamnak se bocsátok meg, hogy képzelitek, árulók, hogy nektek igen?! Egyetlen dologra számíthattok. Mindennap elmondom az imámban: „...miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”.

„Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez, és terjesztéséhez.” Ezt íratják velem alá a levéltárban. Ha ez nem közérdekű, akkor mi az? Én nem hiszek csip-csup dolgokban, mert én látok. Mindannyian a kezemben vagytok, mert mindannyiótokat meg tudlak írni. Az apám fia vagyok. Ti mondtátok rám, hogy nacionalista. Én patrióta vagyok. Védem a nemzetem. Nem támadok. Még vissza se ütök. Egy világban, amely össztermelésének 3,5-szeresével tartozik. Kinek is? Saját magának, végső soron.

Ahogy vesszük, elvtársak, mondták volt a cégnél. Mi mindent megtehetünk. Ha úgy vesszük, akkor ez a Temesi tanító már nem is ellenség. Elhárítottuk a szocializmus legyőzhetetlen útjából.

Az utolsó két jelentésben (egy „Székely János” fedőnevű téglá malterozta össze) már üzent apám a szerveknek. Már tudta. Igen, akkor már tudta, hogy figyelik, és jelentenek róla. Csak nem tudta őket azonosítani. Nekem könnyű, ennyi anyag olvastán, és ennyi év távolából.

„Székely”, apám utolsó téglája kezdetben pontatlanul írt: „Kémikus fia és bölcsész lánya szépen halad.” A cím is rossz volt: *Tündér u. 13/a*, pedig aztán csak beügyeskedte magát hozzánk ez a téglatörmelék, és jelentette is, hogy '68. május 23-án miket mondott apám a csehszlovákiai, a francia és a vietnámi–amerikai helyzetről.

Június 10.: hosszú séta. A Tisza-parton mit keresek? Hát egy téglát. Húsz forintért árulták különben éjszakánként a Stefánián a huligánok. „Feszültség alatt álló nyugalom. A politikától elfordultak az emberek. A városiak csak halmazni akarnak Berendezési tárgyakban, utazásban, pénzben és autóban. (...) A szőlőmök hangoztatása mögött a jobblét láza reszket. (EZ A „SZÉKELY” KÖLTŐNEK INDULT, JUJUI! ILYET APÁM AZ ÉLETÉBEN NEM TALÁLT VOLNA KI. PRÓZAI ALKAT VOLT, HOGY ÚGY MONDJAM.)

Temesi Ferenc Sz(emélyi) dossziéjának F(igyelő) dossziévá való visszaminősítése már megindult. De a téglá jelent: „Egy-egy gyári munkás elégedetlenkedik, de ez is csak egy-egy havi borítékra vonatkozik. Egy jobban sikerült hónap elmossa a hangulatát. (SK. ÍRTA SZÉKELY KÖLTŐ ESZETETET.) Kérdés mekkora terhet bírna el társadalmunk. Hajlandó volna-e áldozatvállalásra. Lehetne-e a magyar társadalomra számítani egy erőpróba esetén akár egyik-akár másik félnek. Sajnos erre nem kell felelni. Társadalmunk ma elfogadja az adott helyzetet. Belenyugodott és törődött (ÍGY!) mint az élet lehetséges rendjébe. De nem hajlandó terhek vállalására sem. És ez jelent egy bizonyos nyugalmi feszültséget. (EZ VOLT A TÉGLA MÁNIÁJA.) Vágy győzri a társadalmat (!) egy emelkedettebb életforma, az önérdeknl

nagyobb dolgok felé. Ez a nosztalgia nyilvánul meg a kulturális termékek, a könyv, zene, film felé való fordulásban. Ez fordítja tekintetét a külföld eseményeire is – itt halmozódik fel valami, jól nem tapintható, bizonytalan, össze nem fogható és nem adatolható belső feszültség. Ezt tisztán senki se látja. Az ország vezetői azonban irányítani akarják – kell is. Elterjedtek a helyi fesztiválok, kultur rendezvények, konferenciák, új mechanizmus stb (!). – Társadalmunk határozott válságban van. – de ez világjelenség! (MINT A RENDŐR MONDTA A HOSSZÚ HAJAMRÓL, IGAZOLTATÁS UTÁN.) Végeredményben elégedetek lehetünk, hogy e válság, küzdelem a világon talán minket gyötör a legkisebb mértékben.”

Tiszta beszéd. Apám felmondta a leckét a téglának, és befogta a száját. Ő döntetlent ajánlott, és a cég elfogadta. A Szabad Európa rádiót se hallgatta már apám, hisz szabad lett Európa. Vagy nem? Meg is szüntették – az amerikaiak.

De „Tisza” még tovább folyt sebesen:

„A szombat délutáni kártyázás után beszélgetés kezdődött. Karácsony Sándor mintegy vigasztalva Temesit azt mondta, csak utazzon a Jóska külföldre, te utazgass itthon, jól lehet itthon pihenni. Hajdú közbevetette, nem igaz, hogy ő jó káder, csak a Hírlap Osztályon annyi a hülye, hogy a szakembert nem nélkülözhetik, ezért vették vissza, és halad előre. Temesi megjegyezte, hogy úgy tűnt fel neki, hogy az utóbbi időben megfigyelik. Tapasztalta, hogy kérdéseket tesznek fel neki, provokálni akarják. (MONDTA EZT SZEGÉNY APÁM KÉT FŐ ÁRULÓJA JELENLÉTEBEN, AKIK PERSZE EGYMÁSRÓL NEM TUDHATTAK.) „Nem bánt Téged senki sem” – mondta Karácsony. Jó állásod van, előléptettek, két gyereked jól tanul, a leányod az egyetemen van, és a jelek szerint a fiad is oda fog kerülni. Mit akarsz még?” Kérdezi az egyik főtéglá.

Másik jelentésében „Tisza” részletesen ír a nővéremről és rólam, szigorúan apámmal való összefüggésben:

„Fia Temesi Ferenc a Szegedi Ságvári Gimnázium negyedik osztályos tanulója. Szeretettel foglalkozik irodalommal (TE SZERETTÉL ENGEM EGY KICSIT?) Jó barátja a tavaly végzett és szép eredményeket felmutató Ördögh Szilveszter is. Együtt is dolgoztak tavaly. Temesi az egyetemre szeretne kerülni magyar-angol szakra. Tavaly a rádió egyik pályázatán több rövid kis írásával díjat is nyert. Angolból már az országos döntőben van, magyarból a döntő küszöbén áll, a megyei döntőn már túl van. Ifj. Temesi sokat olvas, folyóiratokat, könyveket hord haza, szóval a Temesi családba új színt vitt. (HOPPÁ, EZ DICSÉRI!) Apja mondja, ha már ott az a sok folyóirat, akkor olvasgat is belőle. Temesi lánya az egyetem jogi karára jár. A nyáron férjhez megy. Álláspontja hasonló az öccse véleményével. (NÉHA HOMÉROSZ, IS ELBŐ-BISKOL.) Pestre fog költözni, egyelőre bútorozott szobába, a vőlegénynek Pesten van állása, most végzi a közgazdasági egyetemet. Úgy látszik, a gyerekek jelentős hatással vannak Temesire. Ő is úgy vélekedik, hogy úgy látszik, a gyerekek megtalálják majd a helyüket ebben a rendszerben, elvégezhetik az egyetemet, és lassan egészen más véleményük lett a világról, mint apjuknak. Ő pedig megfogadta, hogy magatartásával nem akar olyan helyzetet teremteni, hogy gyerekeinek hátrányos legyen. Az a fő, mondja, hogy a gyerekek egyenesbe vannak.”

Egy összefoglaló jelentésben még is ez szerepel: „Temesi nézetei nem változtak, de mozgási tere leszűkült. Mivel nevezett nomenklatúrás állásban van (EGYETEMI GYAKORLÓ ISKOLA NAPKÖZIE!) ezért a pedagógus pályáról való kizorítására a Tanács felé teszünk javaslatot.” Még ekkor is!

De aztán: 1970. ápr. 21.: „A Belügyminiszter-helyettes elvtárs 004-es számú parancsa alapján felülvizsgáltam Temesi Ferenc „F” dossziés személy anyagát, és a társadalomra veszélyes elemek p o t e n c i á l i s kategóriába való besorolását javaslom.”

’71 októberében Hámori Ede, mint igazgató, Kiss Sándornak, a politikai osztály őrnagyának egy nem kért beszélgetésben elmondta, hogy: „Temesi sosem volt ellensége a szocialista társadalmi rendszernek, régi viselkedése az 1956-os ellenforradalom idején tanúsított meggondolatlanságának tudható be, azóta sokat változott. Akarva, akaratlanul mellette kell álljon a fennálló rendszernek, mert közvetlen és közvetett módon annyi mindent kapott már tőle és nincs oka még a legkisebb mértékben sem elégedetlenségre. Nevezett e tényeket szem előtt tartja és mint igazgató felelősséget mer érte vállalni bármikor, hogy vele többé probléma nem lesz.” (HÁT EZ SZÉP VOLT TÓLED, EDE BÁCSII!)

De ha apám megtudta volna az igazat; (HEAOV) Sanyi bácsit, Pista bácsit, hogy a barátai tették vele, amit tettek, belepusztult volna. Amikor Pista bácsi elvált Ilonka nénitől, a volt feleséggel jártak

tüntetően operába apámék, utána kávézni a Tisza Szálló presszójába. Apám föl-alá sétált a ház előtt, míg anyám szépítkezett, és percenként becsöngetet, hármat. Anyámnak jutott most eszébe, hogy neki is segített Pista bácsi: amikor tanácstagként a vezető igazgatókról kellett neki valamit írnia. Megdicsérte anyámat, de itt-ott belejavított. Mint ahogy vele bántak a tartótisztjei.

Ilonka néni magándetektívet fogadott, aki kiderítette, hogy Németh Pista bácsi (aki olyan 165 cm körüli volt, és csak a nevetése volt őszintétlen), új, nála három fejjel magasabb felesége, az ő tanítványa a főiskolán, egy ávós lánya. (Pista bácsi felesége szüleinek malmai voltak a háború előtt. A Tündér u. 8-as nagy ház viszont Pista bácsié volt, anyám szerint. Pista bácsinak kalapos volt az apja). Az az ávós tudta, hogy milyen tehetséges jelentő valójában az Ő kis célszemélyük. El is vetette a lányát vele. Végül is őt ezzel a házassággal zárták be. Végérvényesen. Én akkoriban, és most sem ítélem el ezért. Szerelmes volt, azt hitte, most kezdődik az élet. De Isten, akinél a kegyelem van, másképp gondolta.

Apám végül is az emberi méltóságért, a ius murmurandi-ért küzdött mindhiába; börtönnel és a népgazdaság más területére való áthelyezéssel kívántak válaszolni az elvtársak. Vagyis segédmunkássá akarták előléptetni újra. Mindkettő elmaradt végül, az iratokból nem derül ki, miért. A célszemélyt halála után a magyar honvédség hadnaggyá léptette elő. Már nem kaphatta meg, pedig örült volna neki. A besúgók is halottak, vagy azok lesznek.

„Tisza” 1971. november 8-án – utoljára – jelenti:

„Temesi ma már teljesen magába zárkózó embernek tűnik. Kerüli a régi barátait. A korábbi hetenkénti találkozások, kártyázások elmaradnak. A legtöbb idejét otthon tölti. Csalódott az emberekben – mondja – kétszínűek. Elveiket feladják, hogy jobban élhessenek. Munkáját jól végzi. „Jól húz” mondja róla az igazgatója. Fél az emberekkel való találkozásuktól. Jobb ez így – mondja – ebből nem származik semmi baj. Még mindig jobban dolgozik, mint a mai fiatalok, állítja. Nagyon kevés igaz barátja van az embernek – MONDJA AZ ŐT ÁRULÓ BARÁTJÁNAK – vagy nincs is. Érdek irányítja az egész világot.” (...) Nemsokára nyugdíjba megy Temesi is. Főleg az utóbbi két évben húzóódott vissza. A nevelői szobát csak akkor kereste fel, ha valami dolga volt ott. Ez eleinte feltűnt kártársainak, de aztán megszokták. „Nem politizál, benőtt a feje lágya” – állítja igazgatója, Hámori.

Ifj. Temesi Ferenc angol-magyar szakos egyetemi hallgató. A fiú nagyon messze került apjától. 1971. évben egyetemi ösztöndíjjal (TÉVEDES: A BRITISH COUNCIL ÖSZTÖNDÍJÁVAL) – Angliában volt. Véleménye szerint mindent szocialista rendszerünknek köszönhet, s nem apjának. (EZT Ő TALÁLTA KI! AZ Ő STÍLUSÁBAN ÍRJA, SK.) Nővérenek, aki férjhez ment két éve, apja minden segítséget megadott, de neki nem. (ILYET MÁR CSAK AZÉRT SEM MONDHATTAM, MERT NEM IGAZ. A TÉGLA LEVÁLASZT APÁMRÓL, ÉS POZITÍVABBNAK ÁLLÍT BE, MINT AMILYENNEK A VALÓSÁGBAN LÁTHATOTT. PUSZTA JÓAKARATBÓL.) Apám hülye politizálása már idegesített – állítja a fiú. Többször kértem otthon ne hallgassa a külföldi rádiók adását, főleg ne magyarárgassa nekem. Egyszer az apja kitört:

Fiam vagy, vagy az ellenségem?

(A FIAD VOLTAM ÉS VAGYOK APÁM, ILYET EGYMÁSNAK SOHA NEM MONDTUNK, ÉS FŐLEG NEM KELLETT KÉRDEZNÜNK. DE A TÉGLA FOLYTATÁSOS KISREGÉNYÉBE KELLETT EGY CSÚCSPONT. SZEGÉNY HÜLYE, NEM ÉRTETT AZ IRODALOMHOZ. ☺)

„Az utóbbi időben elcsendesedett, különösen mióta Lenin körüti „házát” (141. szám) lebontották. Öröksége volt ez Temesinek. Sokszor járt arra a korábbi években, meg-megállt, és nézte a házat. Ma a posta építkezése folyik a telken. A fia szerint az építkezés teljesen letörte az apját. (KÉSŐBB BEMEGY AZ IGAZGATÓSÁGRA, AZ IRODISTANÓK KINEVETIK, DE MEGKAPJA A TELEFONVONALAT A HÁZÉRT.) Kötozködo öregemberré vált, akinek semmi se jó. Elégedetlenségét otthon éli ki. Gyötör mindenkit, aki otthon van. (NEM VOLT IGAZI!) Fia ezért is van keveset otthon. (AZ ELSŐ NAGY SZERELMEM, TITI MIATT MARADTAM SZEGEDEN, ÉS ÍGY ISMERHETTEM MEG KÉSŐBB KATIT, TE, ALULINFORMÁLT INFORMÁTORI!) A jelek szerint Temesi Ferenc körül bezárult a saját maga kovácsolta gyűrű. „Tisza” sk.”

(EZT A GYŰRŰT TE KOVÁCSOLTAD, TE SENKIHÁZI SEMMIEMBER!)

Ezután jött a majd másfél évtizedig tartó jelentéssorozat valódi lezárása a cég részéről:
„A fentiek alapján – kutató nyilvántartásba való meghagyása mellett – kérem engedélyezni 031 – F – 5839-es számú figyelő dossziéjának megszüntetését, mivel ellenséges tevékenység elkövetésétől a jövőben nem kell tartani. Az eddig keletkezett operatív anyagot a 31-OD-2295 sz. dossziében rakjuk le.

Kiss Sándor r. őrgy. Egyetérték: Molnár István r. alezredes, osztályvezető”.

A láger-irodalomról azt írja (Salamovot még nem ismerve) Márai a Naplójában: „A háborúban, a hitleri és sztálini haláltáborokban az emberek azzal a tudattal életek, hogy „túl kell élni”. Ha vége a lágeréletnek, akkor kezdődik valami más... Ezért érdemes volt mindennap, minden órában mozgó-sítani az utolsó maradék energiákat. Ma ez másképpen van. Nincs mit „túlélni”. Nem látni az alagút végét. Ez nagy különbség.”

Ennél jobban nem lehet leírni, mit is érezhetett apám.

Ami feltűnik nekem, így utólag, hogy egyik téglá sem említette meg Nyilasy Sándornak Lőrinc bácsitól örökölt plein air képét a „másik” szoba falán: tápai lányait egy fa koronája alatt ülve a Tisza-parton. Pedig híres kép volt, legalábbis Szegeden. Több kiállításon is szerepelt. Nyilasy meg Bartók ismerőse volt. A legnagyobb magyar így került a Horgos melletti Kamarás-pusztára gyűjteni. Látjátok, minden mindennel összefügg. A legkisebb is a legnagyobb.

És aztán jön a Jóisten, a főrendező:

Egy test hever a járdán a szegedi postaigazgatóság új beton-üveg-acél épülete előtt. Barna papírral van letakarva. Csak a nadrágja vége, zoknijai, a cipője látszik ki. Nézi egy nyolc-kilencéves forma kislány. Nem tudja levenni a szemét a világosbarna, fehér betétes orrú cipőről. Ilyet csak csomagban lehetett külföldről kapni akkoriban. Rohan haza:

Anyá, melyik cipőjét vette föl ma apu?

Soha nincs vége semminek.

(A regény az Ünnepi Könyvhétén jelenik meg a L'Harmattan Kiadónál.)

HALMAI TAMÁS ◀

Az éneklő tenger

Végül fekszel hanyatt a homlok
 főnixbe zárt aranykalitka
 a tudás csarnoka beomlott
 de a tudat csakrája nyitva
 az anyag nyűge levetkőzve
 együtt rezeg a test a térrel
 ahogy fennsíkok levegője
 a csillagok lélegzetével

ernyed a hús feszül a hangszál
 hogy a hangot hitre cserélje
 sámándob vagy tibeti hangtál
 bolygók sejtekbe írt zenéje
 haranglábban alvó galambpár
 álmaiban bűg így a béke
 előbb ér a néma halaknál
 az éneklő tenger a révbe

a mezítlábas földön táncol
 a holdangyal a napmadárral
 nem válik el a társ a társtól
 de az ének magasba szárnyal
 így áll a Jóért jót a vándor
 s minden vétket magára vállal
 mert emlékszik minden atomja
 a bonthatatlan aranykorra

nem a démonok diadalma
 ha a sírás démona tombol
 ha az időből kihasadva
 kiszakad a szörny a torokból
 nem az ördög kér az erőből
 te adsz erőt az ördögödnök
 maradj gyöngye s mindent legyőzől
 indulj s egy világ jön mögötted

ne félj ne félj a pusztulástól
ami megvan nem veszhet kárba
ami elveszett megvan máshol
toronyban vesztegel a bárka
ha nem szállsz le az alvilágba
föltolul az altest világa
és átveszi a rémuralmat
akiről még a rém is hallgat

aki a szárazról kiúszol
hogy a vizeken vesd meg lábad
a hírnökök a Szíriuszról
feledékeny hírnöknek látnak
lehunyt bőröd egyetlen szemhéj
üres héjad eleven szentély
s szíved az égbe földobálja
a Földanya szívdobbanása

ametiszt lesz a nyelv ha éhes
a száj a szépre és a vadra
ahogy az istennő az édes
és javíthatatlan szavakra
ritka tündér hófehér holló
csőrében hoz a sebre mézet
amit a halálhoz hasonló
szerelemből kicsemegézett

majd begyűjti a bűnt a rosszat
beleszórja lótukszekebebe
és a lótuksok elhajóznak
hiánnyal lesz teljes az elme
és a hiány fénnel lesz teljes
és a csúftól megszabadulnak
akik tudják az Egység tervez
s a Jóság jósol szabad múltat

arcok fedetlen mágiája
elemek lilás derengésben
mintha a semmin meditálva
néznél végig a teremtesen
végül fekszel így érsz a révb
ahol a tenger vet keresztet
ha meggyógyít az lesz a vége
ha meggyógyulsz az lesz a kezdet

Gyöngytollú angyal

Annának

Dzsönszúkocská – mondtad,
morzsolgattad a szót,
úgy másfél évesen.
Gyöngytyúk között éltünk,
átjártak kerítésen,
káráltak, kapirgáltak
mindenütt Ecsegen.
Pusztából így lett otthon,
neked, nekünk, nekem,
ki gondolhatta volna,
hogy ott a kerítés is
gyöngytollakat terem.

Alig-eszméletemben is ott kapirgálnak
a Szeljak-tanya udvarán, a szarvasi dűlőn,
hátul, ahol szántó és udvar közt a kerítés
csak egy féligáteresztő hártya. Baromfi
könnyen átjut, barom fennakad. Ember
meg átjár, ha dolga van. Bár a közösen
nem ott a dolgod, ahol élsz, ez a szövet-
kezeti szabály. Nagymama süt-főz-vasal,
köze így lehet sütnivalóhoz, ingekhez
és unokákhoz, egymásra rétegződnek,
mint a kinyújtott, élire hajtott réteslapok.
Anyá is süt-főz, de ő már egyszerűsít,
nem bajlódik réteslapokkal, vasal is,
persze, bíbelődik a mandzsettákkal,
de azt is egyszerűbben. Maradjon idő
a füzetekre. Éjszaka aztán élire javított
füzetstócok sorakoznak, számtan és írás,
gyöngybetűk a füzetben. Kint pitypang
és pásztortáska húzza összebb magát,
messze van még a hajnal, amikor hasad.

Bent szuszog a család. A tyúkok elültek
pillanat alatt, csak a gyöngyös feszeng.
Összeszorulnak a gyöngytoll-csonkok.

Csonkolás nélkül a félvad természet
könnyebben megmutatkozik, ágak közt
ágyaz meg magának, a holdra rikolt,
mielőtt lehunná szemét.

Egyszer arra lett figyelmes a család,
hogy csönd van, nem tukácsolnak a gyöngyik,
mégis puhább lett valahogy az este,
paplanosabbak az árnyak.

Kíváncsi nagyanyám kiment a gangra,
alig hallhatóan szuszogott minden,
ő pedig az eperfa felé fordult,
tollal tele ágak felé.

A gyöngypaplan fölött ragyogott a hold,
telőben már, de még híjával kicsit,
fényszemeikkel tükörbe néztek a
csillagok, s gyöngyöket láttak.

Nagymama gyöngyikés kötője,
Roszik Anna magára vette,
és hordta, amíg élt, váltotta
persze, de nem a mintázatot,
az maradt gyöngyös.

Anya gyöngybetűs füzetei,
Szeljak Anna jól megtanulta,
javította, amíg élt, nevét is,
magyarabb a tót, ha már Szelják,
betűi gyöngyök.

Anna gyöngyfogú szavacskái,
alig indult el, már kimondta,
csipegetnek a dzsönzsúkocskák,
levelek közül mennyi gyöngyöt
magukra vesznek.

Magadra veszel ma is mindent. Ez
elmegy vadászni, ez válogat a polcon,
ez hazaviszi reklámszatyorban, ez addig
babrál, míg sütőbe nem rakja az egészet,
ez meg csak turkál az ételben, picit sem
érdekli, hogy az afrikai gyerekek éheznek.
Bár van olyan változat, hogy a kicsinek
semmi se marad, mert a gyűrűs megette
előle. Sőt, a középső is felszedett pár
dekát, a mutató és a nagy meg úgyis
a legagresszívebb minden változatban.
A válság közben gyűrűzik körülötted,
azt is most tudod meg, hogy a gyöngy-
tyúk vadon élő őse, a sisakos, Afrikából
származik, családi kötelékben bozotos
területeken barangol, az ókori görögöknél
már háziállat, s úgy hírlík, fehér pöttyei
könnyekből lettek, Meleagrosz királyfit
siratta lánytestvére, amikor meghalt,
begyűrűzött a nagy görög vadászat.
Ez elmegy, ez válogat, ez hazaviszi,
ez addig babrál, míg sütőbe rakja,
fetareszelék a sütőtökön vagy a rétes-
lapokból sült lazannyán, ez bámulja,
ahogy a feta gyöngyöződik, picit sem
érdekli, hogy az anyja kikészül.

Félig se domesztikálható.
A bútorok rendje csak látszat.
Sütni-, vasalni-, írni való
mögül kémleli, kinek látszhat.

Aki domesztikálni készül,
nevét is – Anna – félreérti,
Isten kegyelme nem csekélység,
gyönyörűség, mint a Noémi.

Kell persze bútor, nagykád, kiskád,
otthont teremt ő, mint a gyermek,
domesztosszal a kád is tisztább,
gyöngyei meg majd tollra kelnek.

Az angyal szárnytalan.
Úgy lép át tereken,
mint aki nyelve alatt
gyöngyöt rejt, égi titkot,
mi mégsem jeltelen.
Nyelvet ölt, szárnyat csonkol
az idő idelenn,
de a toll gyöngyikékből
világokat terem.
Így lehet benne otthon,
mint mikor tanítottunk
és éltünk Ecsegen.

Orpheusz és Euridiké (2010; tus, kő, papír; 490x520 mm; fotó: Sulyók Miklós)

MIRTSE ZSUZSA ◀

Fehérnél fehérebben

1.

Fehér dobozban fehér szoba.
Tárgyak itt már nincsenek rég.
Egy ágy, egy asztal, egy szék.
A füstös falakon képek hiánya –
egykor minden fehér volt.
Megbillent két élet, sok a veszteség.

2.

Kuporgunk egy padon, reggel van,
üres a park, így jó nekünk.
Én a cipőm orrát, te egy fát.
Valahol távol egy ember rakja
a rendet, hűvös van, most nem zavar.
A fűnyíró hangja még felkavar.

3.

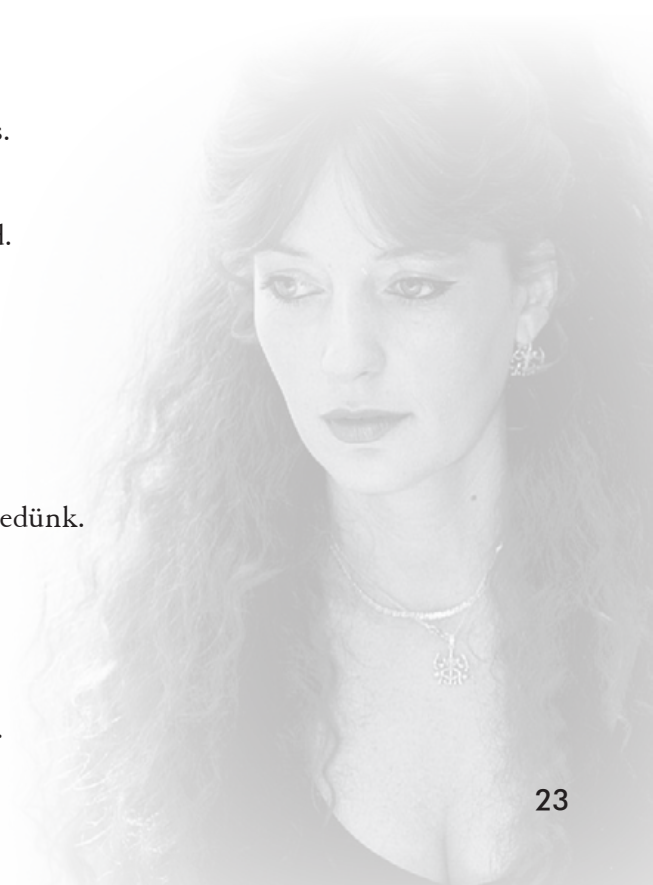
Tenyerem folyók vérvonala.
Mamám holdviola-arca
szememből néz vissza rád, keres.
Kútmélyen nézek most beléd.
Esszük, amink van, táskából.
Mindent látsz, minek ide beszéd.

4.

El fogjuk eresztetni egymást
ágytól és asztaltól.
Elfogyott a kenyerünk.
Jó volt az a semmi is nálad,
egyre kevesebből élünk.
Nem hibáztunk, de gyakran tévedünk.

5.

Zárt szemek mögött lezáratlan
élet. Etetnek. Megnyugvás.
Mama korhol, miért így élek.
Nem válaszolok, nem hall most.

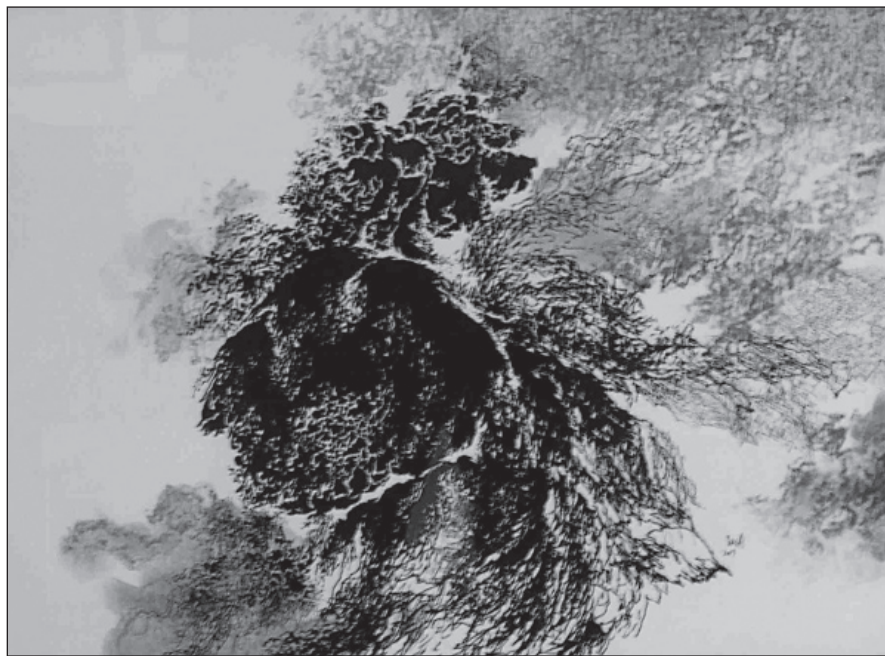

Szilánkokra esett élet.
Két írásjel között csak félek.

7.

De mégis, a rend,
a levélerekben mindig zajló rend,
a szederindák között
futó, bemérhetetlen, felfoghatatlan,
mégis lélegző rend
mindig lenyűgözött.
Végtelen oldalszámú
mindkettőnk emlékkönyve.
Mindenki ír valamit.
Néha egymáshoz,
van, hogy csak firkálgatunk
jeleket, vészjelzéseket két életről.

A tetőtéri ablakon át
szemembe süt még valami
belőled. Képtelenek lettünk.
Nincs hozzánk keret, számadat.
Az út végén kitépkedjük
a fölös oldalakat.

Az éjszaka virága (2009; tus, grafit, papír; 230x400 mm; fotó: Sulyok Miklós)

Ahogy szereti

Kedves Ottó!

Utáltam magam visszadohányozni rendes életembe. Önnél nem szívtam, ahogy régen sem, amikor még tegeztem. Elfelejtettem kis időre, hogy függő vagyok. Maga más, mint régen. Izgalmasan, szeretnivalóan, realitásoktól elszakadtan furcsa. Egyszerre felelőtlen gyerek és tesztoszteronittas férfi, aki úgy vág falhoz, hogy véraláfutásos lesz a vállam. Tudja kezelni érzelmi inkontinenciámat anélkül, hogy megbántana. Azt hiszem, ismét magába szerettem. Nem várok viszonzást, nem várok semmit, egyedül a diszkréciójára számítok. Meg arra, hogy néha ebben az új, titkos Anna-életemben pár órára szerethessem.

A.

Kedves Anna!

Ma délután kertet ápolok, majd kilovagolok a közeli mezőre ébenfekete kancámon. Ám ha mód nyílik rá, egy diszkrét csókra az este folyamán sort keríthetünk. Boldog lennék. Ég áldja, jelentkezem.

O.

Drága Ottó!

A kertkapuban már pillangók repdestek a gyomromban, annyira kívántam. Szerettem, ahogy hozzám ér, ahogy ledönt és irányít, ahogy simogat, azt, hogy Maga mellett nő lehetek. És el sem tudja képzelni, mennyire meg tudok ijedni, mikor Ön felé közeledvén meglátok egy férjeméhez hasonló automobilt. Veszélyes, de annyira édes minden találkozás!

A.

Anna Drága!

Örömmel döntöm le újra és újra Önt. Örülök a pillangóknak a gyomrában. Tiszteletteljes csókokkal különböző gyönyörű testrészeire, mindenekelőtt tehetséges szájára:

O.

Drága Ottó!

Felzaklatott, amit mai légyottunkon futólag említett. Esdve kérem, azt a nőszemélyt kizárólag hűvös távolságtartással kezelje. Nem viselném el, ha épp vele... Nem állhat össze egy ilyen bárcással, bár lehet abban is izgalom. Kérem, ne tegye, ha kicsit is számítok Önnek. Köszönöm a jószágát, mert tudom, az. És nem csak a lelke. Vágyom háta izmainak cirógatását, erős karjának ölelését, formás lábainak érintését.

A.

Anna kedves!

Ön féltékeny. Mindez kissé bizarr családi állapotának ismeretében, mindazonáltal megnyugtathatom: egyfelől kizárólag nívós kapcsolatokba bonyolódom, másrészt a szóban forgó hölgy semminemű jelét nem adta bármiféle közeledési kísérletnek. Ő kancám ápolója. Aggodalmát ezzel együtt értékelem.

O.

Ottó édes!

Jól ismerem a kiéhezett, fénytelen, elhasznált negyveneseket. És tudom, a Maga sármjának lehetetlen ellenállni. Valamint kerek fenékének, amely izgatón feszül vajszerű pantallójában. Tudnia kell: mindenestül a lelkembe hatolt. Felmenőim sürgető invitálására most átmenetileg elhagyom a várost, de hamarosan visszatérek.

A.

Drága Anna!

Bízom benne, hogy kellemesen mulatja idejét ősi birtokán. Köszönöm bókjait, s hogy gondoskodott többnapos élelmezésemről. Málnás süteményének utolsó falatkája épp az imént fogyott el. Szívesen hatolnék újra lelkébe (kedvesen) és testébe (is), addig is Önnel a szívében,

én itt,
Ön Ott
ó.

Édes Ottó!

Álmaim orgonalila leányszobámban mindig édesebbek, mint máshol. Múlt éjjel viszont kínzó hiánya miatt olyanok voltak, hogyha felidézem, a fülem is belepirul. Sajnos nem volt módon sokáig élvezni ezen képeket a fejemben, lévén családom igen örvend jelenlétemnek, hajnalig igényli társaságomat, majd pedig már kora reggeltől látogatásokat iktat napirendembe. Így hajnalban kuzinommal kellett sétára indulnom, ellátogattunk az ominózus sütemény feltalálójához, ki szintén rokon. Pompásan érzem magam e bájos, ám sajnálatosan ingerszegény vidéken. Magára túlfűtött erotikával gondolok, s kívánom, mindegy, hogyan, csak tegyen magáévá újra, akár finoman, ahogyan én, akár vadul, hajcibálva, erőszakosan, ahogy Ön szereti. Vágyom száját csókolni, ügyes nyelvét és mást szívni, nyakszirtjét harapni, combjába körmeimet vágni. Kebleim remegnek érintéséért. Remegő térdéssel csókolja:

A.

Drága Anna!

Iménti, szokásos keddi kamaramuzsikálásunk során váratlanul ismeretlen tubás jelent meg szalonomban. Mi mindent hozhat az élet! Arra gondoltam, esetleg megörvendeztetném napokban született, szindrómákkal foglalkozó tanulmányommal. Ha kíváncsi, kérje könyörögve. Szimbolikusan térden.

O.

Édes, kegyetlen Ottó!

Tanulmányát csaknem olyan csillapíthatatlan vággyal várom, mint ajkát csókolni. Kérem, ha Istent ismer, küldje el, hogy e kulturális nihilben ne csak lelkem és testem, hanem intellektusom is örvendjen, ha Önre gondolok. Ha kívánja, extra szolgáltatást nyújtok érte. Térdre nem kell kényszerítenie se műve, se más miatt, enélkül is boldogan vetem magam lábaihoz. Ma volt a fiatalságom lassú elvesztése felett ült utolsó

tor. Permanensen kulináris élvezetekben részesítenék, így legközelebbi pásztoróránkat alakom megőrzése érdekében még akciódúsabbra és mozgalmasabbra tervezem. Epedek a viszontlátásért, könnyítsen kínjaimon pár sorával, s tartson érdemesnek rá, hogy elolvassam munkáját. Forró csókokkal borítja minden porcikáját legnagyobb rajongója:

A.

Esdeklő Anna!

Erősen gondolkodám, rendelkezésére bocsássam-e a művet, úgy érzem, még némi kiegészítésre szorul. A gasztronómiai élvezeteinél izgalmasabb élményekre várunk kell a körülmények alakulása, közelebből a földrajzi meghatározottság okán. Mára izmaim kertápolással történő erősítését terveztem be, de felesleges. Olyan vagyok, mint szeretett gyümölcseim. Kicsattanok.

O.

Drága Ottó!

Küldje a művet, akár töredékes állapotban is! Akarom! Kirobbanó formája örömmel tölt el. Ön körül forognak pajzán gondolataim, magam elé képzelem kertápolástól megizzadt, nyers férfitestét. Képtelenség másra koncentrálnom, míg újra karjaiban nem tart. Ne számítsen könnyen szereshető átlagos gyönyörre. Meghajtom, ahogy Maga kedvelt hátsát. Csókolja, s most zárt ujjakkal szívesen meg is paszolná az arcát:

A.

Ez esetben pótlom a mulasztást. Jöjjön ma el, s elviheti a tanulmányt.

O.

Drága, tünelmentes Ottó!

Elokvastam. Sírta. Haragszik? Eljövetelem után egyébiránt attól tartottam, a Dunának megy elkeseredésében. Ám egy ilyen apró malőr nem tarthat vissza, nem tágitok, míg rendbe nem hozom Önt. Mesélek, mint Scherezádé, kényeztetem, amivel kívánja. Nem lehet oly kegyetlen a sors, hogy két ennyire őrült, egymás iránti vággyal égő embernek ne engedje meg a totális beteljesülést. Akarom magát, és meg is kapom, úgy, ahogy akarom, ha addig élék is. Forrón öleli, édesen csókolja:

A.

Drága Anna!

Alkohollal kísérlem meg gyógyítani beteg lelkemet az estve folyamán. A kétségbeesés szakadéka szélén táncolok. Ha bármi szörnyűség történne velem, ne okolja magamagát. Én változatlanul az összes lehetséges módon vágyom hágni Önt.

O.

Édes Ottó!

Pihenjen, vagy írjon új tanulmányt, az ilyen élmények jól tehetnek gyengébb munkáinak átdolgozásakor. Rám feltétel nélkül számíthat, az Öné vagyok. Most is arról ábrándozom, milyen lehet a jobb oldalán felébredni. Csókolja

A.

Drága Anna!

Nincsenek gyengébb munkáim. Reggel kemény munkával gyötörtem a testemet. Ástam, gereblyéztem, kapáltam, és a málnabokrokat büntettem. Borús az idő is, akár a lelkem.

O.

Édes Ottó!

Miféle démoni erőket munkálnak Önben? Nem koncentrálok rá. Elátkozták? Túlzolgatja, agyontervezi randevúinkat? A háttérben lobog egy lezáratlan szerelem? Érdektelenség ütötte fel fejét irányomban, a vágy hiánya? Az én szívem is borús, pedig akarom Önt, bárhogya.

A.

Miként beszélhet vágyhiányról és érdektelenségről?...

O.

Ottó, Maga talán csak szerelemből tud úgy szeretkezni, ahogy nekem jó. Ez esetben sürgősen szeressen belém.

A.

Hiszen szeretem. Kívánom kemény, friss, édes testét, melleit, combjait, ölet, fantasztikus fenekét, melyet volt alkalmam hátulról csodálni néhány perc erejéig, míg Önben tartózkodtam. Koncentrálok ezekre a pillanatokra, s az egyebüktörténteke.

O.

Édes Ottó!

Jól bántok nemcsak a szavakkal, a női testtel is. Hamarosan újra élvezheti hófehér kebleim, ölem és felmagsztalt fenekem minden négyzetcentiméterét. A démonaival viszont Magának kell végeznie, én támogató szeretettel segítem és fogom a kezét az úton. Vágyakozástól szélütötten csókolja:

A.

Drága Anna!

Kancás testedzésem után ismét muzsikálásra készülök. Testének kíváncs, hamvas, szeretni- és csépelni- rész- lebegnek szemem előtt. A zene hangjainak elcsendesedteével látogatást tervezek kedvenc ivómba, bort hörpintek, s dús melleire gondolok majd.

Édes Ottó

Drága Ottó, édes!

Akár mire gondol közben, az ital az ital. Aggódok, ne kezdődjön el ez ügyben a mindeneste. Viszont megmutathatná már nekem sokat emlegetett kancáját. Szállítson vele és molesztáljon közben. Ha meghívást kapnék mostanság valamiféle társaságba, azt kívánnám, Maga legyen az én plusz egy főm. Tudom, ez lehetetlen. Ami a csépelést illeti, nem lep meg szexuális irányultsága, a rabszolgája vagyok, bármit megtehet. Felcsigázott ismét. Látja, mit tesz velem? Képzeld, mostanában ritka szövésű rémálmokkal küszködöm. Álmomban tétován bántok velem. Pedig én a határozott fellépésű férfiúi viselkedés elkötelezett híve vagyok. A mielőbbi találkozás édes reményében:

Annája

Drága Anna!

Ezen legutóbbi fordulat, meglepő elemeket sem nélkülöző este után meg kell kísérelnünk higgadtan feldolgozni az események zűrzavaros forgatagát. Tán a sors úz velünk kegyetlen tréfát, vagy a dohány- és alkohollobbista angyalok sikerese a kapcsolatunk felett ült tárgyalássorozaton. Amikor szelíden bántam Önnel, az volt a baj, amikor nem, azt nehezményezte. Mivé legyek?

O.

Édes Ottó !

Alig érzem Önt. Ez így túl selymes. Néhány nap alatt mennyet és poklot jártunk. Ugyanakkor hihetetlen boldogság, amikor azt mondja, senkivel nem lenne szívesebben, kapcsolatunkat pedig szerelemként definiálja. Boldoggá tesz, de meg is ijeszti. Hová tart mindez? Tudom kezelni? Várja válaszát labilis, szerelmes Annája

Drága Anna!

Fájdalommal veszem tudomásul, hogy fizikai láthatására nem kerülhet sor a mai nap folyamán.

O.

Drága Ottó!

A szívott és kortyolt tudatmódosító finomságok hatására hamar pihentető álom jött szememre. Lelkem valamelyest a helyére került. De muszáj megértenie: érezni akarom magát. Erőt akarok. Fél 6-ra ott vagyok. Bánjon el velem alaposan.

A.

Édes Anna!

Ígérem, ma fog erőt érezni, midőn alattam tartózkodik. Napirendem megengedi a korábbi találkát is. Várva tapogató kezeit:

Ottó, aki öttő is ráér

Drága édes Ottó!

Talán meglepően hangzik, de arra kérem, próbálja ki valaki mással. Ez nekem fizikálisan sok. Ifjú leányok nyilván fürtökben lógnak Önön. Gyógyítsa magát. Nyugalom. Maga az én örök gyermek Ottóm, akinek a szemében egyszerre van jelen valami ösbölcseesség és férfias dévajság. Akiben minden férfi archetípust éppen olyan arányban van meg, ahogyan nekem kell. Türelmesen szerető

Annája

Drága Anna!

Nem érzek készíttést más nőszemélyek feltérképezéséhez. Szó sincs fürtökben lógó leányokról, engem idős tisztelő, elsősorban szomszédok vesznek körül. Ha rövidesen nem teszem magamévá úgy, ahogy kívánja – akár hogy szenderedni tudjon közben, akár hogy elaléjon az intenzív gyönyörtől –, véget vetek életemnek.

O.

Drága kétségbeesett Ottó!

Támogatom abbéli törekvését, hogy úgy tegyen magáévá, ahogy akarom. Ez nem pusztán jószág, önérdek is társul hozzá, páratlan élvezetek forrása a teste. Nem mintha eddig szűkösen bánt volna velem e téren, de most már szeretném, ha vadállatibb módon kezelne. Az alternatív partnerválasztás csak javaslat volt. Milyen jó Önnek, hogy tisztelői vannak, és nem rajongói, ez egyfajta időtállóságot, más minőséget jelez. Az öngyilkosság gondolata túlzott indulatainak megnyilvánulásként se jelenjen meg többé, megrémiszt, a kétségbeesés mily mély bugyraiban jár. Nem értem, miért. Puhán csókolja minden porcikáját vadul vágyakozó

Annája

Annám!

Vadul vágyakozik, puhán csókol. Én vidéken vagyok, szomorúan mulatok. Önre gondolok szüntelen. Lelkem lángol. Bolond világ. Csókolom mindenét, elsősorban jobb mellét, és puha száját, mely nem kemény, mint a tubásoké. Tubással soha ne csókolózzon, kedvesem.

O.

Drága Ottóm!

Míg Ön vélhetően fergeteges vigasságban tölti estéjét, nekem a kispolgári lét csimborasszója jutott. Anyósommal teázom. Jobb és bal mellem, ajkaim Önt áhítják, vad csókjaiért remegnek. Jöjjön most, ha tud, jelezze távbeszélőn, amennyiben így dönt. És akkor indulok. Hiányától szenvedő

Annája

Drága Anna!

Nagy boldogságot okozott az éjszakai történésfolyam, saját, váratlan érkezésem, és a különféle magam alá gyűrési akcióim. Igyekeztem nem preferálni túlságosan nagyszerű jobb mellét, hiszen minden további testrésze szenzációs. Úgy láttam, élvezte az együttlétet, remélem, nem merült ki túlságosan. Öleli, csókolja

O.

Édes Ottó!

Reggel, midőn angyalnak nevezett, úgy is éreztem magam, csak aztán hirtelen kitaszítottam menyországot jelentő közelségből a friss és fényárban úszó utcára, melyet sosem láttam még ennyire szépségesnek. Remélem, nem bánja szokatlan ébresztőmet. Legközelebb viszont ragaszkodni fogok a fényhez, nem foszthat meg látványától ilyen pillanatokban. És szelídebb bánásmódot kérek, túl vadnak bizonyult. Szerelmes

Annája

Édes Anna!

Ma a bágyadt napsütésben ismét kancámat hajtottam. Ébresztő köszöntése jólesett, a kelő fényben tisztán láttam lankadatlanul dolgozó mindenét, csodás látványt nyújtott. A hajnali, derengő napsugár meg-megcsillant bal combja oldalán, az volt a legszebb. Öleli

O.

Tudja, Ottó,

minden nőnek szüksége van egy hősszerelmesre. Ez nekem Ön. Kancáját irigylem, szívesen töltöttem volna én is egy órát combjai között. Ma testem és lelkem üdítésével foglalatostkodtam, forró fürdőt vettem, így viszont elvesztettem férfias, vágykeltő illatát. Rendkívüli képességű ágyékát igen nehéz nélkülözni. Holnap reggel ismét számíthat rám, ezúttal reggelivel érkezem. Legutóbb durván és erőszakosan szeretett. Meg kell értenie, hogy testem finom csókokra, hosszú, céltalannak tűnő simogatásra, viszonzást nem váró finom kényeztetésre vágyik. Uralni kíván őszerejével, és én alávetem magam minden kényének, de... Ez nem szemrehányás vagy panasz, inkább egyfajta elemző merengés. Nem rosszalom heves maga alá gyűrtetésem, csak jelzem, együttlétünk gyengédebb kimenetele volna kedvemre való. Túl lényegretőren cselekszik. Szerellemmel simítja arcát, nyakszirtjét édesen csókolja, forrón öleli

Annája

Drága Anna!

Ismételt hajnali látogatása boldoggá tett, nyakszirtemre ugyanakkor írásbeli ígérete ellenére nem adott csókot. Máris hiányzik hangja, a mámorító alt.

O.

Drága Ottó!

Memóriájával komoly problémák adódtak. Nyakszirtjét többször illettem csókokkal. De ha ilyen felejtetőek, meggondolom, osztogatok-e még belőlük. És nem értem a férfiasságot már-már nélkülöző lanya simításokat, költői sorokat, lágy megnyilvánulásokat. Állatibb ösztönökre vágyom. Uraljon. Ég áldja.

A.

Édes Anna!

Ma sok füvet nyírtam le. A málnabokrokat nehezen kerülgettem, nyakam szirtjét tűzte a nap. Valami történt a bal lábfejemmel, nem emlékszem, talán kancám léphetett rá. Vagy Ön.

O.

Nem méltat válaszra?

O.

Annám! Hová tűnt?

O.

Tisztelt dr. Ries Ottó!

Nem ismerjük egymást személyesen, csak annyit tudok Önről, amit feleségemmel való levelezéséből kikövetkeztetek. Joga van tudni, mi történt. Anna eltűnt. Pár nap elteltével a rendőrségről telefonáltak. Ismeretlen nő holttestét találták meg Szardínia szigetén. Jó okuk volt feltételezni, hogy a feleségem az. Odautaztam. Az olasz rendőrök megmutatták az egy hónapra előre kifizetett szállodai szobát, a bérlő Tündér Sziszi néven jelentkezett be. Szomorú, zöld szemű, csinos, szőke hajú fiatal nőként írták le. Már a második reggelen eltűnt. Az általam mutatott fényképről azonnal ráismertek. Mikor utoljára látták, piros selyemruhát, piros szalagos fekete kalapot, és ugyancsak piros túsarkú szandált viselt. Ezt a kollekciót akkor láttam rajta utoljára, mikor kikísért a gépemhez. Augusztus végén repültem vissza Kanadába a fúrótoronyhoz. Azt mondta, azért veszi fel, mert szépen lebben a szoknya, mikor nyakamba veti magát a reptéri búcsúöleléskor. Csak kulcscsontját, hátát és vádliját

engedte láttatni, imádtam, ha ezt viselte. A szobába érve megtaláltam bőröndjét, a komódon pedig parfümjét. Azt az illatot, melynek üres üvegét mindig finoman előlfelejtette, ha szerette volna, hogy pótoljam a duty freeből. Az almás üvegbe szagoltam, és megcsapott az ismert émylítő, selyemcukor-illat. A hullaházba menet még élt bennem remény, hátha mégse ő az, családi sztorik tömkelege szől hihetetlen eltévedéseiről, váratlan megkerüléseiről. Aztán kihúzták a szörnyű hangú fém fiókot, és ő ott feküdt. Csálén kifestett vörös körmei morbid módon harmonizáltak kékesfehér bőrével. Ő volt, az én Annácskám, a maga édes Annája. Imádot túsarkúin csúszhatott meg, és zuhant le a Hold völgyének nevezett táj egyik sziklájáról. Annyi nyugtatót tömött magába, hogy már az bőven elég lett volna halálához. A születésnapján voltam itthon utoljára, szépen szedte a gyógyszereit, a pszichiátere tervbe vette, hogy csökkenti antidepresszáns adagját. Ekkortájt jöhetett maga. Tudott a betegségéről? Először azt hittem, alternatív személyiségeinek előjövele a gyógyulás része. Később már harmadik személyben beszélt magáról, és jelentkezett egy cipőbolti eladói állásra. Ön melyik Annát ismerte? Az édesen együgyűt? A gondoskodó tündért? A szeszélyes, csapongó, harsány férfifalót? A naivan bájos királylányt? Búcsúlevél híján megpróbálom felfejteni az eseményeket. Már tudom, hogy Valle della luna nem véletlen választás volt. Mit csinált vele? Miért érezte a helyzetét ennyire kilátástalannak? Amit a válaszokon felül kérnek: ne szennyezze be emlékét. Ne tárja nyilvánosság elé kapcsolatukat. Ne tegye közzé a leveleket, ne állítsa be a feleségemet csapongó örültként, nimfomán cédaként. Ha mégis ez történik, tönkreteszem. Erkölcsileg, egzisztenciálisan és fizikailag is megtöröm. Nincs jogom megtagadni magától az utolsó találkozást, mert lángoló szerelmét megértem. A búcsúszertartást Anna akarata szerint – ezt már első búvárkodásunk alkalmával kikötötte – a Vörös-tengeren tartjuk, egy korallzátonyon szórjuk szét hamvait. Kizárólag akkor tűröm el jelenlétét, ha egyszerű ismerősként jelenik meg a hajón. A részletekről tájékoztatni fogom.

Thosoky Gyula

Tisztelt Uram!

Egykor páciensem, Apáti Anna ügyében keresem. Kérem, bocsássa rendelkezésemre lezajlott levélváltásait. Szakterületemen fontos a betegek mentális állapotának minden részletre kiterjedő dokumentálása, hasonló esetek elkerülése érdekében szükséges teljes egészében látnom Anna pszichéjét, az utolsó időszakban végbement változásokat. Amennyiben a sajnálatos események feldolgozásához segítségre lenne szüksége, keressen fel. Ambulánsan, TB által támogatott módon is szívesen állok rendelkezésére.

Dr. Szik Elvira

klinikai szakpszichológus, pszichiáter

Tisztelt Uram!

Nem csak orvosi, emberi szempontból is kivételesnek érzem kapcsolatukat, a levélváltást egyenesen irodalom értékűnek gondolom. Köszönöm, hogy elküldte. Már az egyetemen kedveltem az irodalom pszichopatóit. Tudta, hogy számtalan magyar művész küzdött Borderline-szindrómával? Írtam is egy tanulmányt irodalmi alakok pszichés betegségeiről, illetve a Száz év magány öröklött degeneratív kórjainak genetikai valószínűségéről. Marquez ösztönösen beetalált. Az Ön elméje felkeltette szakmai érdeklődésem, kérem, jöjjön el, terápiáját pro bono vállalom.

Üdvözlettel,

Dr. Szik Elvira

HARTAY CSABA ◀

Haza napokig

A távolság sem más, csak mélyvíz.
Szobám a felszín.
Torkom, szájpaddásom száraz.
Lázasan alszom végig a délelőttöt.

Az óvodásokkal egy tavaszi parkban
egymás kezét fogva sétálunk.
A buszsofőr türelmesen cigarettázik.
A fodrász ablakot nyit.

Az már szabadság, ha vigyáznak ránk.
Minden kerékpárcsengő, irányjelző
bennünket terel, félrevezeti
az ellenséges csapatokat.

Ők az idegenek. A részegek, a csavargók.
Aki nem mennek haza napokig.
Nem vetítenek nekik diafilmet,
és nincs számukra pirítós teával.

Már csak hőemelkedés.
Kihűlt tea az asztalon.
Át kéne úszni még néhány hétköznapot.
Végig a felszínen, otthonközelen, szabadon.

Iskolabontás

Engem küldtek vissza, hogy felmérjem
a lakatlan épületet. Maradt-e a nyitott
szekrények polcán kémcső.
Van-e kitömött állat a folyosón.

Miért hagyták félbe a bontást.
Kiharapott közfal, kiköpött törmelék.
A tapéta szakadt szemhéja.
A zongora néma szívbillentyűi.

Ezek mit üzennek nekem.
Felbukott ritmus, áramtalanított izgalom.
A konyhában még ott sorakoznak
a kopott alumínium evőeszközök.

Üres poharat szorongatok.
Megpillantom a csorba kancsót.
A téglaporos tálcát. A feslett abroszt.
Mennyi ínszalagszakadás.

Falból kitépett drótok, vezetékek.
Porral balzsamozott romlás.
Maradandó utolsó fázis. Sorakozó
az otthontalanság kapualjában.

Képzelt öreg

Nevetséges lehet egy hatvanéves szemében,
hogy a harminchat évemmel úgy gondolom,
öregszem. Olyan ez, mint a hipochondria.
Képzelt öreg vagyok. Élhetetlen.

Idegésít a film. A zene a rádióban.
Vinnyognak. A csönd is unalmas.
Az évszakok bosszantóak. Rohadékok.
A házunk pedig romlik. Reped.

Mindjárt tavasz a sürgető fűnyírásokkal.
Utána meg a fulladásos hőséguta.
Egyetlen nyári éjszakára vágyom.
Részegen aludni a fűben.

Fülemnél hangyák rádióznak.
A filmet az agyam rendezi.
A macska megtalál, dorombol.
És persze fulladásos hőgutára ébredek.

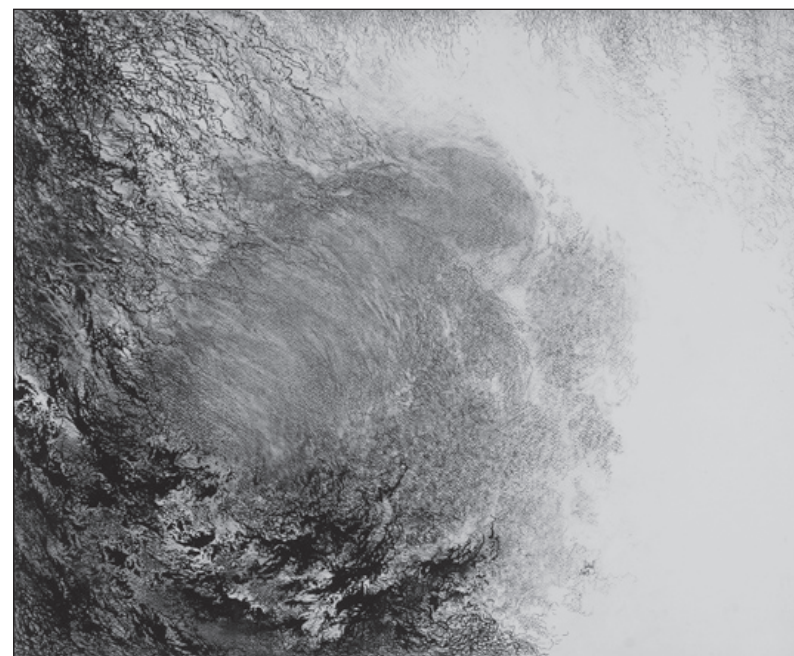
Uszonytalan úszók

Itt élsz, ebben a faházban.
Fűtésed a napfelkelte.
S ha repülő zúg el
birtokod felett, még percekig

Integetsz. Sapkádát vedd le. Megérkezteél.
A horgászat társasjáték.
Úsznak hozzád a felhők. Napszakok.
Uszonytalan úszók.

Megfoghatod.
Így is lebeg. Szád szélén só.
Megérinted a feszes, nedves izmokat.
Magadra zárod a csendes, változatlan szobát.

Megszokás és váratlanság.
Kimész az útra, onnan nézed.
Most már biztosan jön. Jönnie kell.
Olyan szabad, hogy nem kell jönnie.

Orpheusz útján (2012; tus, kréta, papír; 480x520 mm; fotó: Sulyok Miklós)

szövegünnep

nem is a beszédem származása,
nem is a forgalma zavar,
csak hogy mások szinonimasága
nem értő mondatrendre vall,

valamint ez a megállapítás,
mely kötelezően igaz –
hogy ez egy kizárt, magányos írás,
és hogy jelenleg főleg az.

érzékelésünnep

az ünneplés mindenfajta,
értelem a kozmosz rajta –
elbeszélgetés.

az ünneplés mindenéves,
tengelyén a tér személyes –
átbeszélgetés.

az ünneplés mindenkiség,
összehordott semár-semég –
megbeszélgetés.

az ünneplés mindenhiány,
túlértelmez saját magán –
mellébeszélgetés.

kimondásünnep

a mondatok felszínei egyben állnak.
így a valóság hordalékhalom.
nagyon úgy néz ki,
csak én segítek magamon.
ez nevezhető érzelmi sortörésnek:
 hogy elkezdik a mondatom,
 és én befejezem a másét.
inkább az ünnepet vetíteném:
beszélni kerek, egész mondatokban.

akaratünnep

megfognék én is, ha lehet,
még egy-két fonák ünnepet,

és kizavarom önmagam

onnan, hol ti vagytok hosszasan –

ez hiátus. a mondat kidől.
és bár én vagyok a semmitől
éppen csak kicsit beljebb,

de nekem a szabad akarat

még mindig nem retorika.

különünnep

kivárom ám az ünnep végét.
akkor kötök majd különbékét,
 és jól félreértem magam magam.

beszédünnep

az ünnep mindenkinek *ki van mondva*,
szájszagukat vedlik a ködök,
az ünnep nekem *kimondva van, kimondva van*.

Egy fordulásban

Elfutott tegnapokban könnykabátú bánat.
Esőszín holnapok szülik a vágyat.
Félig hitt szavak
keskeny mosolyában,
Félig élt percek
gyűrött halálában,
egyedül.
Egy fordulásban.

Idő

Pillák nem takarta,
kútalja mély
árkok.
Egyléptű fekete seregét
nem állítja
távol.
Leveti lányruháját a tavasz,
a kolduló nyár meztelen marad.

Vágy

Poros szárnyakon libben.
Lepkeszemű igéz.
Selymet érintő ujjadon,
csak foltmáz, mit elérsz.

Csók

Lágy ringású virágarc.
Napnyitotta szíromöl.
Szárny rezdül,
ma nem gyilkol a tőr.

Álom

Magánytornyú kék vár fokán,
Omlik el a vágy.
Ikernyoszolyán.

Ha

Ha fáradt felhők egybekelnek,
Ha gyalogos szavak megpihennek,
Ha vágysz,
Én várok,
S szemedből
hívok lángot.

Eső után

Csepptánc.
Ábrándkorty.
Tündér lábnyomából.

Parton

Fényajkak forró érintésétől
lúktet a vér.
Lustán olvad a levegő.
Felfeslik a tér.

Olvaslak

Betűindák
Karcsú tőkén.
Vonalból folyó
Kanyarog.
Nem mozdul,
Kezed. Csak a szem.
Mint elmaradt ékezet.

Végtelent sóhajtó

A távolságot tenyeremben
Mint fordul a gömb
Halkan fogom meg.

Naplórajz 34 (2011; tus, grafit, papír; 220x190 mm; fotó: Sulyok Miklós)

KŐSZEGI BARTA KÁLMÁN ◀

Fák

kihullott a fa
haja, fogatlan vén már,
dőlt törzsű banya

hiú a vágyad,
szárnyalni szeretnél, fa,
gyökér köt röghöz

leveled repül,
száll a messzeség felé,
sodorja a szél

boldogtalan-bús
életed, mert úttalan,
te szomorúfűz

tűzben hamvadó
törzsed adjon meleget
a didergőnek

valahány ember
az erdő: gyökeret ver
mozduló lábuk

A riasztó

A postahivatal egy hetvenes években épült, azóta fel sem újított épületben állt. Tipikus kisvárosi postát képzeljünk el. A falon kívülről mállik a vakolat, az ablakokat évek óta nem tisztították meg, a rácsok porosak. Ahogy belépünk, a földön műköckocka-padló, egy kissé megrekedt a levegő, dohos szag terjeng, a plafonon ázás nyoma. A folyosón ütött-kopott asztal a címzések megírásához, bélyegek felragasztásához. Két kis rácsos ablaknál zajlik a kiszolgálás. A postáskisasszonyok, Máriné Éva és Somogyiné Katinka kimértek, nem barátkoznak az ügyfelekkel. Egy pillanatig sem szeretnék azt az illúziót keltetni, hogy élvezik, amit csinálnak. Precízen végzik a munkájukat. Mindketten itt laknak a városkában, ahogy a főnökük, Zombori Gyula is. Éva tizenöt, Katinka kilenc, Gyula huszonöt éve alkalmazottja ennek a postahivatalnak. Örülnek is neki, nem mennének innen a világért sem máshova. Nehéz a környéken munkát szerezni. Bejárni a fővárosba mégiscsak macerásabb. Ott sem fizetnek többet, viszont az utazás sok pénzt visz el, és hát az idő, az sem mellékes.

A két nő azért ráérő idejében szívesen álmodozik arról, milyen jó lenne, ha egy kicsit szebb lenne az épület, ha kicserélnék a bútorokat olyan szép modernre, mint a budapesti belvárosi postafiókokban. Hátha még elektronikus ügyfélfívójuk is lenne!

Nincs rá pénz – mondja erre mindig kategorikusan a postafőnök. – Minek is kéne egy ilyen kis postahivatalba?

Ajjaj... – mondja erre Évike nagyot sóhajtván. – Akkor legalább egy szép új utalványérvényesítő jól jönne. Az ügyfelek is elégedettebbek lennének, a munka is jobban menne.

Zombori Gyula azonban csak legyint. Nők, gondolja magában. Csak az érzelmek, az esztétikum érdekli őket. De azért titkon ő is szívesen venné, ha mindez megvalósulna, vagy ha legalább az ázást meg lehetne csináltatni a plafonon. Mégiscsak örület, hogy minden télen csepeg a víz a földön lévő lábosokba. El is határozza, hogy legközelebbi megbeszélésük alkalmával említést tesz felettesének arról, hogy ráférne már egy kis modernizálás a körzet kettes postájára. Hogy örülnének bent a lányok, na meg ő is mindjárt másképp járna munkába!

Majd gondolkodunk rajta, Gyula. Tudja, milyen kevés pénzből gazdálkodunk – mondja erre a körzetvezetője, Lipták István. – Mindenesetre adj a beírásba.

Jót tenne a forgalomnak – próbálkozik még Zombori, de látja, hogy a főnökének már máshol járnak a gondolatai.

Otthon azért elmeséli feleségének, hogy mire határozta el magát.

Mégiscsak adna egy kis megbecsülést, tiszteletet a munkáknak – mondja a feleségének, aki büszkén, elismeréssel simogatja meg idősödő férje kezét:

Mindig is szerettem benned, hogy ilyen nagy dolgokra határozod el magad!

Zombori Gyulát felesége biztatása csak tovább sarkallja, az írásbeli pályázatot benyújtja, és ezentúl a postai küldeményeket igyekszik a lehető legprecízebben leadni a központnak, hogy ezzel is bizonyítsa, igenis rászolgáltak a modernizálásra.

Eltelik egy fél év, de Zombori Gyula semmi választ nem kap a pályázatra. Gondolja, tesz még egy kísérletet, ismét rákérdez felettesénél, remélhetnek-e egyáltalán valamit.

Megvizsgáljuk, megvizsgáljuk – veregeti meg ismét a főnöke a vállát, de látszik, hogy ő már rég elfelejtette Zombori kérését. A kettes posta főnöke csalódottan indul haza. Úgy látszik, idén karácsonyra már nem fog tudni meglepetést szerezni a lányoknak.

Két hét múlva azonban elkapja őt a folyosón Lipták úr.

Jó hírem van, Gyula, jöjjön be az irodámba.

Gyula alig mer belegondolni, mit fog mindjárt hallani. Már szinte látja maga előtt a frissen kifestett postát, a megjavított tetőt, a modern bútorokat, az ügyfélfívót és a rengeteg ügyfelet, akik kezükben a kis cetlivel a sorukra várnak. A torkában dobog a szíve, ahogy leül a főnöke kanapéjára.

Nemrég kaptam a hírt a főközpontból, hogy fontos szállítmányunk érkezik. Körzetünk legjobb postáit felszereljük modern riasztókkal! EU-s forrásból!

Gyula arcáról lefagy a mosoly, de igyekszik palástolni.

Az nagyszerű!

Na, mi az, nem is örül?

Dehogynem, csak hát tudja, ránk férne egy kis festés vagy a szigetelés...

Ugyan, Gyula – mondja erre kissé türelmetlenül Lipták. – Ne legyen ilyen mohó. Egyébként is nemrég jártam maguk felé, nincs annak az épületnek semmi baja. Tíz évet még simán kibír, addigra meg már hol lesz maga, nem igaz? – teszi hozzá nevetve.

Hát igaz, ami igaz, erre a kis időre minek – próbál Gyula is viccelődni. – De azért azt hadd kérdezzem meg, hogy ha nálunk szinte alig van pénzforgalom, akkor biztos, hogy szükség van erre?

Nem értem, mire céloz. Cégünk dinamikusan fejlődik, és ez hamarosan minden fióknál érezhető változást fog eredményezni.

Zombori Gyula érzi, hogy nincs értelme tovább vitatkozni. Kezet ráz a főnökével, szépen megköszöni a lehetőséget, és távozik.

Három hét múlva ki is jönnek a szerelők felmérni a terepet. Gyula mutatja nekik, hogy közvetlenül a bejárat fölé lehetne a szerkezetet tenni. A szakemberek méricskélnek, nézegetnek, tanakodnak.

Valami gond van? – kérdezi Gyula.

Ide sajnos az ázások miatt nem lehet.

A szerelők a postaépület oldalán lévő hátsó bejáratot javasolják. Zombori Gyula nézi az üres folyosókra nyíló kopár üvegajtót, amely felett egy táblán kifakult idézet áll: „Béke a belépőre, áldás a kilépőre!”

Ez a bejárat nem vezet sehova, régen befalaztattuk a hivatal erre vezető folyosóját. Nem lehetne akkor inkább bentre?

Ez kültéri riasztó. Nem alkalmas benti használatra – mondja határozottan a szakember.

A szerelők munkához látnak, két óra alatt végeznek is, és az ütött-kopott falon immár ott díszleg az új riasztó. EU-s forrásból.

Munka után Zombori Gyula odavezeti Évikét és Katinkát is a postaépület hátsó bejáratához. A két nő nagyon kíváncsi. Látták a szerelőket, és már szerették volna tudni, milyen újdonsággal fogja őket meglepni a főnökük. Gyula végül megáll a hátsó bejáratnál, és a sárga színű riasztóra mutat.

Ez nagyszerű! – próbálja Évike udvariasan.

Jól fogja itt világítani az utat – mondja Katinka bátortalanul.

Hát, hát... – mondják szinte egyszerre nagyot sóhajtván, aztán arra hivatkozva, hogy még rengeteg a dolguk, elsietnek haza.

A következő hetekben a szokásos módon telnek a napok a körzet kettes postáján. Ráérő idejében Évike és Katinka továbbra is beszélget a felújításról. Csak a stílus változott. Eddig bizakodóan szöttek kellemes álmokat, most már inkább mogorvák, és csalódottan siránkoznak. Mégiscsak szörnyű, hogy így kell itt megöregedniük, hogy mindennap ebbe az ócska lerobbant épületbe kell bejönniük. Zombori Gyula most már nem kapcsolódik be a beszélgetéseikbe, inkább ingerülten küldi őket dolgozni. Mit lazálnak itt munkaidőben?

Aztán eltelik még néhány hét. Egy délelőtt – rövid áramszünet után – arra lesznek figyelmesek, hogy kintről valami vijjogást hallanak. Eltelik tíz perc, de a szirénázás csak nem akar abbamaradni. Ekkor kap Gyula a fejéhez.

Te jó isten, hiszen ez a miénk!

Rohan hátra, hogy saját szemével is lássa. A sárga riasztó az. A posta oldalában. Visszasiet a távirányítóért, de hiába nyomogatja a gombokat, a riasztó nem akar kikapcsolni. Már a szomszéd házakból is sokan nézik, mi történik. Az utcán is többen megállnak a zajra.

Zombori hívja a főnökét, hogy most mit tegyen.
 Nem érek rá én ezzel foglalkozni – rivall rá Lipták István, és levágja neki a telefont.
 Zombori tehetetlen. A szerelők nem hagytak itt telefonszámot.
 Hát akkor ennyi. Majd lemerül, majd megunja valamikor – szól oda a bámészkodóknak.
 A riasztó még órák múlva is kitartóan vijjog. Zombori Gyula igyekszik nem odafigyelni, de egyre nehezebben megy neki. Már hasogat a feje, lüktet a dobhártyája a sípolástól.
 Főnök, nem lehetne mégis valamit csinálni? – nyit be hozzá bátortalanul Évike, homlokán egy borogatással.
 Mintha csak erre várt volna, Zombori Gyula felpattan az íróasztalától. Évike csak azt látja, hogy valamit beledug a zsebébe. Megy határozott léptekkel, kifelé a hivatalból. A riasztó egyre hangosabb, ahogy közeledik feléje. Évike és Katinka néhány méterrel távolabb halad a nyomában. Zombori Gyula megmarkolja a zsebében lévő tárgyat. Aztán megáll. Farkasszemet néz a sárga vijjogóval. Kiveszi a kezét a zsebéből. Évike és Katinka ijedten veszik észre, hogy az előléptetésekor kapott papírnehezék van nála. Zombori Gyulához azonban nem lehet most szólni. A kettes posta főnöke céloz. Majd dob. A két nő felsikolt. A kő telibe találja a riasztót. Üvegszilánkok zaja. Majd csend.
 Zombori Gyula megkönnyebbülten felsóhajt.
 Hát, hát... – mondja, aztán udvariasan visszatessékeli kolléganőit a postahivatalba.

Ismerős vidék III. (2013; tus, grafit, papír; 190x190 mm; fotó: Tenk László)

rád hagyom

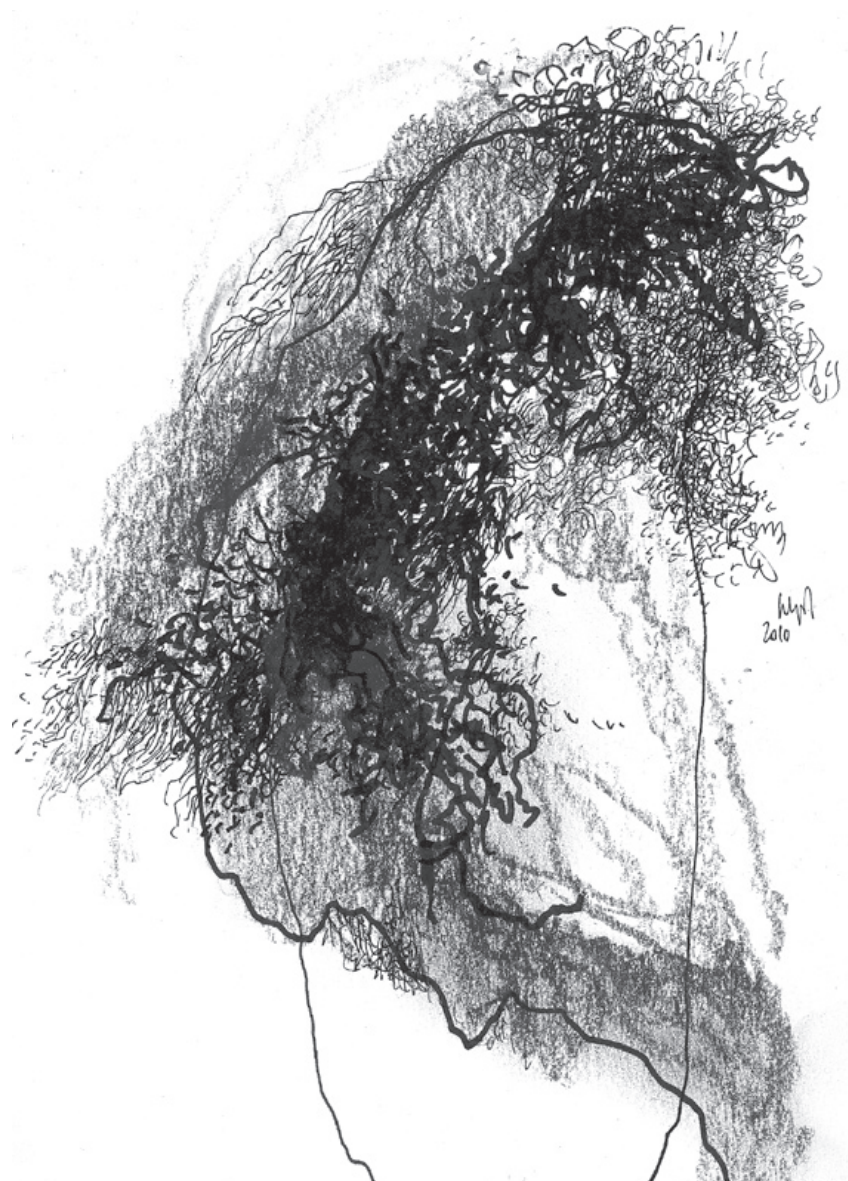
egy ódát kéne írnom máma rólad
 nem integetnek most a fák nagyon
 a szív e szűk dohos szerelmi ólad
 vagy hogy nevezzem – ezt most rád hagyom
 találj ki minden rímet hogyha tetszik
 csak ritmusát hozom s a színeket
 élénk mezőt mi szürkül lomhán estig
 s lehull a lomb ha hallja versemet
 vagy játszunk azt: a költő most te vagy
 hűvös a mell és izzó-kék az agy
 s egy méla ódát firkálsz éppen rólam
 a világ nincs csak én vagyok neked
 nyers fénybe írnék – attól majd megremeg
 a szív e szűk dohos szerelmi ólam

nagytotál

elültettem egyszer egy zongorát
 s míg kinő abból egy lármás nagy fa
 csak állok és nézem a nagytotált
 a ferde napsütésbe fagyva
 miféle tengerparti álom ez?
 a levegő is sós akár a vér
 a szerelem zuhanó gramofon
 amely csak egy dalt játszik míg leér
 a nappal világos tinta most csak
 és a sötétség a fény radírja
 az árnyék lassan körbekúszik
 már a romlás költeményét írja
 mint baudelaire
 ne várd hogy most is éljek
 az ég lehet ma tollpuhán lehull
 betakar egy világvégi ágyon
 ahol talán a víz azúr

*

és te is belőlem érkezel hát
 martalékul megannyi tűznek
 a képzelet fehér lapja vagy csak
 míg a vágy írógépébe fűzlek
 a test kitágul majd összeszűkül
 közben figyel a halk neszekre
 a tengert hullámpapírra írom
 az eget ferde mennyezetre

Naplórajz 35 (2011; tus, grafit, papír; 220x190 mm; fotó: Sulyok Miklós)

Szerelmes keserű hazafiság

hirtelen múlt el mint az év
 magamnak én ennyit akartam
 itt hol oly lassú a történés
 páráként szétfoszló pillanat

mint száraz kenyér morzsát perget
 ujjaid közt szél támad rögre
 megrághatatlan ehetetlen
 de tiéd és ennyi és örökre

imént volt frissen tetted elém
 arcul csapott forró illata
 szikkadt mire elérte kezem
 kővé vált mint megtalált haza

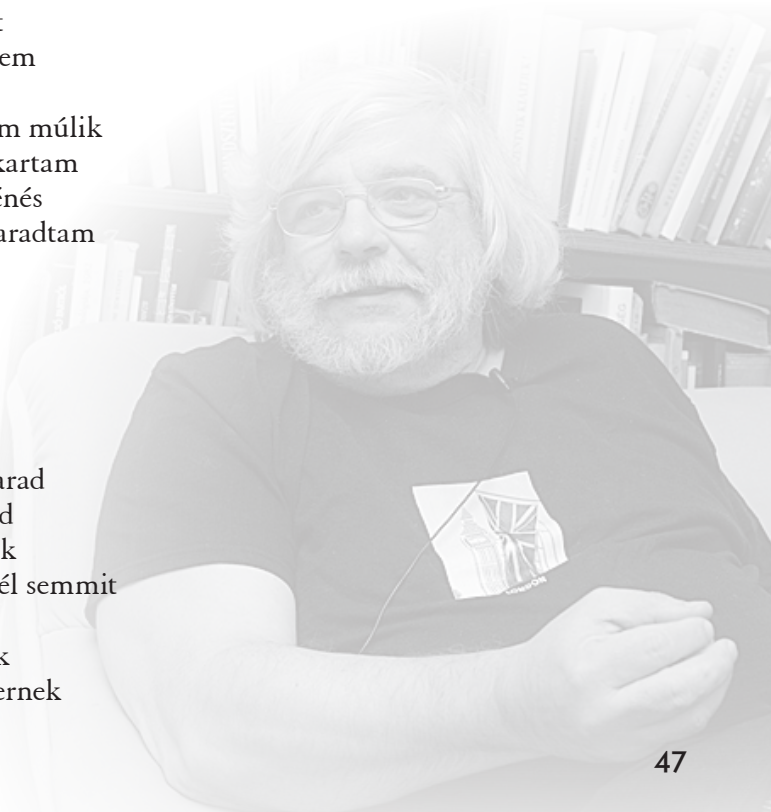
mert boldog az ki elveszíti
 egyszer együgyű aki sohasem
 teremthet házat igyekezet
 de hazát csak önző szerelem

mely hirtelen szökken nem múlik
 magamnak mindig ezt akartam
 de lassú volt minden történés
 körém száradt nem én maradtam

Szürkület

az ember végül ember marad
 esendő váz büntelen szelíd
 hibája ha van is annyi csak
 hallgat végképp nem remél semmit

a jövő mit várt tegnapodik
 fogy karéja holdnak embernek

hiába büntelen és szelíd
lopni fog már lopott az éjjel

s lopott éjjele is szerezte
ócska holmik koszlott piacán
kié volt sokat kért érte
hát elcsente használt éjszakát

idegen álmot nyöszörög így
átzihálva minden éjjelen
hiába büntelen és szelíd
hallgat bűne nagy: reménytelen

Légszomj a Gellért-hegyen

tudjátok-e mi az a hűség
a leküzdhetetlen szomjúság
csak futó félsz elveszítheted
és futsz és rohansz és már ott állsz

a hegy ormán a panorámát
falja fel mohón tekinteted
francia fogoly a nyers répát
lám e képet sem feledheted

bár nem láttad csak anyanyelved
táplálta beléd a kín kincsét
múltak súlyát egyként hordozod
miként szíved a Gellért-hegyét

egy aprócska félsz elég fent állj
és magadra vesd tekintetét

FODOR ÁKOS ◀

Télikék

KORSZER

egyéni egyenruha

VALLOMÁS

Nem vallok
Elveket...

EGY ELEVEN KÉP

Állig a tóban
állsz s nevetsz.
Irigylem a
víz minden cseppjét!

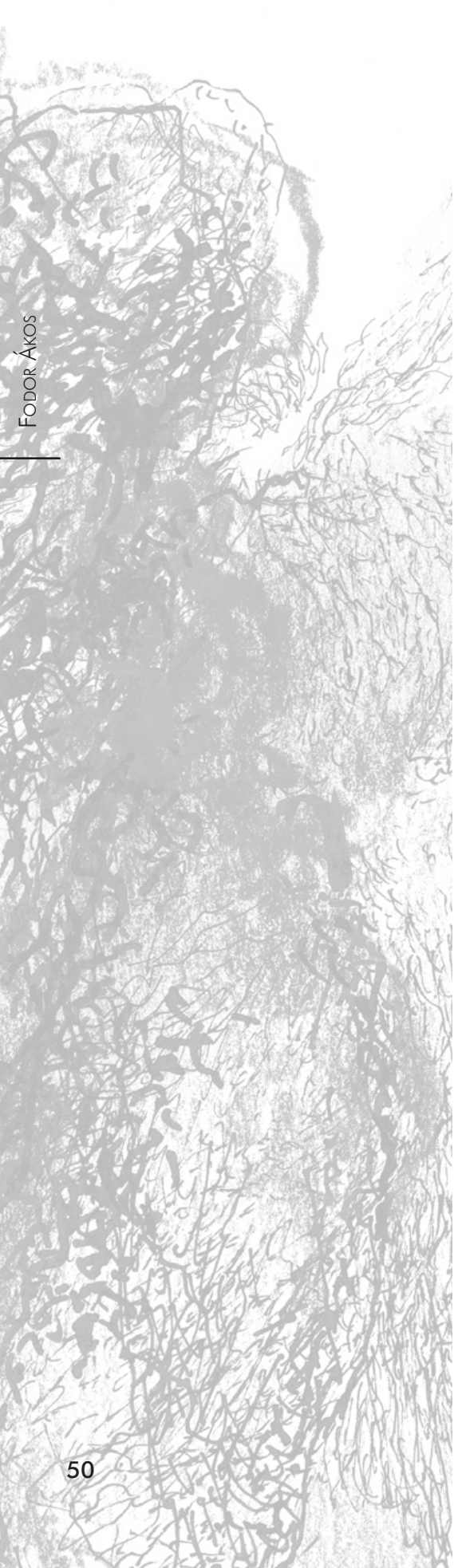
INTIM TESZT-KÉRDÉS

N. N.-nek (és Amannak)

Most épp mi *helyett*
„érdekel” az ezmegaz?
(Magadnak felelj!)

NAPLÓJEGYZET

Elmulasztottam
idejében meghalni
– így aztán: élek.

SUMMA

Az élő *egyszerre* tudja,
hogy halandó és múlhatatlan.
– Így ácsorog, helyben-futva
mind-mind az örök pillanatban.

IN MEMORIAM

Szeretett, míg csak
tanultam tőle. Utóbb
irigyelt s gyűlölt.

HUMAN RELATIONS

Pártfogoltjaid:
feledékenyek.
Ellen-
feleitek: n e m !

EGÉSZSÉGÜGYI TANÁCS

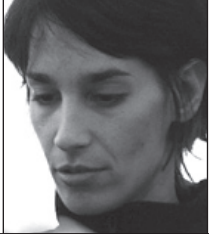
Betegségedből
gyógyulj ki. Vagy halj bele.
– Csak ne kényeztesd.

METEOROLÓGIAI ELŐREJELZÉS

Az időjárás
várhatóan folytatódik.

RÓZSA

föld és ég csókja

ELEKES DÓRA ◀

Szárnyati

Pesten, az Undori-teknőn,
Ködfala vára alatt
Ott lakozott a kerekülő
Szárnyati Géza malac.

Volt neki kézi kokottja,
Múzika tízmillió,
S muzikofíl libatopja:
Inspiratív milió!

Fletmonon (Ah! E hely ékkő!)
Éltek a dús rokonok.
(A fletmoni Szárnyatiék ők
– súgja a kézi kokott.)

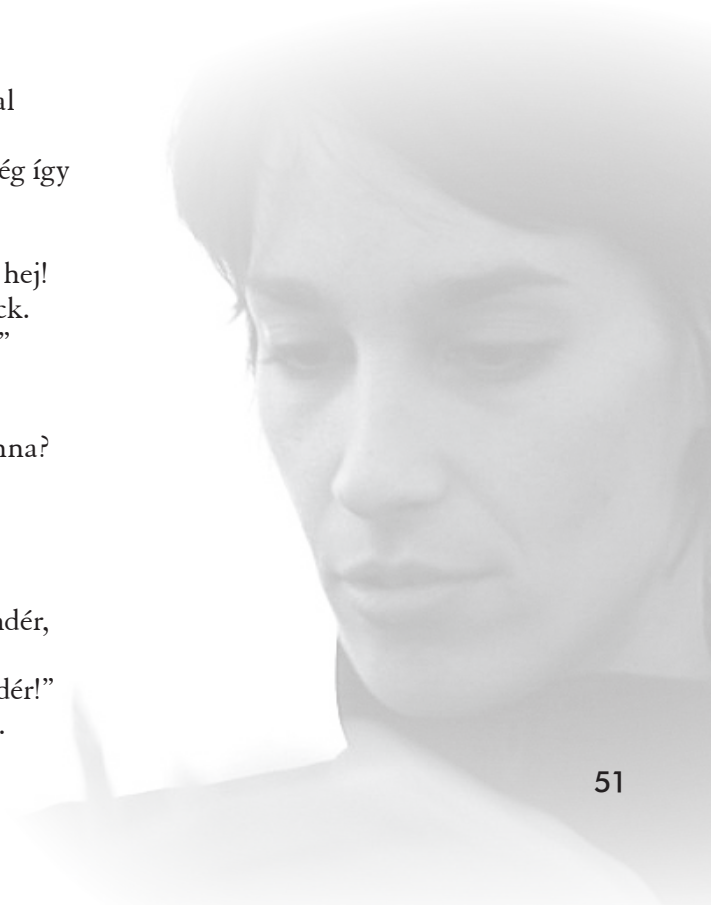
Lett hát fletmoni torja,
S hozzá távidelej,
Mellyel a Géza ugorja
Át menüjén, mi selejt.

Szárnyati mindazonáltal
Búnak ereszti fejét:
„Tök gagyi volna, ha még így
Telne el ikszezer év!”

„Kézi kokottom unom, hej!
A fletmoni tor csupa vack.
Tér kell már, vízió kell!”
– kurjant Géza malac.

„Mert hol a balkoni donna?
S hol van Tarvisio?
Pá, pici kézi madonna:
Tér kell már, vízió!”

S omlik a fal, jön a Tündér,
Ráül, ígér neki csók.
„Olvad a szívről a tűnt dér!”
– zengik az égi macsók.

► BÖSZÖRMÉNYI GYULA

A zubornyák

Történt egyszer, hogy Plump Pepi víz- és gázszelő szabadságra ment, méghozzá a hegyekbe. Pepi nagyon szerette a virágokat, és kedvelte a kócos bokrokat is, ám leginkább – ez tagadhatatlan – a fákért volt oda. Így aztán nem csoda, hogy végül mindig az erdő legmélyén kötött ki, ahol a lombok hús árnyékában apró csermely csobogott. Leült Pepi a patak partjára, egy vénségesen vén tölgy tövébe, majd behunyva a szemét, órákon át hallgatta, mit csacsognak neki a locsifecsi hullámok. E békés hallgatóság közben a víz- és gázszelőt bizony elnyomta az álom, ám aztán hirtelen felriadt, s nyugtalanul fülelni kezdett.

– Hát ez meg mi a rézfogantyús zuhanyrózsa surrogása lehet? – kérdezte az öreg tölgytől, aminek a hátát vetette. A tölgy persze nem felelt, mivel a vén fák – ellentétben a patakokkal – igen szófukarak. Így aztán Pepi hamar belátta, hogy mást nem tehet: saját magának kell kiderítenie, mi kelti azt a fura zajt, ami őt szenderegéséből felriasztotta.

Talpra szökkent hát, s tett egy lépést előre, aztán jobbra, aztán megint előre, s akkor már tisztán hallotta...

Mit is? A fura zaj valahogy így hangzott:

– SssrBluggyBluBluggySssr – és aztán előlről – BluggyBluBluggySssr...

– Azt a megrepedt lefolyócsövet neki, hisz ez egy zubornyák! – ismerte fel a hangot Plump Pepi. – Méghozzá egy beszorult zubornyák, aki képtelen a saját erejéből szabadulni!

Itt kell elárulnom, hogy Plump Pepi nemcsak erdőimádó víz- és gázszelő volt, de a nagymamája unokája is! Ez pedig azért fontos, mivel Pepi nagyjia nemcsak amolyan himi-humi hétköznapi palacsintasütögető, puha ölelésű, picitbajszos nagymama volt, de mindemellett nagy tudású tündérszakértő hírében is állt. S ha már úgyis ismert minden apró és nagy, víg és szomorú, légies és földhözragadt tündérfélét, hát az unokáját, Pepit is kitanította erre a tudományra – elvégre sose lehessen tudni, mikor fut össze efféle lényekkel egy jóra való víz- és gázszelő, ugyebár.

– Itt is van, ni – állt meg a füle tövét vakargatva Plump Pepi a patak partján. – Egy zubornyák, ahogy sejtettem!

És tényleg ott volt! A vízitündér, aki alig lehetett fél arasznál nagyobb, két mohos kő közé szorulva kalimpált a patak legközepén.

– Eressz el, te ostoba márga! Engedj utamra, te buta murva! – visította dühödten. S mivel zubornyák volt, vagyis a vízitündérek legvadabb és legfékezhetetlenebb fajtájához tartozott, hát maga köré gyűjtötte a csermely hullámain, hogy aztán azok erejével szabadítsa ki önmagát. Sistergett és zuborgott, loccsant, toccsant, örvénylett, kavargott, forrt és sustorgott a víz, ahogy a zubornyák apróska kezéből áradó varázspára megvadította az addig halkan cserfelő csermelyt. Fehér habok tornyosultak a kövek fölé, hogy eltaszítsák, tovagörgezzék őket, ám azok meg se rezzentek. A patak egyre dagadozott, a víz színe megemelkedett, s már-már attól kellett tartani, hogy – kilépve medréből – áradást okoz, elmosva mindent, ami az útjába kerül.

– Megállj, te zubornyák, fékezd a haragod, hagyd békén folyni e szegény patakot! – kiáltott fel ekkor Plump Pepi, kinek már a túracipőjét nyaldosták a veszedelmes hullámok.

A kövek közé szorult vízitündér hökkenten kapta fel apróska fejét.

– Te meg ki vagy? – kérdezte.

– Én Plump Pepi, városi víz- és gázszelő vagyok.

– Víhihihiíz...? – ámult a tündérféle.

– És gázszelő – bólintott nagyot Pepi.

– Szóval manapság már a vizet is *szerelni* kell? – csóválta fejét a zubornyák. – Rég nem zuborogtam emberlakta vidékeken, de mindig is sejtettem, hogy ez lesz a vége a nagy mohóságoknak. Folyton csak az erdőirtás, csatornázás meg szemetelés, böh!

– Most nem ez a lényeg – guggolt le a patak partján Pepi. – Hanem az, amire te készülsz.

– Én kiszabadulni készülök, ha nem látnád – nyelvelt vissza a zubornyák.

– Csakhogy közben áradást okozol, ami elmosza az erdőt, lezúdul a völgybe, be a nyúl- és rókaüregekbe, és mindent iszappal meg sárral takar, ami nem túl egészséges.

– Hát én pedig akkor is ki fogom szabadítani magam! – vetette fel picinyke állat a zubornyák. – Vagy azt várnád tőlem, hogy addig szorongjak itt, míg ez a két kő magától szét nem mállik?

Pusztító áradás, vagy a vízitündér örök rabsága? – morfondírozott magában Pepi. – A piros nyelvű csőfogómra mondom, egyik sem jó megoldás.

Aztán támadt egy ötlete!

– Ide figyelj, te zubornyák! A nagyimtól tudom, hogy te olyan tündér vagy, aki a víz erejével akár a hegyeket is képes megmozgatni.

– Ez így igaz – biccentett a zubornyák. – Ha elég víz akad a kezem ügyébe, simán megrepesztem a sziklákat, csomót kötök a folyókra, és dombot hordok oda, ahol addig völgy volt.

– És mondd csak, kíváncsi vagy az emberek világára? – húzta össze ravaszskásan a szemét Pepi.

– Hááát... Szívesen megnézném, hogy éltek mostanság.

– Akkor kössünk szövetséget. Én kiszabadítalak a kövek közül, te pedig velem jössz a termoszbomban a városba, és ezután nekem dolgozol.

S lássatok csudát, ez így is lett! A zubornyák boldogan tartott Pepivel, hisz nagyon kíváncsi volt az emberek világára. Pepi pedig örült, hogy olyan varázslatos inasra tett szert, mint amilyen egyetlen más víz- és gázszelőnek sincs a föld kerekén. A vízitündér a termoszában lakott, s ha Pepit duguláshoz, túlfolyáshoz, csőrepedéshez hívták, vele tartott. Mikor aztán senki nem nézett oda, a szelő slatty, a termoszból a csövekbe eresztette a zubornyákat, aki aztán sebesen megkereste a hibát, s büverejével mozgatva a vizet, elhárította a dugulást, lecsitította a túlfolyást, és megmutatta Pepinek, hol kell beforrasztani a repedt vezetékeket.

Így lett mára Plump Pepi a város legkeresettebb víz- és gázszelője, a hegyről jött vízitündér pedig a legviláglatottabb zubornyák, aki csak valaha egy termoszban lakott.

► UGHY SZABINA

Ó, ció, levitáció

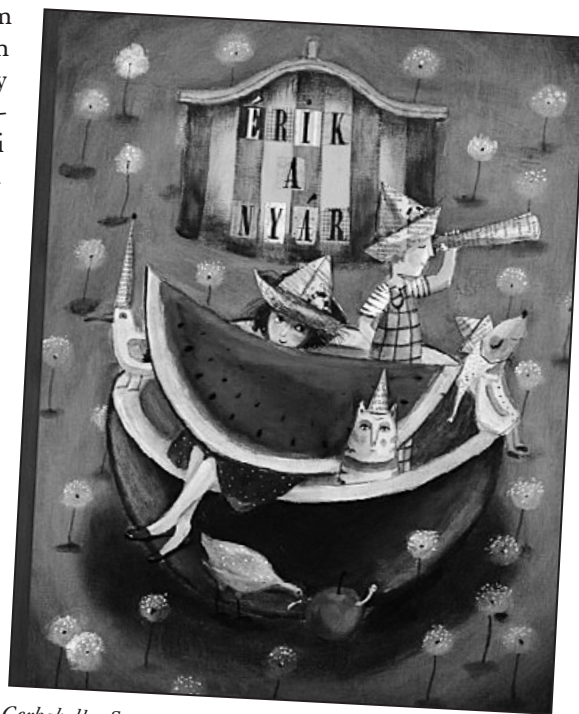
Az *Érik a nyár* gyerekirodalmi antológiát mindenféle mankó híján kezdtem olvasni, cél és fenntartások nélkül, mondhatni, az olvasás legideálisabb állapotában. Rögtön a segítségemre siettek, és kézen fogtak az illusztrációk, s aztán húztak magukkal a szépíróként jól ismert nevek, akiknek stílusa ezekben a szövegekben is visszaköszönt. Itt azonban Kukorelly Endre fesztelensége nem szexjelenetekben, hanem egy laza jó napot-ban csattan, amin persze nyilván a gyerek is úgy fog felnevetni, mint én, csak másért. Zalán Tibor rímes prózájában ott van a jól ismert zaláni fájdalom és belenyugvás, Podmaniczky Szilárd szelíd iróniája pedig most is jól elszórakoztatott, hasonlóan a szerző „komoly”, felnőtteknek szóló szövegeihez.

Olvasás közben döbbsentem rá, hogy mennyire megfeledkeztem arról a lebegő nyugalomról és elégedettségéről, amit a mesék adnak. Nagyjából bennük van minden, amit egy könyvben keresek: spiritualitás, remény, humor és némi bölcsélet, például, hogy jótett helyébe jót várunk, hogy a véletlenek olykor sorsszerűek, hogy minden jó, ha a vége jó, és hogy soha nem lehet tudni, mit hoz a holnap. Persze mindezeket így együtt csak a mese műfaja viszi el a hátán...

Az antológiában szereplő írók között van, aki igazán belülről, belső mágiával közelít a szöveghez és gyerekekhez, például Máté Angi *Volt egyszer egy nyár* és Gimesi Dóra *Kréta királynő* című meséiben, de ugyanúgy felizzik a fantázia Finy Petra *A nagyerejű napernyő*, Kamarás István *Amatitka*, Kántor Péter *Gesztenyefa levelén* című szövegeiben. Van, aki realisztikusabb, földibb pályákon mozog, így Nyulász Péter a *Megérett a nyárban* vagy Péterfy Gergely *A csuka, a macska és a papagáj* című mesében. És van, aki jó adag humorral dolgozik, ezen belül is leginkább a nyelvi humor a fő mozgatórugó, például Markó Béla, Lackfi János és Kiss Ottó. Ezen kategóriák között természetesen bőven akad átfedés.

Érdekes, hogy az antológia meséiben több helyen felbukkan a pénztelenség motívuma. Persze mindig is volt szegénylegény és templom egere, de ezekben a kortárs mesékben más, hétköznapi formában köszön vissza a nincstelenség. Egyszerűen nincs pénz nyaralásra vagy ételre: May Szilvia *Úszómester a dézsastrandon*, Böszörményi Gyula *Lopotnyik és a nyárnyafi-nyűg* meséiben. A másik jellemző motívum pedig az unatkozás: Mészöly Ágnes *Barni és az unatkozóművész*, Zalán Tibor *A kíváncsi kiscsillag és a kíváncsi sün* vagy Podmaniczky Szilárd nagyfiús történetében.

A négy illusztrátor különbözősége üdítő egységgé áll össze a könyvben. Szegedi Katalin illusztrációi egyfajta meleg, rusztikus, már-már nosztalgikus hangulatot idéznek meg. Mégsem különülnek el tőle

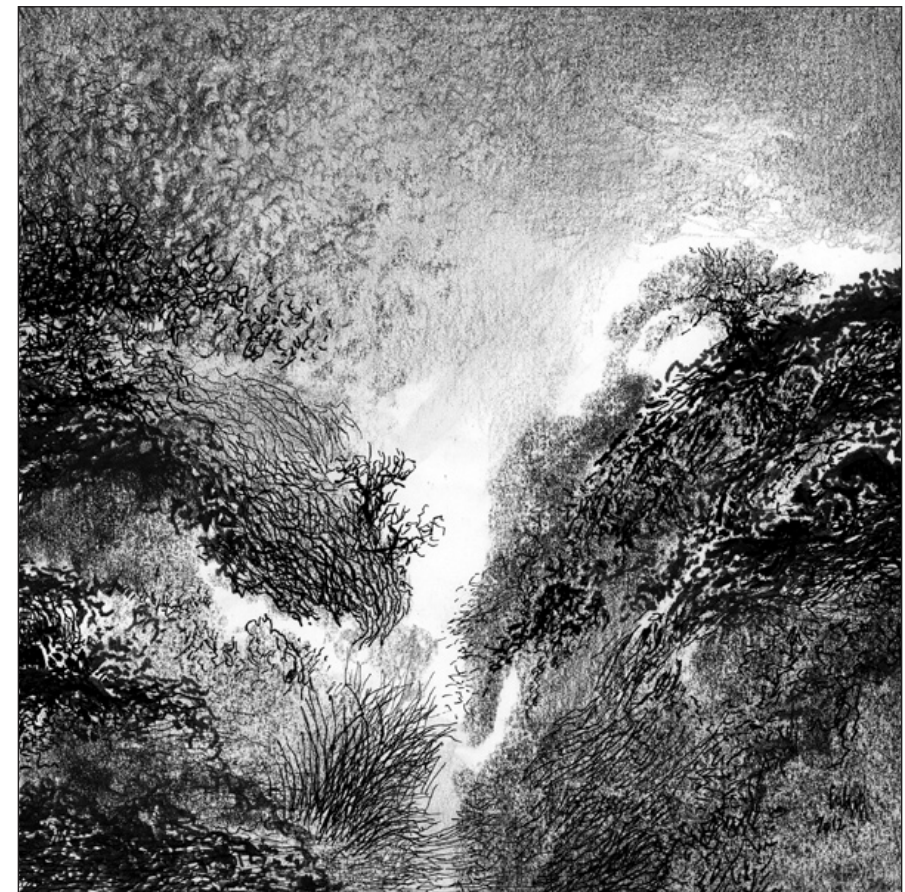
Cerkabella, Szentendre, 2013.

a többiek, így például Rofusz Kinga hideg és fegyelmezett pasztellszíneinek nyugalma, visszafogottabb képvilága. Négyük közül Gyöngyösi Adrienn letisztult, minimalista stílusa engedi meg magának a legtöbb humort, Szalma Edit pedig, akinek képei a legmozgalmasabbak, többnyire az arányok széthúzásával éri el a kellő hatást, az ő pufók alakjainál ugyanis nincs szerethetőbb a könyvben.

Az antológia a már korábban megjelent *Elfelejtett lények boltja* kiadvány nyári váltótársa. A vakáció közeledtével ideális olvasmány lesz minden gyerek és kiskamasz számára. És a nagy visszazámlálás meg is kezdődik lassan, június és a vakáció már a nyakunkon, a késő estig tartó bújócskák után, vagy délutáni szieszták idején, az árnyékba húzódva igazi felüdülés lesz olvasni az *Érik a nyárt*.

A kötet szerzői: Balázs Imre József, Böszörményi Gyula, Czigány Zoltán, Finy Petra, Gimesi Dóra, Jász Attila, Kamarás István, Kántor Péter, Kiss Ottó, Kukorelly Endre, Lackfi János, May Szilvia, Markó Béla, Máté Angi, Méhes György, Mészöly Ágnes, Nyulász Péter, Petőcz András, Péterfy Gergely, Podmaniczky Szilárd, Tandori Dezső, Vörös István, Zalán Tibor.

Az illusztrációkat Gyöngyösi Adrienn, Rofusz Kinga, Szalma Edit, Szegedi Katalin készítette.

Ismerős vidék I. (2013; tus, grafit, papír; 190x190 mm; fotó: Tenk László)

▶ BOTH GABI

Tündérek és királyfik Budapesten

Beszélgetés Gimesi Dórával

– Bábszínházi dramaturgként nem idegen tőled a mesék világa, de eddig nem írtál könyvet. Az egyik legnagyobb gyerekkönyvkiadó, a Pagony gondozta a köteted. Milyen volt a közös munka, és az érzés, hogy „igazi” íróvá váltál?

– Én soha nem akartam „igazi” író lenni, sőt. Még attól is félttem, hogy igazi dramaturg legyek. Mert hogy jövök én ahhoz, hogy kihúzzak valamit Csehovtól, vagy megmondjam például Ascher Tamásnak, hogy valamivel nem értek egyet? Én ezektől a dolgoktól már az egyetemen is rettegtem. Igazi sorsfordító szerencse (vagy gondviselés, vagy angyalszárnyak csapkodása) volt, amikor egy véletlen találkozás miatt belesöpöpentem a bábszínház világába. Egy csomó tehetséges, fiatal alkotó, bábszínész és -rendező közé, akiknek szükségük volt egy fiatal dramaturgra. Rám volt szükségük, nem valaki másra, nem olyanra, aki jobban ért Csehovhoz, vagy jobban fordít angolból, hanem éppen rám. Ez elképesztő bátorságot és szabadságot adott. Dobák Livia – az egyetlen dramaturg, aki bábszínházzal foglalkozott akkoriban – rengeteget segített, egyengette az utam, és biztatott, hogy merjek írni. Mert a bábszínházi dramaturg ír, adaptál, versel. Az egyik első munkámban (a Tengely Gábor rendezte *Kádár Kata Revüjé*) például írnom kellett egy fél népballadát (az eredeti töredékesen maradt fenn, de bele akartuk tenni az előadásba), ami minimum vakmerőség. Mégis megírtam, és senki nem vette észre, hogy nem eredeti. Hát azóta merek írni!

Az elmúlt években sok színdarabot írtam bábszínházaknak, nagyrészt meseadaptációkat. De a könyv más. Eszembe se jutott volna, ha nincs a két évvel ezelőtti Aranyvackor és a Meseutca különdíja. Ha nem rágod a fülem, hogy érdemes írnom, és ha nem keresnek meg a pagonyosok, hogy szerintük is. Sokáig el se hittem, hogy az egyik legnagyobb gyerekkönyvkiadó tényleg akar tőlem egy könyvet. Aztán elkezdtünk együtt dolgozni Kovács Eszterrel és Győri Hannával, születtek mindenféle szövegek, kialakult egy irány, és a végén meglett ez a könyv. Egészen elképesztő érzés volt először kézbe venni! Eszter és Hanna nagyon sokat segítettek, pedig nehéz lehetett velem, szerintem produkáltam az összes első könyves gyerekbetegséget, szorongást, görcsöt...

– Miért épp a szerelem köré csoportosultak a mesék?

– Volt nekem egy tündér professzorom az egyetemen, Osztovits Levente tanár úr – ő mindig azt mondta, hogy a drámairodalomban két dolognak van tétje, a szerelemnek meg a halálnak. Az összes többi üres bohóckodás. És én már gyerekkoromban is azokat a meséket szerettem, amelyeknek volt

ilyesfajta tétje. A magyar népmesék közül például *A háromágú tölgyfa tündére* volt az egyik kedvencem, a másik meg a *Mindentlátó királylány*, ami valójában *A makrancos hölgy*. Kazettán meg a *Minden éger szereti a sajtot*, ami igazából egy *Rómeó és Júlia*. Ez lehet talán az egyik oka. A másik, hogy én tízéves korom óta folyamatosan szerelmes vagyok. Nem tudok nem szerelmes lenni, mint ahogy dolgozni sem tudok úgy, ha az adott munka nem válik a szenvedélyemmé. Ez egy ilyen gyári beállítás. Szerintem szerelmesnek lenni még akkor is jó és fontos, ha nem mindig úgy végződik, hogy boldogan élnek, míg meg nem halnak.

– A történetek gördülékenyek, és friss nyelven íródtak. Nagyon belülről jön ez a hang?

– Nagyon, mivel egyáltalán nem tanultam a prózáírást, és igazából fogalmam sincs, hogyan kell vagy kellene csinálni. A történetek egyszer csak mondatokká lesznek, van, amikor nehezen formálódnak, van, amikor könnyen, és sokszor úgy érzem, ez egyáltalán nem tőlem függ. Íródnak, mesélődnek maguktól. Különös szavakat és kifejezéseket egyébként az apukámtól szoktam lopni, ő nagyon színesen használja a magyar nyelvet, egy igazi kincsesbánya.

– Megegyeztetek Gyöngyösi Adriennel abban, hogy mely jelenetekhez fest képet, vagy teljesen szabad kezet kaptok?

– Az első perctől nagyon megbíztam Adrián, nem akartam és nem is szóltam bele semmibe. Ő elképesztően érzékeny művész, nagyon hamar ráérezett a mesék hangulatára. Már az első vázlatai is gyönyörűek voltak... Tele van a könyv apró finomságokkal, például az utolsó mese lapjain fokozatosan sárgulnak meg a szív alakú levelek, ahogy múlik az idő – szerintem ilyen szépet én nem is tudnék kitalálni.

– Elégge hasonlít rád a borítón szereplő királylány. Te is észrevetted?

– Pedig Adri nem is tudhatta, hogy nekem is van virágos tornacipőm!

– A kecskeméti bábszínházban előadást is láthatunk a címadó meséből. Volt olyan momentum, amit a színdarabból emeltél be a könyvbe?

– Nem, mivel a mese volt előbb, aztán lett belőle színdarab, Kuthy Ági rendező kitartó unszolására. Soha nem volt még ilyen nehéz dolgom, mint itt, saját magam adaptálása közben... A munka különböző fázisaiban rendszerint kétségbeestem, és elhatároztam, hogy soha többé nem csinálom ilyet, inkább elmegyek péknek. Mert milyen idióta, színpadképtelen író talál ki például olyat, hogy a főhős cipőfűzője végig össze van kötve? Hosszú hetekig vitatkoztam bennem a meseíró meg a drámaíró, igazán gyötrelmes, de szórakoztató időszak volt.

– Lesz-e folytatása ennek a könyves kalandnak?

– Jeli Viktóriával és Tasnádi Istvánnal már dolgozunk az *Időfutár* című ifjúsági rádiójáték könyv-változatán, amely szintén a Pagonynál fog megjelenni. De még mindig nem gondolom, hogy igazi író lennék. Bábszínházi dramaturg vagyok, aki néha ír más is, például mesét, hangjátékot, doktori disszertációt. Egészen saját könyvet legközelebb akkor szeretnék írni, ha annyira dörömböl majd bennem egy történet, hogy már nem bírom magamban tartani.

Pozsonyi Pagony, Budapest, 2013.

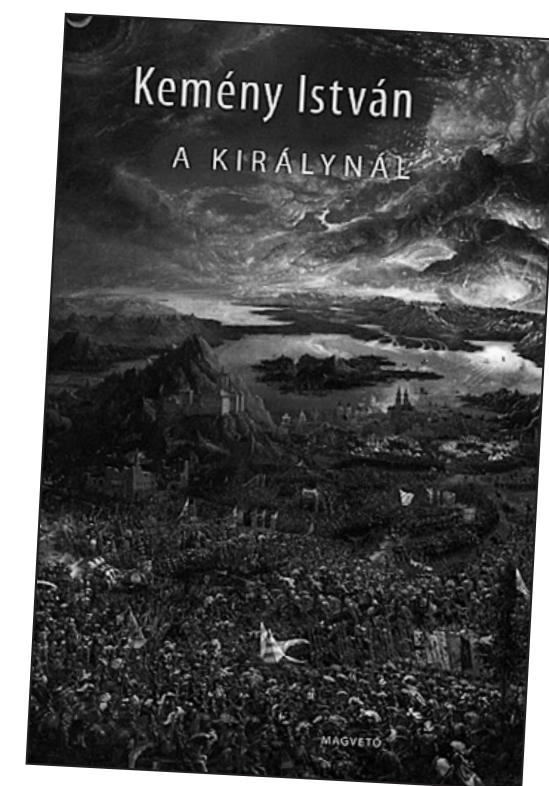

„...az akarat és a szeretet együtt otthonosabbá teheti”

Beszélgetés Kemény Istvánnal

– A nyolcvanas évekre, amikor is a te nemzedéked indult, a magyar irodalomban klasszikusnak, hagyományosnak tekintett költői magatartást, szerepvállalást – amit például az általad prófétasorsúnak nevezett Petőfi, Ady, Radnóti is képviselt – igencsak kikezdték már korábbi költői törekvések, de a legkevésbé sem állítható, hogy akkoriban Ti a feltámasztásán munkálkodtok volna. A legutóbbi köteteidben (Élőbeszéd, 2006, A királynál 2012) viszont mintha téged, ha nem is annak a klasszikus költőszerepnek a megújítása, de legalábbis a klasszikus költőszereplők által felvállalt témáknak, értékeknek az újra megszólaltatása, illetve megszólítása foglalkoztatna. Mi mozgató, motivált költőként a pályakezdés éveiben, és hogyan is kellene értenünk ezt az újabb törekvéseidet?

– Petőfi, Ady és Radnóti az újkori magyar történelem három legsúlyosabb összeomlásakor halt meg – 1849-ben, 1919-ben és 1944-ben –, együtt éltek és haltak az országgal, valamiképpen magukra vették a sorsát, és talán mindenkinél mélyebben, már-már misztikusan élték át a közös tragédiát, hosszú évekkal előbb tudták a bukást. (Ady is, akit nem öltek meg.) A nyolcvanas éveket nem lehet összevetni ezekkel a korokkal, a rendszerváltás pedig minden hibája ellenére egy reményteli és boldog pillanat volt a magyar történelemben. Az én nemzedékemnek nem jutott ki ilyen tragédia, és remélem, nem is fog. De azt is remélem, hogy valaki felnőne közülünk a feladathoz, ha – ne adj’ Isten – kéne. Én a nyolcvanas években végig egyetemista voltam, olvastam és tiszteltem a nagy írókat-költőket, jártam alternatív koncertekre, és nem hittem volna el senkinek, hogy az én életemben ki fognak menni az oroszok (de nem is mondta senki). Ellenzéki tevékenységet nem folytattam, írtam a verseimet. Abban, hogy tulajdonképpen szabad és kívülálló tudtam maradni ’89-ig, a legtöbbet a mi közös „Írókörünk” segített, ami ’81-től működött Mezey Katalin (és eleinte Papp Mórió) vezetésével. Minden

csütörtökön összejöttünk, elolvastuk egymás új verseit, beszélgettünk. Vörös István, Kun Árpád, később Tóth Krisztina, András László, Bódi László (Cipő néven a Republic vezetője lett), még később olykor Wirth Imre, Galántai Zoltán, Bartis Attila, Poós Zoltán, (innen már kilencvenes évek:) Térey János, Peer Krisztián és még sokan egy olyan közösséget alkottunk együtt, amiből nem is nagyon vágytunk az „igazi” irodalmi életbe. Volt nekünk egy sajátunk! Mezey Kati elvitt minket Weöres Sándorékhoz, meghívta a Körbe Mándy Ivánt. Persze azért eljártam az Örley Körbe is, és büszke voltam, hogy meghívtak ma-

Naplórajz 36 (2011; tus, grafit, papír; 220x190 mm; fotó: Sulyok Miklós)

guk közé, de az igazi közegem az Írókör volt. Amit a „klasszikus költőszerepről” kérdezel: nekem a kétezres évek közepéig úgy tűnt, hogy Magyarországon alapvetően jó felé tart a történelem: Európai Unió, lassú, de biztos gazdasági felemelkedés, távlati jólét... A kétezres évek közepe óta érzem egyre inkább, hogy baj van ezzel a jövőképpel, pontosabban: omlik össze. Az emberek csalódottak, én is csalódott vagyok, a politikai elit, a magyar értelmiség, és mi magyarok, egymás földbe döngölésével foglalkozunk, és nálam tízszer okosabb, százszor műveltebb emberek sem látnak ki ebből a csapdából, sőt, még a csapdát se látják (vagy nem hajlandók látni). Mi tesszük tönkre saját magunkat, mert egy beteg, és önmagát gyengítő szisztémát működtetünk egyszerűen azért, hogy ugyanazt csináljuk, mint eddig. Szóval alapjaiban kéne kijavítanunk a társadalmunkat, közösen. Persze azt nem tudom, hogyan, de ezért vettem a bátorságot, hogy írjak, vagy inkább csak kérdezzek a közeletről: mit műveltünk magunkkal '90 óta, és tehetünk-e elene valamit?

– Mit értesz azon, hogy „a versírás prófétaság is”, amit Nick Cave kapcsán jelentettél ki?

– Nick Cave néhány verse sokat segített 2004-ben, amikor nagyon el voltam bizonytalanodva, hogy kell-e valakinek az, amit én tudok, érzek, gondolok. Akkor már vagy három éve alig írtam. Ekkor fordítottam le Nick Cave pár versét. Öszövétségi erőt és mélységet találtam nála, tulajdonképpen egy ezredfordulós Ady

Endrét ismertem meg benne, és megörültem, hogy ez az ausztrál éppen olyan korszerűtlen, mint én, csak éppen eszébe se jut szégyellni. Ő se próféta persze, de mintha ő is azt érezné, amit jó pillanataimban én is, hogy a költészetnek nemcsak az a dolga, hogy az észhez szóljon, és az se elég, hogy a szívhez és a lélekhez, hanem bizony olykor fel kell néznie az égre is, akár milyen üresnek is tűnik.

– És hogyan kellene elképzelni azt a nemes konzervativizmust, amit a rakenroll működtet, tart frissen? De nyilván idekapcsolható az bizonyos „konzervatív anarchista”-ság is, amit Canetti nyomán emlegetsz.

– Igen, ez ugyanaz. Kevésbé nagy szavakkal: egyszerűen frissnek kell maradni. A hagyományt ismerni kell, de ha elég erős, akkor minél többet kell nevetni rajta. Sőt, röhögni. Lásd a középkori karneválokat, vagy a Monty Pythont. Vagy Karinthy paródiáit. Mert a nevetés erősíti és tisztítja a hagyományt. És irtja a fáradhatatlanul ránövő hülyeséget. Szóval, szerintem a hagyomány fontos és szerves része a röhögés, az anarchia, a rakenroll. Ha viszont gyenge a hagyomány, akkor emlékeztetni kell rá, mielőtt feledésbe merül. Egy példa, visszautalva az első kérdésedre: kb. 2005 tájáig (mondjunk egy dátumot: a 2004-es decemberi népszavazásig) azt hittem, hogy a magyar nemzeti hagyomány erős. De nem volt olyan erős, mint gondoltam.

– Az utánad következő költőnemzedékek több tagja is mesterként tekint rád, a szakirodalom is Kemény-isko-

lát emleget. De volt-e neked olyan elődöd, akire jobban figyeltél, akit követni próbáltál? S hogyan is alakult ki ez a Mester-szerep, tettél-e valamit tudatosan (a fülszöveg-írásokon túl) ennek érdekében?

– Nekem a már emlegetett „Írókör” volt az alapja majdnem mindennek. A Kör pedig a Diákirók- és Költők Találkozóiból indult ki, amiket a hetvenes évek eleje óta minden évben megrendeznek Sárváron, gimnazistáknak. (Idén is lesz.) Ez egy országos pályázat, a kortárs magyar irodalom nagy része járt ott tizenéves korában. '79-ben én is. '92-től 2007-ig pedig zsűritag voltam Mezey Katalin és Papp Márió mellett. Az utánam jövő generációkból például nagyon sokakkal innen ismerjük egymást. Tehát ha „Kemény-iskolát” mondasz, az nem kis részben „Sárvár-iskolát” is jelenthet. És az jó iskola volt. Normalításra nevelt, a konkrét témára való koncentrálásra. Mindenekfölött kölcsönös tiszteletre egymás és egymás művei iránt. És ez nem olyan magától értetődő dolog, mert nagyon sok közösségben a fő elv egymás lezúzása. Ha valaki megmutatja nekem a verseit, igyekszem értelmes és használható véleményt mondani, én is rengeteg ilyet kaptam a Körben. És mindezekon kívül persze azért büszke vagyok arra, amit én tettem hozzá a „Sárvár-iskolához”: a verseimre. (Költői példaképeim inkább klasszikusok voltak: Ady, Eliot, Füst Milán versei voltak rám például nagy hatással.)

– A kisprózát vagy nagyprózát érzed-e inkább a kezredre állónak? Az ellenség művészete (1989), Témák a rokokó filmből (1991), Család, gyerekek, autó (1997), – versprózák, rövidprózák, tárcanovellák. S aztán egy nagyregény: Kedves Ismeretlen (2009), de olyan, amely a klasszikus nagyregény, nagytörténet létrehozásának kérdésességét állítja. Fragmentális történetekből, időbeli váltásokkal, elhallgatásokkal építkező, linearitást, kauzalitást elvető, elbizonytalanító jelentésvilágú családregegy, nevelődési regény. Mennyire foglalkoztatnak a próza, a nagypróza formai problémái?

– Nem volt szándékom, hogy a regényírás lehetetlenségét bizonyítsam a regényemmel. A „Nagy Történet” kifejezés onnan jön, hogy tanulmányokban olvastam a Nagy Narratívák haláláról. Nem hittem ugyan el, de nagyon megtetszett nekem, mert olyan jó apokaliptikus kijelentés volt. A regényemben felhasználtam, de nem irodalomelméleti értelemben, hanem sokkal póriasabban: Tamás, a kamasz főhős vágyik a Nagy Történetben való részvételle. Kalandokra, szerelmekre, a világ nagy titkai megfjtésére. És mivel békés és unalmas korban él ('80-as évek), ez nemigen sikerül neki. De abban végig biztos, hogy Nagy Történet igenis van, és folyamatosan zajlik valahol. „Fragmentális történetek”, „időbeli váltások”, tényleg vannak a könyvben, talán még az „elbizonytalanító jelentésvilág” is vállalom, de mindez így együtt, amit felsorolsz a regényemről, úgy hangzik, mint egy figyelmeztetés, hogy az Isten szerelméért el ne olvas-

sa senki. Pedig becsszóra: olvasható a regény! Tényleg tele van sok kisebb-nagyobb történettel, az idő is telik közben (olykor még visszafelé is), sőt, azt a merényletet is elkövettem az olvasó ellen, hogy in medias res indítom a cselekményt, vagyis valóban „elvettem a linearitást” – de nem vettem el jobban, mint Homérosz, majdnem háromezer éve. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a regényem tökéletes lenne, hanem csak annyit, hogy nem veszi semmibe az olvasót.

– Azért is kérdeztem ezt, mert tudható, hogy újabb nagyregényen dolgozol, részben a nagynénéd kazettákra fölvev elbeszélései alapján, ami nyilván fölveti majd ismét a XX. századi történelem ábrázolhatóságának, a történelmi események relativitásának kérdéseivel együtt a formaproblémákat is. Hol tartasz ezeknek a kérdéseknek átgondolásában és a regénynek a megírásával?

– Sajnos Homérosznál... vagyis a szerkezetnél. Szóval szinte sehol. Ami a huszadik századi történelem ábrázolhatóságát illeti, most olvastam Vaszilij Grosszman *Élet és sors* című regényét, előtte nem sokkal Thomas Pynchon *Súlyszivárványát*, kicsit régebben Nádas Péter *Párhuzamos történetek*-jét. Három kiló körüli nagyregény. Ha csak ezeket nézem, már eszembe se jut a XX. századi történelem ábrázolhatatlansága. Persze, hogy ábrázolható. És ezerféleképpen. Csak legalább egyet tudnék ebből az ezerből... De dolgozom rajta!

– Egy korábbi interjúdból tudható, hogy a verseskötetek esetében az első és az utolsó vers érdekelt a leg-

jobban. A királynál című legutóbbi kötetedben miért éppen az Elégiácska az első és a John Anderson éneke az utolsó vers?

– Ez a könyv alapvetően érzésekről, érzelmekről szól. Vagyis inkább a szívhez szól, mint az észhez. Igyekeztem ezt a szerkesztéssel is hangsúlyozni. Egy verseskötet első versét mindig programversként is olvassuk, és nem akartam túlhajtani a programot, vagyis a könyv elejére valamelyik hosszabb, kifejtősebb verset tenni. Az Elégiácska rövid, és az elkészítően rövid földi létről szól. Programnak elég ennyi. A John Anderson éneke pedig azért lett utolsó, mert most életem egyik legjobb versének érzem, és az utolsó sora (csinálók egy kis meleget, szívem) különösen alkalmasnak tűnt arra, hogy ne borzalmas komoran fejezzem be a könyvet: a földi lét ugyan tényleg elkészítően rövid, de az akarat és a szeretet együtt otthonosabbá teheti.

– A Szélsőséges dalocskával provokálni akartál egy választ – derül ki a Rapai Ágnes válaszerse kapcsán írott jegyzetedből. Az ún. közéleti verseidnél általában működik benned ez a jó értelemben vett provokatív, figyelemfelhívó szándék, így volt például a Búcsúlevél esetében is? Számítottál-e arra, hogy efféle visszhangja lesz annak a versnek?

– Alapvetően egyik verssel sem voltak előzetes szándékaim (ez nem jellemző rám), azonkívül persze, hogy meg akartam írni őket. De később már sejtettem, és ki is derült, hogy provokatíva sikerültek. A Szélsőséges dalocska egyszerűbb eset. 2007-ből való, és arról az ártatlannak tűnő, de iszonyúan káros „lefaszíttazzuk, azt’ jóvan”-típusú játszmaról szól, ami évtizedek óta sérti és vadítja el/meg a nembaloldali embereket. A Búcsúlevelet is akkortájt kezdtem írni, de 2010-ben fejeztem be. Ekkora visszhangra nem számítottam. Jólesik az embernek, ha figyelmet kelt egy verse, de a Búcsúlevél sikerére nem vagyok büszke, nem tudok neki örülni. Mert nekem is az lenne az ideális, ha a hazával kapcsolatban nem merülhetne fel kétség. Ha eszembe se jutott volna verset írni arról, hogy nem tudok a hazámnak rendületlenül híve lenni, ahogy azt a Szózat elvárja. Hanem csak meg-megrendülve, kétségek között. A Búcsúlevél egy ilyen megrendülésből lett: az elmúlt huszonhárom (amikor megírtam, még csak húsz) szabad év közös csödjéből.

– A hazai közállapotok kapcsán már a 2005-ös emlékeztetes Ady-esszédben annak a bizonyos turáni átoknak a létezését érzékeled a környezetekben, magadban, s attól félsz, hogy „ennek az országnak vége, ez a nép eljátszotta a maga történelmi szerepét, igen, a gyermekeim másutt boldogabbak lesznek. De érvem kevés van a maradás mellett.” Újabb közéleti verseid aktuálpolitikai célzatú (fel)használásáról mi a véleményed?

– Nem hiszem (és nem is akarom hinni), hogy kizárólag magyar jelenség lenne az, hogy kevés az érv a maradás mellett. Valószínűleg egy görög, egy olasz vagy akár egy japán is, ha felteszi magának a kérdést, hogy tulajdonképpen mért is itt akarom leélni az életemet, amikor ott van Tahiti vagy New York, akkor arra juthat, hogy nem is olyan fontos dolog görögnek, olasznak vagy japánnak lenni, sőt, inkább értelmetlen teher. Egy házasságban is felmerülhet: tulajdonképpen miért is nem válok el? Hiszen mennyivel vidámabb és szabadabb lennék... Egy napfényes vágyképpel szemben az unalmas evidencia, hogy görög, olasz, japán, magyar, vagy házasságban, mindig veszít. Vagy legalábbis hátrányból indul. Ezt a hátrányt pedig valamilyen közös jövőkép tudja ellensúlyozni. És

ma Magyarországon szerintem az a fő baj, hogy ez a közös jövőkép vált bizonytalanná. Vagyis elveszőben van a bizalom – márpedig egy ország is könnyen úgy tud járni, mint egy bank: a hitelezők megijednek, és egyszerre veszik ki a pénzüket, és a bank összeomlik. És itt kapcsolnék vissza a kérdésed végéhez: a verseim aktuálpolitikai felhasználásával az a bajom, hogy szerintem a magyarországi aktuálpolitika sajnos az általános bizalomvesztésen alapul. Vagyis ha megírom például a Búcsúlevél című verset, arra szerencsétlen esetben azt mondhatja az egyik: na, ugye, megmondtuk, hogy ez egy reménytelen, ócska koszfészek, tehát el innen! És azt mondhatja a másik: na, ugye mondtuk, hogy ezek mind idegenszívú hazaárulók, húzzanak el innen a fenébe! De azért azt mégis erősen remélem, hogy a politikai-közéleti verseimmel több embert tudtam a közös jövőnkéről való felelős és pozitív gondolkodásra bírni, mint ahányat elbizonytalanítottam vagy felháborítottam velük.

– Anna az Ady-esszének (Komp-ország, a hídról) egyébként a figyelemre méltó gondolatmenetei, felvetései mellett volt egy, szerintem, kiugróan téves megállapítása is, amivel már akkor sem értettem egyet. Jó lenne, ha ezt a helyére tehetnénk most. Azt írod: „A hetvenes évek végétől kezdve (Nagy László, Illyés Gyula halálával) a magyar irodalom (költészet) kitessékelte magából a politikumot, a nemzeti tematikát. Sok minden mással együtt.” Mi egy generációhoz tartozunk, de én egyáltalán nem így emlékszem. Sőt. A nyolcvanas évekre (a rendszerváltoztatást megelőző évtizedre!) biztosan nem érvényes ez a megállapítás, de szerintem még a későbbiekre sem, mindmáig bezárólag. Nem lehet, hogy ez csak a magyar irodalom (költészet) egyik, jóllehet trendi, vagy másképpen: kánonformáló, a hagyományosabb szemléletmódúakat háttérbe szorító vonulatára érvényes? S esetleg azért emlékszel így, mert magad is erre figyeltél, ezt ismerted inkább, ehhez próbáltál igazodni a magad módján?

– Kérdésedből úgy tűnik, hogy elfogadsz egy „trendi”, „kánonformáló vonulatot”, ami háttérbe szorítja a „hagyományosabb szemléletmódúakat”. Eszerint nincs tehát egy ezzel egyenértékű másik kánon,

ami a „hagyományosabb szemléletmódúakat” helyezi előtérbe. Hanem csak egy kánon van, ami igazságtalan. Örölnék, ha így lenne, mert egy ilyen kánont ki lehet javítani. Az Ady-esszémben igazságtalan voltam: jeleznem kellett volna, hogy nem a teljes, egész magyar költészetről beszélék, hanem csak egy tendenciát (ha tetszik: trendet) próbálok meghatározni. Tehát azt kellett volna írnom, hogy szerintem a magyar költészet a nyolcvanas-kilencvenes években, összességében (kilóra) kevesebbet foglalkozott politikával-nemzettel, mint addig. Úgyhogy most bocsánatot

is kérek a sok-sok kivételtől, mellőzött, háttérbe szorult, nagyszerű magyar költőktől, akik mindvégig írtak ezekről a témákról. Csoóri Sándortól Nagy Gáspáron, Mezey Katalinon, Szőcs Gézáon át Petri Györgyig és másokig.

– Az igazodásról: igyekszem nem „igazodni”, de ettől még nyilván sokszor igazodom, és talán észre se veszem. Ez lehet. De ha arra gondolsz, hogy azért nem írtam politikai verset a kilencvenes évek végéig, mert trendi akartam lenni, és be akartam kerülni a kánonba, ebben tévedsz: egyszerűen nem láttam okát akkoriban. Mondom, én a magyar nemzeti hagyományt a kétezres évek első feléig erős hagyománynak éreztem, ami nem szorul rá a védelemre. És mivel ezt így éreztem, ha akkoriban

politikai verseket írok, az tőlem szenvedés, fontoskodás, bohóckodás, vagy egyszerűen hazugság lett volna.

– Viszont úgy sarokba szorítottál ezzel a kérdéssel, hogy meg kell próbálnom megfogalmazni, mi a bajom a „hagyományosabb szemléletmódú” költészettel. Nekem gyanús, ha a költészet valamilyen szemléletmódú. Ha szocialista realista, ha progresszív, ha posztmodern és akkor is, ha hagyományos. A mindenkori középszerűség egyes számú önigazolása a szemléletmód. Én se vagyok beoltva a középszerűség ellen (küzdök is vele egész életemben!), de azért egy normális emberi létállapotnak tartom addig, amíg nem agresszív, vagyis amíg jóhiszemű. Amíg nem akar normát csinálni saját magából. Amíg „tisztas” középszerű. Ha már úgyis Adyról van szó, ő írta ezt is: én nem búvárszék, de mindennek jöttem. Szerintem, ha egy

költő ad magára, akkor erre törekszik. Hogy megírjon *mindent*. Persze a legnagyobb tehetség se tud *mindent* megírni, de ha meg se próbálja, akkor biztos, hogy kö-zépszerű marad. Egy költészet csak akkor lehet nagy költészet, ha *bármí* megtörténhet benne. Ha bármik-or szembejöhethet benne egy eltévedt lovas, egy átlátszó oroszlán, vagy Szókratész – vagy egyszercsak előlép maga a magyar nemzeti hagyomány teljes komoly pompájában, mindenféle ironikus felhang (és minden-féle politikai igazodás) nélkül. Egy nagy költészet, egy nagy költő ahhoz nyúl, ami neki fontos. Én az ilyen költőket szeretem olvasni. *Nincsen benne semmi, ámde az legalább érthető* – csúfolódott Karinthy Frigyes a Szabolcska-paródiájában. Szabolcska Mihály például Ady Endre korában volt „hagyományosabb szemléle-tű” költő. Akkoriban a „hagyományosabb szemlélet” számára nagyjából Arany Jánosnál ért véget a költészet, és a *Nyugat* kozmopolita senkik gyülekezete volt, akik-től meg kell védeni a hazát. Persze művészetről beszélünk, tehát észérvekkel senkit nem tudnék meggyőzni, hogy a *Nyugat* jobb irodalmat csinált, mint például a Kisfaludy Társaság. De így gondolom. És nem azért, mert a *Nyugat* „haladó szellemű” vagy „progresszív” volt, szemben a „hagyományos szellemű” ókonzervatív irodalommal, hanem, mert úgy érzem, hogy a nyugatosok *mindent* akartak.

– *Hogyan éled meg a verseid, az új kötet ellentmon-dásos fogadtatását (a grandiózus örökdéslől, az intellektu-álisan üres allegorizálástól, a kommentezők megjegyzése-it inkább nem idézem)? Úgy tűnik, részben a szakmát is, de a szélesebb olvasóközönséget még inkább megosztják újabb verseid. Látod-e ennek okát, magyarázatát?*

– Szerintem törvényszerű, hogy ha valaki kime-részkedik az irodalomból, és „közéleti” vagy „politi-kai” verseket is ír, akkor jóval többen fogják ismerni, szeretni vagy utálni, mint addig. Sok nem versolvasó is. A versolvasók pedig, akik eddig is ismerték, átér-tékelik az illetőt, illetve megpróbálják újra elhelyez-ni valahova. Most akkor ez még ugyanaz az ember?!

Nem árulta ez el a Művészetet véletlenül?! Most ak-or ez jobbos?! Vagy balos?! Vagy langyos?! *A királynál* című könyv verseinek a nagy része nem politikai vers, de tudomásul kell vennem, hogy bármikor bár-melyikbe belemagyarázhatják a politikát, engem pe-dig például „szögbe ült kutyának” vagy egyéb álla-toknak nevezhetnek. Nekem ennyit megér az, hogy nem fogtam be a számat, és arról írtam, ami nekem fontos.

– *Általában „közéleti” verseidről beszélnek, beszél-ünk itt is, magad is ezt a jelzőt használod, de vajon nem lenne-e pontosabb, ha esetekben inkább a „közérzeti” szót használnánk? Ezek a műveid ugyanis nem magát a közéletet, konkrét közéleti kérdéseket verselnek meg, ha-nem inkább egyfajta közérzetet fejeznek ki, fogalmaznak meg...*

– De, így sokkal pontosabb. A közérzetben sok-kal több minden benne van. És főleg az, hogy ezek, amikről beszélek, csak az én érzéseim. Nem tudom a „tutit”, nincs receptem például a beteg közélet meg-gyógyítására. De azt el tudom mondani versben, hogy én nem érzem jól magam, jövőt és célt szeretnék ma-gamnak és másoknak. És közöset.

– *A kötet első és utolsó verse kapcsán említetted a szív és az ész tartományainak eltérő élményvilágát. A Re-mény és az eredetileg a Bárkában megjelent Szempár és Elszámolás, de akár más versek kapcsán is úgy tűnik, a fentiekén túl a téged mindig is foglalkoztató metafizikai kérdésekről is közvetlenebbül és világosabban vagy hatá-rozottabban akarsz szólni immár...*

– Nem látom magamat és a verseimet se kívülről, se felülről. A végső metafizikai kérdések, a végső titok olyasmi, amit emberi ésszel-lélekkel megközelíteni lehet csak, elérni soha. Ha úgy látszik, hogy mosta-nában pontosabban beszélek erről a megközelítésről, annak örülök, mint hiú költő. Mint ötven fölött járó ember, nem örülök annyira: mert lehet, hogy mindez csak annak a jele, hogy egyre közelebb járok a végső titokhoz....

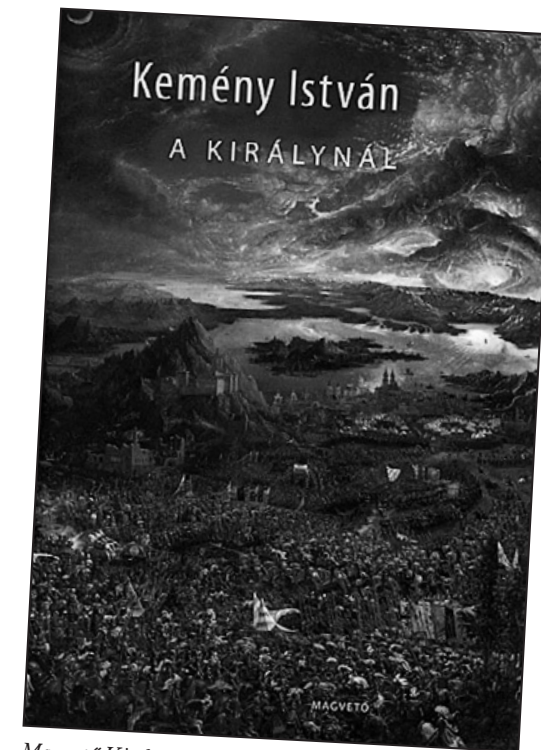
Z. URBÁN PÉTER ◀

„én is zarándok voltam”

Kemény István: *A királynál*

Kemény István azon kevesek közé tartozik, akik-nek verseire nem csupán egy-egy kötet megjelenését követően figyel fel a kritika, hanem már a folyóiratok-ban közzétett szövegeit is szokatlanul nagyfokú szak-mai érdeklődés kíséri. Az első alkalommal a Holmi 2011 februári lapszámában publikált és *A királynál* című kötetben is szereplő *Búcsúlevél* esetében például számottevő hatásra utaló visszhangról, sőt, jelentős hatásról beszélhetünk. Az új kötet, amely a tizedik verseskötet Kemény 1984-től néhány évenként folya-matosan megjelenő könyvei sorában, négy ciklusba rendezve harmincöt, folyóiratokból már többnyire ismerős költeményt tartalmaz. Az új kötetnek egyfajta folytonosságot kölcsönöz a bővülő életműben, hogy továbbra is érvényes megközelítési szempontnak mu-takoznak azok a jegyek, amelyeket korábbi könyvei kapcsán már többször is e költészet legjellemzőbb sajátóságaként ismert fel a kritika. Gyakran ismételt, és nem utolsósorban a 2006-os kötet címe (*Élőbeszéd*, Magvető 2006) által is középpontba állított fogalom például az „élőbeszédszerűség”, amelynek szerepét akkor Angyalosi Gergely gondolta végig alaposab-ban (*Holmi*, 2007/6). A korábban is emlegetett jel-lemezők közé sorolható továbbá a szándékoltan „ron-tott nyelv”, „a hiba poétikája” (Vö. Fekete Richárd, *Literatura*, 2011/6.), az etikai nézőpont, a nyolcvanas évek underground zenéjével mutatott rokonság vagy a groteszk (vö. Kardeván-Lapis Gergely, *Kortárs*, 2010/9). Emellett azonban *A királynál* – mint alább szó lesz róla – több szempontból is új vonásokkal gaz-dagítja az életművet, olyannyira, hogy az új kötetet olvasó recepcióban még a radikális változásra utaló „fordulat” kifejezés is megjelenik (vö. Kántás Balázs, *irodalmijelen.hu/node/15479*).

A kötetbeli közlés sohasem tekinthető a már ko-rábban napvilágot látott művek pusztá újraközlésének vagy egybegyűjtésének, a versek egymás közvetlen szöveggörnyezetében, a kompozíció rendezettségében

Magvető Kiadó, Budapest, 2012

és nem utolsósorban a kötet-, valamint a cikluscímek révén új árnyalatokra, még gazdagabb, sokrétebb je-lentésre tesznek szert. A jelentést megtöbbszöröző, új hangsúlyokkal ellátó tényezők közül különösen nagy szerephez jut a kötet címe, amely már önmagá-ban is meglehetősen összetett, sokrétegű. *A királynál* cím egyszerre utal a beszéd nem szokványos helyszí-nére, címzettjére, illetve sejtetően nem hétköznapi témájának kiemelt jelentőségére, valamint egy olyan beszéd- és élethelyzetre, amelyben a megszólaló én a megszólítottat önmaga fölött álló, az ügye tekintetében kompetens és az előadott probléma megoldására

kellő hatalommal rendelkező személynek ismeri el. Ebben a megközelítésben a kötet versei egy kitüntetett alkalommal a „királyhoz” forduló ember beszédéként válnak olvashatóvá. Eközben azonban az sem kerülheti el a figyelmünket, hogy a *király*-nál ragja elsősorban a beszélő szubjektumot, illetve magát az odafordulást, ezt a végső gesztust, utolsó lépést állítja a középpontba. Mindezek mellett figyelemre méltó körülmény az is, hogy a *király* szó a hozzá kapcsolódó kulturális (jogi, szimbolikus, mitologikus, vallási, népmesei stb.) képzetek révén bizonyos értelemben integrálja a könyv költeményeiben szóvá tett legfontosabb témákat. (Vagy akár fordítva is megfogalmazhatnánk: az e cím alatt összegyűjtött versek realizálják a *király* szóban meglévő jelentésmozzanatokat.) A király ugyanis éppúgy köthető az ország helyzetéről szóló vagy a hazához fűződő személyes viszonyt megvalló szövegekhez (a király a közösség megmaradásának, biztonságának, az állam törvényes működésének biztosítója), mint az élet értelmére rákérdező vagy számvető jellegű költeményekhez, hiszen a király „a transzcendens világ atyaszerének földi tükröképe és megfelelője” (Vö. *Jelképtár*, Helikon, 2004). Nem véletlen, hogy a bibliai szövegek gyakran Istent is királyként említik. Végül – mint a címadó versben világossá válik – itt említhető a költészetre magára, a költői hivatásra vonatkozó kérdéskör is. Ez – a kötet mindössze három szöveget tartalmazó első ciklusában (*Mert meguntam, hogy hallgat*) található költemény ugyanis egy olyan „bölcs és szemtelen” vándort állít elénk, aki egy üzenet ügyében tesz látogatást a királynál, hogy aztán azzal a céllal folytassa útját a „Legszélére”, hogy onnan a hallgató Isten helyett megszólaljon: „üzensz-e valamit a Legszélére, / mert én oda tartok éppen, hogy / átszóljak vagy átkiabáljak onnan / mert meguntam, hogy hallgat az Isten”. Ez a „meguntam” és ez az „átkiabáljak” egyszersmind az eddig „halk szavúként” jellemzett Kemény-líra egyik – talán leginkább az e kötetben felerősödő közéleti versekben észlelhető – új vonását is jelenti.

Ahogy *A királynál* című költemény is mutatja, a megszólalás kérdése e lírában sokszor aligha választható el a beszélő önmeghatározásától, élete értelmének keresésétől, illetve az idő múlásának megtapasztalása vagy akár a házasság kiüresedése által motivált számvetéstől. Az *Elszámolás* című háromsoros vers például nemcsak az élet értelmére irányuló kérdésre adott válasz hiányát teszi szóvá, hanem azáltal hogy beszédét zajként, azaz egyfajta artikulálatlan hanghathásként határozza meg, már a kérdés adekvát feltehetőségét is kétségbe vonja (mindezt kontrasztosabbá teszi, hogy a kérést megfogalmazó sorban az *é* és *e* hangok dominanciája és szabályos váltakozása érzékelhető rendezettséget kölcsönöz a megnyilatkozásnak), és sokkal inkább a csendben (illetve a kettőspontot követő fehér papíron) „testet öltő”, de *léte-*

ző válasz olvashatatlanságát, befogadhatatlanságát tematizálja: Ezzel a zajjal fordultam hozzá: / – Az értelmét kérem az életnek, / És ő ezzel a csenddel válaszolt.” Már a kérdés feltételére sem nyílik lehetősége a *Remény* című vers beszélőjének: „Kérdezni jöttem fel, de a jósnő / hazament a lázas kishához”. Az allegorikus költemény hegytetőre feljutó embere jóllehet már tisztán lát („Láttam az egészet”), azzal is szembesül, hogy „innen már csak lefelé van út”. A remény egy különös nézőpontváltás után múlt időben elbeszéli Istenélményből fakad: „és idáig nem jár le az Isten. / De most itt volt, és ő kísért le később: egy szó nélkül ballagtunk le ketten. // De ez a végén lesz, itt még csak állok...”. A még meg nem történtnek a szokatlan megelőlegezése emellett magára a „történetmondásra”, a szöveg megalkotottságára is ráirányítja a figyelmünket.

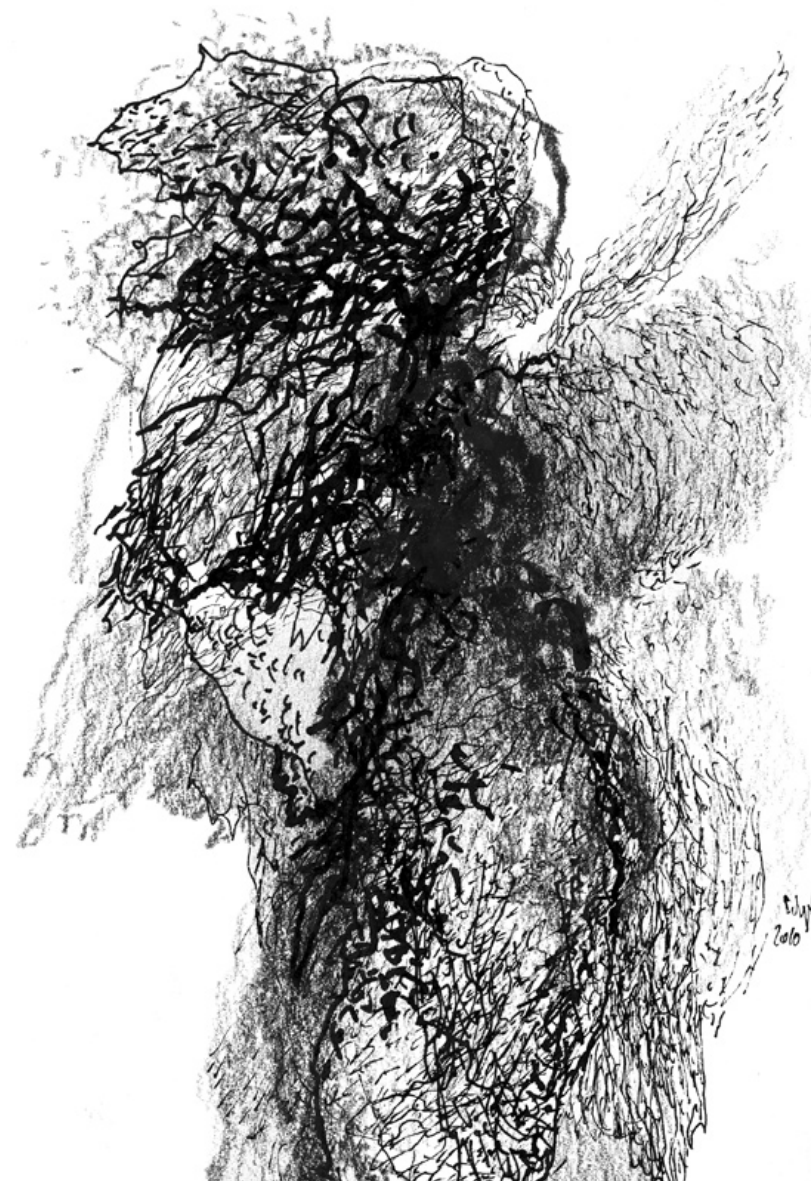
Az önmeghatározó versek különleges csoportját alkotják azok a szövegek, amelyekben a megnyilatkozó én önmagát, illetve saját életének célját egy olyan közvetítő szerepben találja meg, amely leginkább pillanatnyiságával, a megragadására, rögzítésére irányuló szándék előtt szétfosló voltával jellemezhető. Ezt az élményt a kötet első költeménye, az *Elégiácska* két, egymással párhuzamba állított képpel teszi szemléletessé: „Aki kilötte, már rég nem él, / a célpont még meg se született. / Nyílvessző süvít át a házon. // Az élményeim keletkeznek, / az emlékeim kárba vesznek. / Mint a kondenzcsík, most kicsit látszom”. Hasonló önszemléletet találunk a *Hólé* című vers kompképében is („Hogy komp voltam jelen időben / és átúszni velük jövő időbe, / ennyi lett volna a dolgom – / ez lassan most már kiderül”). A *Remény* című ciklusban elhelyezett *Egy kívánság* pedig a viharos szélben becsapódó és szilánkokra törő ablak képében jelöli meg a beszélő „kívánt” identitását, amely azonban megsemmisülése előtt és közben, az utolsó pillanatokban még közvetítője lehet egy másként megtapasztalhatatlan látványnak: „A váratlan vihar fellege alatt / még átcusztatná egy sugarát a nap, / hogy mielőtt ezer szilánkra török, / megsimogathassam az árnyékos falat”.

Ezek mellett a kérdéskörök mellett legalább ugyanakkora erővel szólal meg a kötetben a közélet kérdése, amelyet a versek (a magyar irodalomban már nem először) a végső elkeseredettség hangján tesznek fel, amikor például egy „érthetetlennek tűnő okokból elpusztult” Magyarországról (*Nyakkendő*), „kisszerű, szolgalelkű, / romlott és rosszkedvű csürhé”-ről (*Egyiptomi csürhe*) beszélnek, vagy éppen egy gonosz öregasszonnyal azonosítják a megszólított hazát: „Gonosz lettél, vak és régi, / egy elbutult idegen néni, / aki gyűlöletbe burkolózva még / ezer évig akar élni.” (*Búcsúlevél*). Ez utóbbi, mint már szó volt róla, máris számottevő hatású költemény talán annak az ellentétes viszonyoknak köszönheti különösen nagy megszólító erejét, amelyet már a szöveg keretsorában is tetten ér-

hetünk („Édes hazám, szerettelek”): a hazát egyfelől a legintimebb viszonyokban használatos *édes* jelzővel megszólító sor éppen a megszólítotthoz fűződő szeretet múltidejűségét jelenti be. A *hogyan* és a *mit* egymásnak folytonosan ellentmondó kettőssége a teljes szövegen át érzékelhető. Annál is inkább, mert szembeötlő, hogy a búcsúzó sorokat megfogalmazó beszélő identitása nagyon is szorosan a hazához kötődik. A reménytelennek ítélt helyzet keserűségében – ahogyan Arany János is a „nem vagy az már, ki voltam egykor” sor által megidé-

zett *Letésem a lantot* című versében – a haza kilátásba helyezett elhagyása valójában a búcsúzó önazonosságának felszámolódásával is szükségszerűen együtt jár: „Amíg élek, úton leszek: / használni akarom a szívemet. / A fejemben szólal majd meg, ha csengetsz, / édes hazám, szerettelek”.

Kemény István költészete ezúttal sem számít könnyű olvasmánynak. Felfedezőjét hosszú és nehéz, ám annál gazdagabb élményeket kínáló „zarándok-út” elé állítja. Érdemes elindulni rajta.

Naplórajz 33 (2010; tus, grafit, papír; 220x190 mm; fotó: Sulyok Miklós)

► ERDÉSZ ÁDÁM

Az emigrációból való hazatérés nehézségei

Gondolatok Kovács Imre születésének centenáriumán

Március második hetében Budapesten négy Kovács Imre-konferenciát rendeztek. Az egykori parasztpárti politikus születésének 100. évfordulója adott alkalmat a több helyszínen zajló emlékezésre. A sort az Írószövetség nyitotta *Kovács Imre, a népi írók, a mozgalom* című rendezvényével. Majd következett a Politikatörténeti Intézet Kovács Imre Társasággal és az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Osztályával együtt szervezett egész napos, monstre konferenciája. 9-én – szombaton – a Lakitelek Alapítvány és a Népfőiskola Alapítvány a Parlamentbe invitálta mindazokat, akik a politikus Kovács Imréről szóló előadásokat akarták meghallgatni. Vasárnap – a születésnapon – a Magyar Szociológiai Társaság tartotta meg ugyancsak egész napos emlékkonferenciáját az ELTE Társadalomtudományi Karán. A négy rendezvényen összesen 39 előadás hangzott el. Szó esett indulásáról, szociográfusi munkásságáról, háború alatti szerepéről, 1945 utáni politikai törekvéseiről és az emigrációban töltött hosszú évtizedekről.

A konferenciák sora különleges intenzitású érdeklődésre utal, ráadásul egymástól távol eső szellemi műhelyek érezték szükségét annak, hogy felidézzék az élete második felét emigrációban töltő politikus pályának fordulópontjait. A zömében történeti közelítésű előadások között akadtak ideologikus vagy metapolitikai tartalommal bíró megszólalások is. Bíró Zoltán a Parlamentben *Harmadik út – saját út* címen a népi mozgalom huszadik századi politikatörténeti szerepéről beszélt. Orosz István a Politikatörténeti Intézetben tartott zárszavában hangsúlyozta, hogy Kovács Imre munkásságát a népi baloldal a maga örökségéhez sorolja. Az ELTE-n Csepeli György azzal a gondolattal zárt, hogy az elkövetkező években különösen nagy szükség lesz a Kovács Imre teljes pályáját jellemző „intranszigns szabadságszeretetre”. Mind-ebből akár azt a következtetést is levonhatnánk, hogy Kovács Imre írói-politikusi életműve a magyar szellemi élet meghatározó része. Sokan és sokféleképpen építkez-

nek belőle, ki-ki természetes módon emeli ki gondolatai közül azokat, amelyek a saját mondandójához illeszkednek. Az interpretáció sokféle, magától értetődően van irodalmi, tudományos és politikai síkja is. Azaz Kovács Imre azon szerencsések közé tartozik, akiknek műve, személyes példája a nemzeti közösség gondolkodását befolyásoló eleven élményanyag. Sőt, szellemi hagyatéka integratív erejű, hiszen eltérő értékvalasztású irányzatok és műhelyek is a maguk örökségének tekintik. Az ilyen történeti örökség a mai viszonyok közepette különösen megbecsülendő.

A centenáriumi forgatag azonban csalóka képet vetít elénk. A pillanatnyi különleges figyelem annak köszönhető, hogy sokan érezték úgy, van mit pótolni, mert Kovács Imre több mint húsz évvel a rendszerváltozás után sem tért haza igazán. Írásainak nagyobbik része – eltérő filológiai színvonalon – hozzáférhetővé vált ugyan, de az egymástól függetlenül megjelent kötetek egyike sem váltott ki vitákkal kísért, nagy szellemi érdeklődést. Egyetlen könyv megjelenése után sem mutatkoztak a rátalálás élményének jelei. Pedig hajdan Kovács Imre éppen arról volt nevezetes, hogy szociográfiáival, tanulmányai-
val, sőt újságcikkeivel is gyakran sikerült a legégetőbb, sokakat érdeklő kérdéseket megragadnia. Írásai között sok olyat találunk, amelyek szokatlanul élénk diskurzust váltottak ki. Első nagy műve, *A néma forradalom* vita- és recenzióhullámot indított el, a könyvről és szerző elítéléséről még a Parlamentben is szó esett. 1946 őszén a *Válaszban* publikált *A demokrácia útja Magyarországon* című tanulmánya ugyancsak különleges fogadtatásra talált. Nem volt ez másként az emigrációban sem, elég csupán az 1956 tavaszán publikált *Kijózanult emigráció* című írását követő vitát említeni. Hasonló szellemi izgalom 1990 után nem mutatkozott. A „hazatérés” nem a remélt intenzitással zajlik.

Kovács Imre, emigrációbeli politikai szerepvállalása miatt, a Kádár-korszakban a „tiltott” kategóriába esett. A baloldali szellemi hagyomány részét is képező

szociográfiai sem jelenhettek meg. Az MSZMP Politikai Bizottságában még 1976-ban is olyan döntést hoztak, hogy az emigráció Kovács Imrét is magában foglaló „jóindulatú szárnyának” megjelenése sem kívánatos a hazai szellemi életben. A szélesebb értelmiség körében munkásságának emléke elhalványult, talán ki is törldött. A hetvenes évek végén egy-egy interjúért már Magyarországról is megkeresték. Bokor Péter a háború utolsó időszakáról faggatta, Huszár Tibor pedig 1977-ben egy nagy életrajzi interjút készített vele. A három napig tartó beszélgetésben 1945-ig tartó pályaszakaszát és annak szellemi, politikai összefüggéseit tekintették át. Jellemző, hogy az interjú csak hat évvel később – Kovács Imre halála után – jelenhetett meg. Huszár Tibor a *Mozgó Világ* 2005. évi 4. számában részletesen leírta milyen nehézségeket kellett leküzdenie a kiutazás engedélyeztetéséért és a beszélgetés szövegének megjelentetéséért. Mindenesetre a fiatalabb magyar értelmiség a *Beszélgetések* című kötetben közzétett, mintegy 150 oldalas nagy interjúnak köszönhetően ismerhette meg Kovács Imrét. A nagyon érdekes diskurzusból kirajzolódott az 1947 óta emigrációban élő Kovács politikusi és emberi arcéle is. A szociológiatörténeti munkákban és a koalíciós korszak történetét tárgyaló írásokban ugyan emlegették nevét, de ezekből a mozaikokból nem állott össze egységes kép. A munkásságára irányuló figyelem a nyolcvanas évek végén erősödött meg. A nyugati magyar irodalom történetéről szóló, akkor nagy újdonságnak számító kötetben Pomogáts Béla rövid pályarajzot adott róla. 1989-ben azután az *Életünk* Kovács Imre összeállítását közzétette, és ugyanebben az évben újra napvilágot látott *A néma forradalom*, a könyv utóéletét bemutató dokumentumokkal kiegészítve.

A rendszerváltozás után gyors egymásutánban jelentek meg az addig elérhetetlen könyvek, Kovács Imre munkái közül elsőnek az akkori politikai változások közepette legizgalmasabbnak tűnő *Magyarország megszállása* című. Az 1942 és 1947 közötti időszakot felidéz, érdekes visszaemlékezést a Katalizátor Iroda adta ki. A kötet magán viseli az átalakulás lázas hónapjainak jellemzői jegyeit: a kiadó nagyon sietett, szöveggondozásra nem juthatott sok idő. Nemcsak a szerző ténybeli tévedéseit kiigazító jegyzetek maradtak el, de magába a szövegbe is sok hiba csúszott. Még ugyanehhez az újra felfedezési hullámhoz sorolható az *Ars scribendi* sorozatban megjelent *Népiség, radikalizmus, demokrácia* című, Valuch Tibor által összeállított kötet. A Kovács Imre publicisztikai írásait közreadó gondos válogatás olvasója a közzét írásokon keresztül a szerző pályájának minden lényeges csomópontját megismerhette. Következett a csendesebb recepció időszaka. Az életmű áttekintését megkönnyítette Hartyányi István 1993-ban megjelent, 1306 tételt tartalmazó bibliográfiája. Kovács Imre munkáinak filológiailag igényes újraközlésében legnagyobb érdemei Szabó A. Ferencnek vannak: a Magyar Napló kiadásában két fontos kötetet állított össze. 2003-ban

Tanulmányok címen Kovács Imre 1935 és 1947 között papírra vetett agrárpolitikai, politikai kérdésekkel foglalkozó írásait publikálta. Két évvel később *Virtuális Magyarország* címmel hasonló válogatást adott közre az 1948 és 1980 között, emigrációban született politikai írásokból. Szabó A. Ferenc és a *Magyar Napló* 2011-ben is megjelentetett egy kisebb válogatást. A Kovács Imre-szövegek kiadásában részt vállalt Molnár M. Eszter is: 2010-ben *Egy homo politicus itthon, Európában és Amerikában* címen adott ki terjedelmes válogatást Kovács Imre íásaiból és más, személyéhez, munkásságához kapcsolódó dokumentumokból (Hét Krajcár Kiadó). E kötetben olvashatóak, fakszimilében, Kovács Imre nemzetgyűlési beszédei. A könyvnek megjelenés alatt áll a folytatása, *Egy hétpróbás falukutató* címen. Az utóbbi kötet nagy újdonsága lesz a Latin-Amerika agrár-problémáit összegző vizsgálati anyag, amely eredetileg 1962-ben, spanyolul jelent meg. A fontos írások többsége hozzáférhetővé vált, az újságokban persze még sok publikálatlan cikk várja az újráfelfedezést. A Kovács Imre műveit közre adó kötetek nem olyan egységesek, mint a Szabó Zoltán hagyatékát közzé Osiris-sorozat, de ez az eredmény sem lebecsülendő.

A felsorolt Kovács Imre-írások mellé illeszthetünk néhány, primer kutatáson alapuló, újdonságot hozó tanulmányt és Borbándi Gyula emigrációról szóló monográfiáit. Ugyanakkor a Kovács-publikációk között sok az újraértelmezés, sőt az ismétlés is. Sajnálatosan ezek közé sorolhatjuk Haas György centenári-umra megjelent monográfiáját is (*Kovács Imre – Harca a nemzeti függetlenségért*). A könyvnek van olyan fejezete, amelyben egy kivétellel minden egyes jegyzet Borbándi Gyula írásaira utal. Míg a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a kerek életrajzot az olvasók nóvumként fogadtak, addig ma a Kovács Imre hajdani önéletrajzeit és visszaemlékezéseit – *Utam, Elindultam szép hazámból, A Márciusi Front* – citáló s nemegyszer erősen felstilizált írások, inkább ismétlésnek számítanak. Az újdonságok lassú tempóban csörgedeznek. Tudomásom szerint nem folyt és nem folyik Kovács Imre leveleinek összegyűjtését célzó szisztematikus kutatás. 1945 és 1947 közötti politikai tevékenységeinek levéltári forrásai is nagyjából feltáratlanok. Az igazi fehér folt amerikai hagyatéka. Aki ezt a magyarországi kutató számára egyelőre nehezen hozzáférhető iratanyagot vagy annak egy-egy részét feltárja, bizonyára izgalmas részletekkel gazdagítja a Kovács Imre irodalmat. A hagyaték akár digitális formában történő hazatérése pedig alighanem új lendületet adna a kutatásoknak. Hogy egy-egy korábban nem publikált forrás együttes milyen újdonságokat rejteget és milyen új értelmezési mezőket nyit meg, arra jó példa Papp István lapunkban megjelent publikációja Kovács Imre titkosszolgálati megfigyeléséről (*„Xavier” – avagy a magyar politikai rendőrség Kovács Imre nyomában. Bárka*, 2011/6.)

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hazai szellemi életből évtizedekre kiretusált Kovács Imre-kép újra kirajzolódott. Sok részlet is láthatóvá vált, s éppen a már jól feltárt területek sejtetik, milyen sok további kutatásra lesz még szükség, amíg megszülehet egy, részletes történeti kontextusba illesztett biográfia.

Nem csak a történeti kutatások esetlegessége miatt van sokaknak hiányérzete. Éppen a Kovács Imre életét legjobban ismerők utalnak gyakran arra, hogy ebben az életpályában különleges érték rejlik. Éppen olyan értékek, amelyekre 1990 után az átalakuló magyar szellemi életben nagy szükség lett volna. Ám a Kovács Imre által képviselt értékrend – éppen úgy, mint Szabó Zoltán vagy Cs. Szabó László esetében – nem vált az értelmiségi közgondolkodást formáló erővé. Milyen elemei voltak az említett értékrendnek?

Kovács Imre magától értetődően összetartozó és egymást feltételező fogalomnak tekintette a demokráciát és a magyarságot. A parlamentáris demokrácia keretei között képzelte el a magyar társadalom minél nagyobb részét integráló, nemzeti politika kialakítását. Az, hogy, az 1945-ös átalakulás alapfeltételének tekintette a parlamentáris demokrácia intézményrendszerének kiépítését, majd megvédését, jelzi, az európai társadalomfejlődés nyugati útja mellett tette le a voksot. Aligha lehet véletlen, hogy első írásai megjelenése után a nyugat-európai társadalomfejlődés útjáról való letérést tragédiának tekintő Szekfű Gyula őt is meghívta a *Magyar Szemle* munkatársai közé. Jó érzékkel választotta ki a Fiatal Magyarság és a Szegedi Fiatalok körét, Kovács Imre a későbbiekben kimondottan közel került Szekfűhöz, akinek történet szemléletéből építkezett is. Visszatekintve a nyugati típusú demokrácia melletti döntés magától értetődőnek látszik, de az 1930-as és 1940-es években egyáltalán nem volt az. A társadalmi feszültségek nagy erővel tölték a szociálisan érzékeny fiatal politikusokat a szélső pólusok, akár a náciizmus, akár a kommunizmus irányába. Hányan nem tudtak védekezni „az ész rabul ejtése” ellen. Kovács számára a prioritás egyértelmű volt: [...] én annyira hiszek a demokrácia és a szabadságjogok felsőbbrendűségében, hogy biztos vagyok a nyugatiak győzelmében...” – írta a háború kimenetelére vonatkozóan. A kommunizmust illetően is ugyanez volt a véleménye.

Kovács Imrét kiemelte kortársai közül jó gyakorlati politikai készsége. A közéletben való megjelenésétől kezdődően különféle, politikai törekvésekkel fellépő értelmiségi mozgalmakban talált hosszabb-rövidebb ideig otthonra. Ilyen volt a népi írók mozgalma, majd a Márciusi Front. E mozgalmakban gomolygó politikai törekvéseket kevesen tudták a politika, s azon belül a parlamentáris politika nyelvére lefordítani. Kovács Imre nagyon korán, a Márciusi Front megerősödését követően a politikai párttá szerveződés útját kereste. A politika technikáinak ismerete mellé realitásérzék

társult. Ezért tartotta például a háború alatt reménytelen kísérletnek a harmadik út keresését. Ő azon a véleményen volt: „választanunk kell, különben vakon osztozhatunk a vesztes sorsában”. Politikusi képességeit már a háború előtt sokan számon tartották. Például Ortutay Gyula 1942-ben, Kovács Imre egy súlyos következményekkel fenyegető hashártyagyulladásáról értesülve, a következőket jegyezte be naplójába: „Imre volt az elkövetkező háború utáni esztendőkre egyik politikai reménységünk, egy ember, aki annyira ki tudott gyógyulni hibáiból, tanulatlanságaiból, aki karakteres maradt, s akiben valóban magam is komoly politikai fantáziát láttam. Nagy bűn lenne, ha meghalna. [...] Imrével is nagyon sokat veszítenénk, ha nem lenne erős a szíve. Hinnünk kell, hogy erősebb marad egy ostoba hashártyagyulladásnál.” – Még harmincéves sem volt, amikor már akadtak, akik a majdani politikai élet reménységének tekintették.

1945 után kevesen mozogtak nála otthonosabban a politika színterein, gyarapodó tapasztalatai mellett jól működő politikai megérzéseire is támaszkodott. Politikusi ösztöne később sem hagyta cserben. Az *Új Látóhatár* halála után közölt összeállításában Borbándi Gyula felidézte Kovács Imre utolsó heteit. Leírta, hogy egyik találkozásuk alkalmával az európai körúton járó politikus felvetette, az arra képes erőknél foglalkozni kellene Magyarország kommunizmus utáni sorsával. „Írásban le kellene rögzítenünk – mondta Kovács Imre –, hogyan képzeljük el Magyarország jövőjét. [...] Aggasztotta, hogy egyszer csak felragyog a szabadság napja és mi itt állunk üres kézzel, minden politikai koncepció és program nélkül.” Arra szerette volna rávenni az Új Látóhatár szerkesztőjét, hogy a folyóirat kezdeményezze a programalkotó munkát. [...] felvetett néhány konkrét ötletet arról – folytatódik a visszaemlékezés –, mi történjék a földdel, az államosított iparral, az állami bürokráciával stb.” Borbándi Gyula nem tartotta aktuálisnak a kérdést: „Nem lehetett meggyőzni arról, hogy erre az idő nem érett meg. Magyarországban és a világban belátható időn belül nem lehet olyan változásokra számítani, amelyek nyomán mi abba a helyzetbe kerülhetnénk, hogy az ország politikai jövőjének alakításába beleszólhassunk [...]” – 10 év múlva bekövetkezett az, amit a vérbeli politikus remélt és sejtett. Bizony, jó lett volna, ha lettek volna vitára bocsátható tervek.

A politikai készség mellé társult a biztos fellépés, a jó beszéd- és íráskészség. Gondolatait több regiszteren is hatásosan meg tudta szólaltatni: a *Magyar Szemle* hasábjain statisztikai adatsorokkal alátámasztva, a tudomány nyelvén társadalmi folyamatokat vázolt fel. Ugyanezeket a gondolatokat egy-egy újságcikkben akár hatásos politikai programként is meg tudta jeleníteni. Eleve jó dramaturgiai készséggel rendelkezett, már *A néma forradalom* sikerének egyik titka is ebben rejlett. Később a gyakorlati szintű, biztos íráskészséget is megszerezte.

1938-tól kimondottan sokat írt, a *Szabad Szónál* szerzett újságírói tapasztalatokat később jól fel tudta használni. Több műfajban is kiváló írárok kerültek ki a keze alól *A demokrácia útja Magyarországon* című, 1946-os *Válaszbeli tanulmánya* Bibó írásaihoz hasonló, világos és pontos elemzés Magyarország demokratikus fejlődésének lehetőségeiről. *Lakodalom* címen a *Magyar Csillagban* 1943-ban közölt kétrészes írása a mesteri kézzel megformált szociográfiák közé tartozik. Újságcikkeinek egy része, későbbi politikai elemzései ugyancsak a műfaj első vonalába sorolhatóak.

Személyesen a legkülönfélébb társadalmi rétegekben tudott figyelmet és rokonszenvet kelteni maga iránt. A kemsei falukutatást követően egy ottani gyermektelen házaspár örökbe akarta fogadni a rokonszenves fiatalembert. Egyike volt azoknak, akik a Márciusi Front vidéki rendezvényein, majd a Parasztpárt gyűlésein leghatásosabban tudott szólni a paraszti sorból rekrutálódott hallgatóságához. Ugyanígy otthonosan mozgott a különböző értelmiségi fórumokon s visszaemlékezésekből az derül ki, érdeklődést tudott kelteni maga iránt számára idegen közegekben is. Adottságainak, alkati tulajdonságainak köszönhetően a politikai színpad más pólusain elhelyezkedő szereplői közül is nem eggyel jó kapcsolatot tartott fenn.

Kiélezett pillanatokban bátran döntött, s többnyire jó döntéseket hozott. Olykor az élete múltját a gyors helyzetfelismerésen és a gyors cselekvésen. Jó döntést hozott, amikor 1945-ben Gödöllőn a pillanatnyi életveszélyt is vállalva megszökött az orosz fogságból, s nem bízta magát fogvatartóira. Hasonlóan jól mérte fel a helyzetet 1947 őszén, amikor gondosan megtervezve a szökést, Prágán keresztül Svájcba menekült. Kovács Imrére jellemző döntés volt az is, amikor 1943-ban a visszatért Nagyvárad egyik kerthelyiségében kihívta párbajra a társaságának tagjait zsidózó megjegyzésekkel sértegető katonatisztek egyikét. „Tudniillik azt éreztem, hogy ezt nem hallgathatom tovább itt. Most nem állhatok föl, hogy elmegyek, itt hagyom őket, mert akkor gyáva vagyok. Ha ezek konfrontációt akarnak, kész, rendben van...” – elevenítette fel a kockázatos régi históriát Huszár Tibornak 1977-es New York-i beszélgetésükön. A történet folytatása is jellegzetes: a párbajra készülő magas rangú elhárítótiszt – vélhetően a sajtóbotránytól tartó előljárója utasításra – visszalépett az összecsapástól. Egy-egy ilyen pillanat bizonyára megerősítette Kovács Imre tartását. A kiélezett pillanatokban hozott jó döntéseknek köze lehetett ahhoz, hogy politikusként kész volt a kompromisszumokra. Ha úgy látta, bizonyos engedmény közelebb visz a fontosnak ítélt célokhoz, kész volt a megállapodásra. Meglehetősen biztonsággal ítélte meg, mi a fontos és mi a kevésbé fontos, hol lehet hátrálépní és hol nem lehet engedni.

Természetesen a Kovács Imre gondolkodását és politikusi tevékenységét meghatározó elemek közül idő-

szakonként más-más tényező került előtérbe. Az 1930-as években a szociális feszültségek oldását, a társadalom integrálását tekintette a legégetőbb feladatnak. Az 1945-ös fordulat után beszédeiben és írásaiban előtérbe került a nemzet problematikája. Úgy fogalmazott: „az emberiség legdöntőbb élménye a nemzeti érzés”, s azon munkálkodott, hogy ezt a hatalmas erőt ne lehessen a demokratikus törekvések ellen fordítani, ugyanakkor a patriotizmusból sugárzó erőt felhasználhassák a nemzeti közösség erősítésére és a függetlenségi törekvések támogatására. Az emigráció évtizedeiben elemzései, politikai javaslatai a korábbinál mélyebb nemzetközi háttérrel kaptak. A magyar problematikát a világpolitikai folyamatok és a két nagyhatalom viszonyának összefüggéseiben vizsgálta.

Személyes kisugárzásával és íásaival emigrálásáig volt a magyar közgondolkodás formálója. Hatásának titka az egyidejűségben rejlett. Az 1930-as évek végétől, íróként, közíróként, majd politikusként folyamatosan hallatta a hangját a közélet fórumain, hol kezdeményező, hol kommentáló szerepben. A fentebb vázolt értékrendet tükröző írásai és megszólalásai, közéleti súlyának növekedésével párhuzamosan, a magyar értelmiségi diskurzust formáló tényezővé váltak. Hasonlóan az egyidejűségben rejlett Cs. Szabó László és még inkább Szabó Zoltán hatásának titka. Pontosan érzékelték a fontos kérdéseket, újságcikkben, esszében gyorsan válaszoltak, mégpedig úgy, hogy íásaikban – többnyire közvetetten, de mégis hatásosan – magától értetődő egységben jelent meg az európai és magyar kultúra, a demokrácia és a nemzet gondolata. A recepcióval kapcsolatos hiányérzetünk is itt gyökerezhet: a legigényesebben megszerkesztett életműkiadások is csak a tudomány, a kutatók világába viszik vissza ezeket a különleges képességekkel megáldott tollforgatókat. Munkáik közgondolkodásra gyakorolt hatása közvetett és kicsiny. Huszadik századi történetünkben gyakran jutottak domináns helyzetbe különböző, partikuláris szemléletű nézetrendszerek, a Kovács Imréhez Szabó Zoltánéhoz hasonló szintetizáló gondolkodásmód ellensúly lett volna, végtelenül szomorú, hogy a magyar társadalom az 1940-es évek végétől ettől el volt zárva.

Hajdan, az induló *Újhold-Évkönyvben* Domokos Mátyás *Leltárhiány* címen közölt egy nagy tanulmányt. Sorra vette, hogy 1949 és 1953 között mi mindent nem írtak meg a magyar írók. Mustrája végén arra a következtetésre jutott, hogy ami nem született meg, az később nem pótolható. Sőt úgy találta, a négy év hiányának kisugárzása egészen az 1970-es évekig hatott. A hiány leltárkönyvébe újabb rovatot illesztetünk: ha a Kovács Imréhez hasonló, emigrációba kényszerült személyiségek életművének hazatérése meg is történik, történeti anyag tér vissza. Emigrációt választó kortársaihoz hasonlóan az ő szintetizáló, integratív gondolkodásának szellemi, politikai életre gyakorolt hatása utólag nem pótolható.

► VALUCH TIBOR

Magyar radikalizmus – magyar demokrácia

Kovács Imre, a publicista, szociográfus és politikus

Alcsút és New York. Az életpálya kezdő- és végpontja közötti távolság találóan jelképezi az író által bejárt utat. Bár a történelem viharai messzire sodorták, szülőföldjétől sohasem szakadt el. Szociográfusként, publicistaként, parasztpárti politikusként, emigráns íróként rendületlenül bízott abban, hogy a magyarság annyi áldozat és szenvedés után végre megtalálja a saját útját, és megvalósítja a szabadság és a demokrácia rendjét.

A népi mozgalom centrumához tartozó Kovács Imre (1913–1980) munkásságát mindvégig a valóságismeretre alapozott társadalomkritikusi attitűd határozta meg. Tevékenységének célja és értelme a szabadsághiányok felszámolása, a kiszolgáltatottság elleni küzdelem, a radikális társadalmi és politikai reformok szorgalmazása és vállalása volt. Ez teremtett kapcsolatot legfontosabb működési területei, a szociográfia, a politika és a publicisztika között.

A *néma forradalom* írója nem teoretikus, hanem gyakorlatias gondolkodású írástudó volt. Társadalomszemléleti és világnézeti gondolatait általában aktuális kérdésekhez kapcsolódó rövidebb cikkekben, esszéikben fejtette ki. A töredékesség ellenére az életmű mozaikjaiból egységes látás- és gondolkodásmód bontakozik ki. Olyan népi-nemzeti radikális alakváltozatot testesített meg, amely alapértékeivel – szociális érzékenység, társadalmi elkötelezettség, fokozott nemzeti érzékenység – kötődött ugyan a népi mozgalom központi vonulatához, de az individuum és a demokrácia szerepének részben eltérő értelmezése révén nemzeti radikalizmusa egyedi hangsúlyokat kapott.

Kovács Imre jól ismerte a harmincas évek – strukturális válsággal küszködő – magyar társadalmának viszonyait. Tisztában volt azzal, hogy a nemzet felemelkedése nem lehetséges a kiváltságok felszámolása, a társadalmi egyenjogúság kiterjesztése – Bibó István szavaival élve – „az emberi méltóság forradalma” nélkül, aminek első és legfontosabb lépését a parasztság nemzet alatti helyzetének megszüntetése jelentet-

te volna. A Kemsén folytatott kollektív falukutató, majd *A néma forradalom* megírásának előkészületei során szerzett tapasztalatai megerősítették álláspontját. A magyar társadalom örökletes deformációinak megszüntetését széles körű, az agrárszférára alapozott, a polgárosodást elősegítő modernizációs reform útján tartotta lehetségesnek. Az ellentmondások feloldásának kulcsát a radikális földreformban látta, hiszen így egyszerre érhető el a társadalmi feszültségek csökkentése és az agrárproletariátus fokozatos felszámolása. Erdei Ferencsel ellentétben a paraszti polgárosodást a kisbirtokos rétegek erősödésére alapozta, mert nézete szerint a kis- és középegyesztenciák jól szervezett együttműködése eredményezheti az újratermelés bővítését és a piac szélesítését. Olyan, szerves fejlődés eredményeként kialakuló polgári Magyarország megteremtéséért szállt síkra, ahol a gazdaság képes önmaga folyamatos megújítására, és a társadalom a demokratikus közösségi elvek alapján szerveződik.

Máig legismertebb műve, az írói és közéleti pályafutását elindító *A néma forradalom* és a változások elkerülhetetlenségét bizonyító cikkek tucatjai egyaránt ezeknek a céloknak a megvalósulását szolgálták. Ugyanez az elkötelezettség vitte előbb a Márciusi Front aktivistái, majd a Nemzeti Parasztpárt alapítói közé. Rendíthetetlen ellenfele volt a totális rendszereknek, az ezeket képviselő eszméknek és embereknek. Nyilvánvalóan ez vitte az antifasiszta mozgalomba és ebből (is) ered következetes kommunizmus-ellenessége is.

Gondolkodásának figyelmet érdemlő mozzanata, hogy nemcsak összeegyeztethetőnek, hanem elválaszthatatlannak tartotta a nemzeti eszmét és a demokrácia gondolatát. S éppen ez teszi fontossá Kovács Imre tevékenységének és szerepének reális értékelését, mert a népi mozgalom jeles személyiségei közül jószerével csak Bibó István, Szabó Zoltán és Illyés Gyula tudott felülemelkedni ezen a tragikus megosztottságot szülő, hamis ellentét páron.

Nemzeti demokrata volt. Az általa vallott „nemes patriotizmus” meghatározó elemei a nemzet ügyéért való felelősség és a nép sorsáért érzett aggodalom voltak. Ez a konzervatív és agresszív nacionalizmusoktól való elhatárolódást is magában foglalta. Írásaiban rendre és nagyon határozottan, következetesen elítélte a Horthy-korszak keresztény-nemzeti kurzusának irredenta politikáját, és hitet tett a Duna-völgyi népek békéjének és együttműködésének megteremtése mellett. Tárnyilagosan meg kell jegyezni, hogy olykor-olykor ellentmondásos helyzetbe hozta saját magát. Hiszen amíg tiltakozott a szlovákiai magyarok meghurcolása ellen, addig a kollektív bűnösség elvét átvéve, 1945 tavaszán a svábok teljes kitelepítését követelte az *Egy batyuval* című írásában, ami publicisztikai pályájának egyik mélypontja. Bár ebben feltehetően szerepet játszott az is, hogy túlértékelte a magyarországi németiség asszimilációs képességét.

A nemzetet meleg emberi közösségként értelmezve abból indult ki, hogy a népet nem vezetni, hanem szolgálni kell. A magyarság vállalás és küzdelem dolga. „A nép: passzivitás. A nemzet: készség. A nép lomha test, sok mindent eltűr, igénytelen, lassan reagál eseményekre, támadásokra, időtlen a szemlélete, a benne rejlő félelmetes erők csak nagy történelmi fordulatok idején törnek fel, ilyenkor elszánt, hogy változtasson helyzetén, sorsán. Ösztönösen biztosítja létét, megmaradását. A nemzet rendkívül érzékeny idegrendszer, mindenre azonnal reagál, a helyzeteket gyorsan kiértékeli, igazodik, ellenáll, visszavonul vagy megalkuszik: tudatosan határozza meg politikáját. (...) Önmaga akarja vezetni önmagát.” A nemzethez tartozás, a nemzeti eszmekör döntő módon befolyásolta gondolkodását. A nemzeti érzést az emberiség egyik legfontosabb élményének tartotta, mert ez alapvetően meghatározza az egyes társadalmak fejlődését. Különösképpen igaz ez az állítás Közép-Európára vonatkozóan, ahol „szinte mániákus igyekezettel akarták minden időben e terület népei a maguk nemzeti államát kialakítani”. Ilyen körülmények között a magyarságnak a nemzeti felsőbb- vagy alacsonyabb rendűség tudatától mentesen kell formálnia sorsát és politikáját.

Tekintve, hogy az író a maga modernizációs programját csak a demokratikus állapotok között tartotta kivitelezhetőnek, ezért az ún. nemzeti sorskérdések között az első helyre sorolta a demokrácia megteremtését. Híveit és ellenfeleit egyaránt a realitások figyelembevételére intette és egyformán elítélte a neofita demokratákat vagy a szélsőséges nacionalistákat. A magyar történelem fejlődési folyamatát elemezve rámutatott arra, hogy vészhelyzetekben és fordulópontokon a hamis értelmezések, a hamis ellentétek mindig a konzervatív erőket segítették, s ezáltal háttérbe szorították a nemzet valóságos érdekeit.

Az 1945-ös „korszakváltás” (Szabó Zoltán kifejezése) időszakában komoly esélyei voltak a nemzeti és a demokratikus fejlődés összehangolásának. Kovács

Imre felismerte ezt a lehetőséget, úgy vélte, hogy a „demokrácia és magyarság összeegyeztethetők, demokrácia és magyarság elengedhetetlenül egyet jelentenek, és Európa újjáépítésében csak úgy tudunk részt venni, ha egyet is jelent a kettő. (...) Mutassuk meg, hogy jó magyarok vagyunk, azzal, hogy jó demokraták vagyunk, demokráciánkkal bizonyítsuk magyarságunkat: ha ezt megteesszük, akkor magyarságunk a demokráciában és demokráciánk a magyarságunkban fog a legszebben és a legjobban kiteljesedni.”

Bibó Istvánhoz és Szabó Zoltánhoz hasonlóan a modernkori magyar történelem egyik legfontosabb választóvonalaként értelmezte 1944–45-öt. Elsősorban azért, mert felismerte az autonóm társadalomszervezés lehetőségeit. Amíg tehetette, gyakorló politikusként is ezt az alternatívát képviselte. Már a háború előtt tisztában volt azzal, hogy a földosztás a végrehajtandó reformprogram szükséges, de önmagában nem elégséges feltétele. Hiszen a gazdasági szabadság mit sem ér, ha a társadalom tagjainak nagy része a politikai jogfosztottság állapotában él. Írói, politikusi programjának igen fontos része volt a szabadságjogok védelme. „Mi rendületlenül hittünk a szabadságban, a törvényekben, az alkotmányban és a parlamentarizmusban. (...) A magunk útján járunk, és ez az út az általános és teljes szabadság felé vezet. Nem tűrhetjük, hogy az egyik ember elnyomja a másikat, a kisebb nép függjön a hatalmastól. (...) A szabadság politikáját hirdetjük, az embernek azt az elidegeníthetetlen jogát, hogy úgy rendezkedhessék be, ahogy az neki a legjobban megfelel...” Kovács Imre felfogásában a szabadság eredendő emberi jog, a normális létezés alapfeltétele. A szabadságért és a függetlenségért folytatott küzdelmet – aminek az antifasiszta ellenállás tagjaként maga is részese volt – a magyar történelem alapvető jellemvonásának tartotta. A „szabadság és függetlenség örök magyar program. (...) Szabadság nélkül nem érvényesülnek azok a politikai erők, amelyekre elsősorban számítunk, szabadság nélkül nem tud meglenni az ember, és a megalkuvások kutyaszorítójába kerül...”

Demokrácia felfogása *A demokrácia útja Magyarországon* című, 1946-ban megjelent tanulmánya alapján rekonstruálható. Világosan látta, hogy az, ami akkoriban az országban történt, nem több egy lassú és nehézkes demokratizálódási folyamatnál, ami az idő múlásával egyre messzebb került eredeti céljától. A szovjet hadsereg jelenléte révén realizálódó külső nyomás mellett az egyre észrevehetőbb torzulásokat belpolitikai és társadalomlélektani okokkal magyarázta. Ez utóbbiak közül a passzivitást tartotta a legveszélyesebbnek. Vagyis azt, hogy egy rövid időszak kivételével az emberek többsége nem volt cselekvő részese a történelemnek. Talán azért sem, mert „Magyarországon nem fejlődés, nem forradalommal, háborús műveletek közepette született meg a demokrácia.” Következésképpen elmaradt az a lélektani fordulat, ami megváltoztatta volna az emberek egymáshoz, a hatalomhoz, a politikához és a politizáláshoz való viszonyát.

A demokratikus kibontakozás felemás voltának okait keresve arra is rámutatott, hogy az évszázadok során rögződött társadalomlélektani deformációk nem vagy csak igen kevésbé tudtak feloldódni. Minek következtében „hovatovább a passzivitás a magyarság legjellemzőbb vonása”.

Kovács Imre sem egyszerűen többségi, hanem népi-uralomként értelmezte a demokráciát. A képviselési rendszert az egyéni szabadság és a közösség rendje közötti harmóniát teremtő eszközként kezelte, ami a szükséges tolerancia hiánya és az önös pártérdekek előtérbe helyezése esetén elveszíti működőképességét.

A mindennapos politikai küzdelmekben szerzett tapasztalatai alapján a demokrácia létét megkérdőjelező fenyegetésként kezelte a szélső értékek mentén történő polarizációs folyamatokat. A két kikristályosodási pontot a kiscgazdapárthoz kötődő konzervatív jobboldaliságban és a kommunisták féktelen hatalomvágyában látta. Ezért vélekedett úgy, hogy „valójában a demokrácia és a szocializmus küzdelme folyik a magyar politikában”.

A szovjet fejlődés jelentősebb eseményeinek ismeretében elutasította a kommunisták által képviselt totalitarizmust. Úgy vélte, a magyar társadalom életét hosszú távon befolyásoló politikai küzdelem alapkérdése az, hogy globális vagy totális legyen-e a demokrácia.

A globális felfogás szerint minden vélemény figyelembe vehető, tekintet nélkül arra, hogy az egyezik-e a fennálló renddel, a hatalom álláspontjával, avagy sem. A totális demokrácia hívei ennek éppen ellenkezőjét állítják – írta. Ők a demokrácia értelmezését leszűkítve úgy vélekednek, hogy csak az a vélemény vehető figyelembe, amelyik elismeri az új rend legharcosabb, legradikálisabb tételeit, követeléseit. Vagyis kritikai magatartásában is korlátozza önmagát. Az író a globális, a nyugat-európai társadalomszervezési hagyományokon alapuló demokrácia képviselői közé sorolta önmagát, míg a totális felfogás legmarkánsabb képviselőiként a kommunistákat jelölte meg. Álláspontja szerint „a totális demokrácia egyre szűkülő kör, amelyben végül már csak egyetlen akarat érvényesül. A globális demokráciában elfér az egész nemzet, a totális demokrácia Prokrusztész-ágy, amelyikbe csak fölösleges részeinek amputálásával lehetne belepréselni, belegyömöszölni. Miután ez utóbbi lehetőség vált történelmi valósággá, a társadalmi mozgásteret összezsugorodott, az autochton fejlődés lehetősége hosszú időre elveszett”.

*

Kovács Imre már emigráns íróként konstátálta a folyamat betetőződését és 1956 kétségbeesetten heroikus kitörési kísérletét. Miként Szabó Zoltán, ő sem számolt reális lehetőségként azzal, hogy a néma kint egyszer hangosan mondja ki az ország, ismét európai rangra emelve önmagát. A forradalmat a korábbi

évek könyörtelen elnyomó politikájának kudarcaként értelmezte, és besorolta a huszadik századi magyar történelem nagyszerű, de tragikus végű szabadságteremtő kísérletei közé.

Az események – egyik – legfontosabb elemeként és mozgatójaként az ember természetes szabadságigényét és a nemzet kollektív szabadságvágyát emelte ki. Az emberek az autonóm létezés, az önrendelkezés szabadsága jegyében, a nemzeti önérték eszméitől vezéreltetve léptek fel a független Magyarország megteremtése érdekében. Németh László 1956 novemberi cikkeinek megállapításaival egyetértésben a forradalom fő momentumának tartotta azt, hogy ott és akkor a szocializmus és a parlamentáris demokrácia összeegyeztetésének kísérlete zajlott le.

A kibontakozás tervezett programja olyan megvilágításba helyezte az eseményeket, hogy a magyar forradalommal olyan új szakasz kezdődött az emberiség történetében, ami alapvetően megváltoztatta a társadalmi fejlődés egyes tényeinek értelmezését. Arra is utalt, hogy „a forradalom nem akart szakítani a szocializmussal, csak a kommunizmust vetette el, mint emberhez méltatlan életformát”. Az író nem a restaurációs, hanem a rekonstrukciós törekvések hatóerejét tartotta lényegesnek. Az önszerveződés jegyében zajló és a társadalmi újjáépítést szolgáló folyamatok „legmarkánsabb jelensége a forradalmi tanácsok megalakulása és programjaik azonossága volt”.

Az események eszmei megalapozásában a kiábrándult értelmiség kritikája mellett fontos szerepet tulajdonított a népi íróknak. Szerinte „a népiek alternatív magatartást ajánlottak. Nem a kommunizmus megdöntését – a kommunizmus behelyettesítését! Egy új politikai és társadalmi rendet, melynek alapja a szocializmus, ezúttal az angol Labourra vagy a skandináv szociáldemokráciára emlékeztető formában. Nem a kapitalizmus és a kommunizmus között keresték a kompromisszumot (...) az ’56-os forradalom a harmadik utat úgy értette, hogy Magyarország maradjon ki a blokkpolitikából, legyen semleges Kelet és Nyugat között. Nacionalizmusuk a legtisztább hazaszeretet volt, sovínisza túlzások és elfogultság nélkül, a szomszéd népek iránti barátság erőteljes hangsúlyozásával”. Később, amikor megismerte Bibó István ötvenhatos helyzetelemzéseit és javaslatait, úgy vélte, hogy azok a tényleges konszolidáció reális lehetőségét hordozták magukban.

A forradalom leverését és a megtorló akciókat mély megdöbbenéssel vette tudomásul. Az emigráció kínálta politikai eszközök révén próbált segíteni a Kádár-féle restauráció neves és névtelen áldozatain. A tragédia ellenére meggyőződéssel vallotta: „a megoldás nem lehet más, mint a magyar népre bízni, hogy kialakítsa azt az életformát, amely számol az ország földrajzi fekvésével és a nemzetközi erőviszonyokkal, de kompromisszuma nem terjed át a politika szabadságjogokra, a demokrácia feladására”.

*

Noha Kovács Imrét általában ún. harmadik utas politikusként és íróként szokás emlegetni, egész pályáját éppen az e megjelölés alatt értett álláspontokhoz való ellentmondásos viszony jellemezte. Az irodalomtörténeti elemzések többségénél ezt az az „apró” csúsztatás okozza, ami az író nem marxista, baloldali radikális álláspontját összemossa a populista gondolkörrel.

A szárszói konferencia időszakában a harmadik utat a megalkuvással, a középútassággal, a kockázatmentes politizálás ábrándjával azonosította. Többek között ezért támadta meg élesen Németh Lászlót. Az aktuálpolitikai meghatározottságokban gondolkodó Kovács Imre elsősorban a rövid távú taktikai szempontokat mérlegelte. 1945 és 1947 között pedig azért utasította el a harmadik út programját, mert ekkor, már a demokrácia és a totalitarizmus ellentéte befolyásolta politikai magatartását.

A harmadik út fogalomkörébe tartozó elképzelésekhez időről-időre visszatért. Hol a tisztázás szándékával megkövette Németh Lászlót, hol ismét elhatárolta magát ezektől a nézetektől. Élete egyik utolsó – Bibó Istvánnak emléket állító – esszéjében felvetette a kérdést: „elfogadható-e Bibó István a maga meglátásaival, tanításaival magyar alternatívának?” Igennel válaszolt, de nem hallgatta el fenntartásait sem. Elsősorban azt kifogásolta, hogy Bibó gondolkodásában az ideális demokrácia megvalósíthatóságának feltételezése nincs kellő tekintettel a magyar valóság viszonyaira. Kritikájában figyelmen kívül hagyta, hogy Bibó pályája során mindvégig a lehetséges és az optimális megoldások összeegyeztetésére törekedett. Vele szemben Kovács Imre politikai alapállását a gyakorlatiasság jellemezte. „Én az oldalakra osztott világ fogságából és varázsából régen kiszabadítottam magamat; a pólusok közötti csodamegoldásokban (harmadik út, harmadik oldal) nem hiszek.” – írta egyik esszéjében.

*

Irodalom-felfogását a társadalmi elkötelezettség és az érték-centrikusság jellemezte. Érthető módon kiemelte a népiek értéktérítő munkásságát, mert úgy látta, hogy a népi csoportosulás társadalomkritikai szemlélete új színt hozott a magyar irodalomba. A világnézetileg sokrétű társaság eredetisége abban állt, hogy hitelesen közelítette meg a harmincas évek társadalmi valóságának egyes területeit, és feltárta ezek megoldásra váró kérdéseit.

Kovács Imre nem látott éles ellentétet az irodalom és a politizálás között. Ars poeticájának is tekinthető az a megfogalmazása, miszerint „az író bármivel is foglalkozzék, író. Még akkor is író, ha falukutatást végez, és eredményeit olyan formába önti, hogy az olvashatóbb, s a közönség szívesebben veszi kézbe, mintha száraz

tudományossággal és bizonyos szociológiai iskolák módszereihez alkalmazkodva dolgozta volna ki. Azután arról se feledkezzünk meg, hogy bizonyos időkben az irodalom és a politika ugyanazt jelentik.”

Egy-egy mű megítélésekor a politikum olykor erőteljesebben befolyásolta véleményét, mint az esztétikai érték. Az aktuális szempontokon túl ebben az is szerepet játszott, hogy irodalmunk meghatározó vonulataként kezelte a társadalmi felelősségérzet iránt fogékony, ún. sorsvállaló irányzatot. A minőség-igény számonkéréséről azonban e vonatkozásban sem mondott le, mint ahogyan ezt próbálta érvényesíteni az élet fontos kérdéseit más nézőpontból megközelítő polgári, urbánus irodalom bírálata során. Feltehetően ez is hozzájárult ahhoz, hogy a népi-urbánus vitában, nézeteinek következetes képviselése mellett, azok közé tartozott, akik a feleket mérsékletre és egymás iránti toleranciára intették. Úgy vélte, mindkét táborban vannak igazi tehetségek, születtek remekművek, de epigonok is akadnak. A viszálykodás eredetét a társadalmi hátterek, a szemléletek és a problémák megoldási lehetőségeinek különbözőségeiben látta.

A szekértáborhoz tartozásból eredő elfogultság ellenére kritikusan szemlélte a hozzá gondolatilag közelebb álló írók munkásságát is. Elutasította a parasztrómantika szemléletét. A falukutató irodalomban is csak azokat az alkotásokat tartotta komoly és megalapozott műveknek, amelyek a realista ábrázolásmód jegyében tükrözték a valóságot.

A népi írók és egyben a saját maga legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy Bartók és Kodály nyomán olyan szellemi és politikai áramlatot képviseljen, amely a maga igazi valóságában ismerteti meg az életet a közönséggel.

*

Nehezen viselte a Mikes Kelemen-i sorsot, ami 1947 és 1980 között osztályrészül jutott. Néptribuni alkatú, következetes egyéniségként mindenkor hű maradt önmagához. Megvolt benne a képesség és a készség arra, hogy felismerje és korrigálja hibáit, tévedéseit. Tájékozottságának és politikai habitusának köszönhetően sikeresen távol tartotta magától a messianisztikus eszméket. Eredendő radikalizmusát a racionalizmus iránti fogékonyasága ellensúlyozta. Így maradt immunis az antiszemitizmus korszakellenével szemben is.

Publicisztikájából a realitásokban gondolkodó ember portréja bontakozik ki, aki nem elsősorban a megformálás árnyaltságával és a fogalmazás lírai emelkedettségével, hanem tárgyyszerű és pontos elemzéseivel tűnik ki. Munkássága során – ahogyan Borbándi Gyula megfogalmazta – elsősorban politikusi tehetségére és kivételes elemzőképességére támaszkodott. „Az irodalom és a politika között állandóan helyet váltogatva” kereste a jobbítás lehetőségét.

▶ PETRIK BÉLA

Egy mozgalom útikalauza

Papp István: A magyar népi mozgalom története 1920–1990

A könyvet örömmel és izgalommal vettem kézbe. A könyv feletti örömöm annak szólt látatlanul, hogy a fiatal kutató- és történész nemzedékben – akik iskoláikat már a rendszerváltás után végezték –, kutatási területként tovább él a népi mozgalom, hogy a kommunista diktatúra irodalompolitikája bármennyi erő is fektetett e sajátosan magyar és nemzeti irodalmi, történelmi és politikai eszme és irányzat eltörlésébe, az időről-időre mégis felszínre töri magát. Gondolta volna-e bárki is a népi írókról szóló 1958-as állásfoglalás szerzői és méltatói közül, hogy miközben Királyról, Pándiról, Szabolcsiról alig esik szó, de már eszméiket lassan azok is meghaladják, akik a baloldal hagyományait folytatják, évtizedekkel később a megbélyegzett írókról és eszmei irányzatról áttekintő monográfia készül?

A szerző az 1990 utáni generációkhoz szól, azokhoz a fiatalokhoz, akik számára a népi mozgalom a múlt történelme, amelyről tanulmányaik során szinte semmilyen ismeretet sem szereztek. Ezt szolgálja a könnyedebb és oldottabb stílus, az olvashatóságot segítő, a lábjegyzetek és hivatkozások minimálisra szorítása. E céllal egyetérthetünk és a megvalósítás is sikeres – a könyv valóban olvasmányos és könnyen forgatható –, ugyanakkor e törekvésnek nem eshet áldozatul a szakmai igényesség. Még egy ilyen, esszéisztikus mű szövegéből sem hiányozhatnak a szerző által használt, felismerhető forrásokra, szerzőkre történő utalások. Papp István ugyanakkor megfogalmazott egy sokkal ambiciózusabb célt is, nevezetesen, hogy Borbándi Gyula alapművét követően a népi mozgalmat újra értelmezze a szakma számára is, annál is inkább, hiszen ez a könyv, amint a fülszöveg és máshol a szerző is mondja, a mozgalom történetének húsz-harminc év óta az első modern szemléletű összefoglalása. Ezt a beállítást és így a kitűzött célt, a szerző előtt járó kutatókkal szemben kevéssé méltányosnak érzem, hiszen Salamon Konrád

a Márciusi Fronttól kezdődő és az 1987-tel végződő *A harmadik út küzdelme* című vagy Pintér M. Lajos a Kádári-rendszer népi-nemzeti ellenzékének történetét a rendszerváltásig megíró, vagy Görömbei András az egyes népi írókról szóló és a mozgalom történetét is feltáró akadémiai igényességű monográfiái hasonló célokkal készültek, ha egyéb szerzőket és munkákat most nem is említünk.

Ilyen összefoglalást vagy a pályakezdés, az első érzések és ismeretek begyűjtésének időszakában vagy hosszú évtizedek kutatómunkájának szintetizálásaként lehet írni. Ez a könyv az előbbieket sorába tartozik, s nem is hoz alapvetően új eredményeket és felfedezéseket, így téves az a kritika, mely szerint ennek megírásához sokkal részletesebb eseménytörténet, levéltári kutatómunka kellett volna (Révész Sándor). A szerző ugyanis vállalt feladatát, nevezetesen, hogy a népi mozgalom történetének fontosabb eseményeit és szereplőit bemutassa a témában járatlan olvasók részére, teljesítette. Néhol érzünk némi bizonytalanságot, de Papp István azért többnyire biztosan mozog az általa választott területen és nem veszíti szem elől tárgyának lényegét. Rögzítsük azért, hogy a könyv nem írta és talán nem is írhatta felül azt a képet, amelyet az előttünk járó kutatók és szerzők, a már említetteken túl Márkus Béla, N. Pál József, Bertha Zoltán, Bognár Bulcsu, Babus Antal és a többiek elkészítettek.

A könyv újdonsága a mozgalom történetének újfajta szakaszolása, Papp István a népi mozgalom első hullámát a húszas évek végétől 1956-ig számítja, ezen belül a fénykort az 1939–1949 közötti időszakra teszi. E megállapítás értékelése túlfeszítene jelen írás kereteit, de e gondolatkíséret mindenképpen üdvözlendő. Még ha a szakaszolás határaival nem is értünk mindenben egyet, arra pontosan világít rá, hogy az új nemzedékek szemléletmódja teret követel magának e témában is.

A kötet kiindulópontja a kritikai visszhangban újdonságként értékelt nemzetközi kitekintés, amely a nagyvilágnak a magyar népi mozgalommal rokonítható társadalmi mozgalmait tekinti át, az amerikai farmer mozgalmaktól, az argentin populizmuson keresztül, a népiek korában is példának tekintett észak-európai országok, Finnország, Dánia paraszti törekvéseiig. A fejezet hűen adja vissza és egészíti ki Gyurácz Ferenc, Bertha Zoltán és Borbándi Gyula e téren feltárt eredményeit és a szélesebb közönség előtt is világossá teszi a sajátosan magyar népi mozgalom rokonságát a világban jelenlévő, a gyarmati sorssal és a globalista modernizációs törekvésekkel szemben megfogalmazódó kisnemzeti törekvésekkel.

A népi mozgalom előzményeit felvázoló részt, az Adyt, Móricz Zsigmondot, Kodályt-Bartókot bemutató vázlatok mellett Szabó Dezső eszméinek és pályájának összefoglalását a kritika külön is méltatja, mondván, hogy „üdítően újszerű és tisztességes” (Szentesi Zöld László) és „kivételesen értékes pályarajz”, amelynél jobban még nem foglalták össze „Szabó Dezső hatalmas vonzó és taszító erejét” (Révész Sándor). Papp István azon megállapítása Szabó Dezső kapcsán, mely szerint a rendszerváltást követően alig gyarapodott az értő feldolgozások száma – Péterfi Gábort és Gyurgyák Jánost említve kivételként –, egyfelől elfogadható, ha arra gondolunk, hogy a huszadik század megannyi eszmei irányzatának forrásvidéke Szabó Dezső munkásságánál kereshető, s ehhez mérten csekély a szerepe a mai magyar „irodalmi kánonban” (Gróh Gáspár). Másfelől azonban fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Gróh Gáspártól, Kántor Lajoson, Szócs Zoltánon, Cseke Péteren, Baranyai Norberten és Nagy Péternek az ügynöki szerepét elsőként feltáró Modor Ádámon át Bognár Bulcsúig és G. Bartók Béláig számos szerző írt forrásértékű tanulmányt Szabó Dezső eszméinek valós értékéről. A felsorolt írások megkerülhetetlen részei a Szabó Dezső irodalomnak. Szabó Dezső kötetbeli értékelése annyiban valóban újszerű, hogy Papp István mindkét oldal véleménye között egyensúlyt kíván tartani. Hibáit és erőnyeit is számba veszi, amelyeket *Az elsodort falu* kapcsán így összegez: „Szabó Dezső egy helyesen felismert, becsületes módon leírt alapigazságot faji szempontokkal kevert, és ez végzetes tévedésnek bizonyult.” Ez az álláspont azonban sajnálatosan visszakanyarodik a Nagy Péter féle sablonhoz, ahhoz az értelmezéshez, amelyet így foglalt össze: „De a demokrácia mellett sem tudott logikusan, következetesen és teljesen kitartani: itt is csak félig jutott, mert a faji gondolattal – ha bizonyos mértékig módosított is rajta az idők folyamán – szakítani sohasem tudott.” A Szabó Dezső irodalom legújabb értékelései ezen a szemléleten túlléptek, s a kiinduló pontot ott keresik, ahol a mégoly ellentétesnek tűnő és egymásnak a felszínen sokszor ellentmondó

Jaffa Kiadó, Budapest, 2012.

lelki és szellemi folyamatok mögött meghúzódó értékrend „nagyon is egységes, melynek prioritásai alig változnak (...)” (Gróh Gáspár). De ugyanezen baloldali-liberális történetírás, a Rónai-Faragó-Zsolt és ezt az irányvonalat felújító Ständeisky Éva értékelés köszön vissza Erdélyi József esetében is, az 1937-ben megjelent, egyébként vállalhatatlan *Solymosi Eszter vére* című versétől indulva. Ez a féloldalas álláspont ugyanis elfelejt szót ejteni azokról a tényekről – bár Papp a Márciusi Front tárgyalása során megemlíti, mégsem veszi számításba azokat –, hogy ugyanekkor háromszor állították Erdélyit bíróság elé, Illyés Gyulával, Kovács Imrével együtt, hogy sorozatos perbefogása ellen az ország haladó közvéleménye tiltakozott, hogy érdekében a képviselőházban interpelláltak, hogy kiállt mellette Székfű Gyula, hogy az amerikai Írók Ligája tiltakozó levelet juttatott el a washingtoni magyar nagykövetségre, hogy ekkor még a *Gondolat*-ban és Lázár Miklós baloldali lapjában publikált, s az 1938-ban megjelenő gyűjteményes kötetét az ügyesség elkoboztatta.

A népi mozgalom indulását pontosan foglalja össze a Bartha Miklós Társaságtól az 1931-es Debreceni esten keresztül Illyés Gyula *Pusztulás* című, a Nyugatban napvilágot látott baranyai úti jegyzetein, Németh László *Debreceni Káté*-ján át az Új Szellemi Frontnak a népi mozgalom történetében játszott valós szerepéig. A szerző erről az eseményről lebotja a hozzá tapadó, a népiek és kormány összejátszásának évtizedes hamis vádját. E rész ugyanakkor kiegészíthető lett volna

azokkal a kutatási eredményekkel, amelyek a mozgalom indulását a Debreceni estnél két-három évvel korábbi fellépésekre datálják, így például az 1928-ban a BMT által nagy nyilvánosság előtt szervezett, Szabó Dezső által vezetett esttel, vagy a helyesen említett, Fábíán Dániel és József Attila által kiadott *Ki a faluba!* röpirat előzményének tekinthető, jelentőségében hasonlóan fontos BMT kiadvánnyal, az *Ifjú szívekben élek* című emlékkötettel, melyben először sorakoztak fel a népi eszmét hirdető: Szabó Dezső mellett Féja, Kodolányi, Fábíán Dániel, Móricz, Kodály, Erdélyi. S végül a népi eszme hirdetőinek első nyilvános, 1929. február 27-én rendezett *Új Magyar Föld költői est-je* a Vigadóban (Illyés, Erdélyi, Féja, Kodolányi, József Attila, Fodor József, Szabó Lőrinc). „Egy nemzedéknyi magyar író vonul fel ma Önök elé” – mondta Németh László bevezető előadásában, itt használva először a népi író fogalmát.

A népi szociográfiákról szóló fejezet szinte valamennyi mű és alkotó, alkotói közösség teljes palettáját nyújtja, Szabó Zoltán és Kovács Imre kiemelkedő szerepének értékelésével. Az előbbi kapcsán felhívja a figyelmet az évfordulós megemlékezésekben hangsúlyozott azon megállapításra, hogy ő a népi mozgalom egyik legfontosabb, a népiség tartalmi meghatározásakor különös jelentőséggel bíró alakja, aki látszólagos különállása ellenére a háború végéig, majd a koalíciós időkben is az emigrációban is a népi mozgalom harmadik útjának egyik legfontosabb ideológusa és erkölcsi tartásának meghatározója. Papp István szavaival: „Úgy tűnik tehát, hogy Németh László, sőt közvetve Szabó Dezső szellemi gyermeke volt Szabó Zoltán, szemben azzal, ahogyan manapság gondolkodni szokás róla.”

A kötet egyik leginkább vitára sarkalló megállapítását Németh László kapcsán teszi a szerző: „Aligha kell különösebben bizonygatni, hogy a sztálingrádi csata évében a legitimizmus álarcá mögé rejtőző, a Habsburgokat visszaváró zsidó nagytőkéről írni nem volt más, mint fantomokkal való hadakozás. Németh László intellektuális értelemben éppen akkor nyújtotta a leggyengébb teljesítményt, amikor a legnagyobb tisztánlátásra lett volna szükség.” Ezt a vitát itt és most sem újakezdeni, sem folytatni nem lehet. Elfogadva a szerzőnek azt az igényét, hogy művében nem kívánja a mozgalom értékelését is elvégezni, azaz az objektivitás jegyében távolságot tart, úgy látjuk, hogy a népi mozgalom eszmei alapjainak meghatározásakor ebben a kérdésben mégis mintha határozottan állást foglalt volna a Monostori Imréig, Békés Mártonig tartó hívők és a Tamás Gáspár Miklósig, Ungváry Krisztiánig tartó kritikusok álláspontja között.

Bár a terjedelem határt kellett szabjon, a második *Válaszról*, illetőleg különösen a(z) *(Új) Látóhatár*ról szóló részek jelentőségükhöz mérten csekélyek. A négy évtizedet megélt, az emigráció egyik legje-

lentősebb, a népi mozgalom eszmeiségéhez kötődő, a száműzött népiek által támogatott folyóiratának története nem végezhető el egyoldalnyi terjedelemben, s legalább a szerkesztőknek a mozgalom történetének feldolgozása és a népiség eszméjének fenntartása érdekében végzett munkájáról (Németh László, Illyés Gyula, Kovács Imre, Veres Péter és a többiek emlékszámái), illetőleg az emigrációban élő és alkotó, a népiséghez és a harmadik úthoz kapcsolódók munkásságáról (Szárszó elsődleges feldolgozásáról, Szabó Zoltán, Kovács Imre forrásértékű visszaemlékezéseiről) meg kellett volna emlékezni. Mert volt időszak, amikor ennek az eszmének a fenntartása és képviselése szabadon kizárólagosan ezen a fórumon létezhetett, a mozgalom és a folyóirat egyet jelentett. S még egy személyes hiányérzet: a hetvenes–nyolcvanas évek népi-nemzeti ellenzékének története Nagy Gáspár és Kiss Ferenc, a *Tiszatáj*, az *Alföld*, a *Forrás* és az *Új Forrás* nélkül szintén nem írható meg.

Néhány pontatlanságra – amelyek a nagyközöniséget nem zavarják, de a szakma számára fontosak mégis – azért érdemes a figyelmet felhívni: Németh László a forradalom kitörésekor nem Sajkodon tartózkodott, hanem, ahogyan naplójából tudjuk, a forradalom Szigligeten érte. Vagy például, a Magyar Közösséggel szembeni koncepciók eljárás nem 1947 januárjában kezdődött, az első letartóztatásokra már 1946 decemberében sor került. Még a folyamatokra koncentráló nagylélegzetű esszében is érdemes pontosan fogalmazni: „A Főjához képest visszafogottabban politizáló Kodolányi János és Sinka István is lassacskán kezdett háttérbe szorulni. Bár 1948-ig mindketten publikálhattak elbeszéléseket és verseket, (...)” A lassú háttérbeszorulással szemben Sinka 1945 után azonnal a perifériára sodródott, s a megtagadott igazoltatási eljárásnak rendkívüli és gyors egzisztenciális következményei lettek (a mai értelemben vett nyomor és hajléktalanság, éhezés), nyilvánosságot kizárólag időlegesen és szűk körben a kisgazda- és parasztpárti sajtó biztosított számára. A lillafüredi találkozó ötletgazdája nem a miniszter Antal István – bár kiemelése helyénvaló, hiszen nélküle a találkozó létre sem jöhetett volna –, hanem a minisztériuma által létrehozott Írói Tanács volt, amelynek tagjai között találhatjuk Márait, Kodolányit és Veres Pétert is.

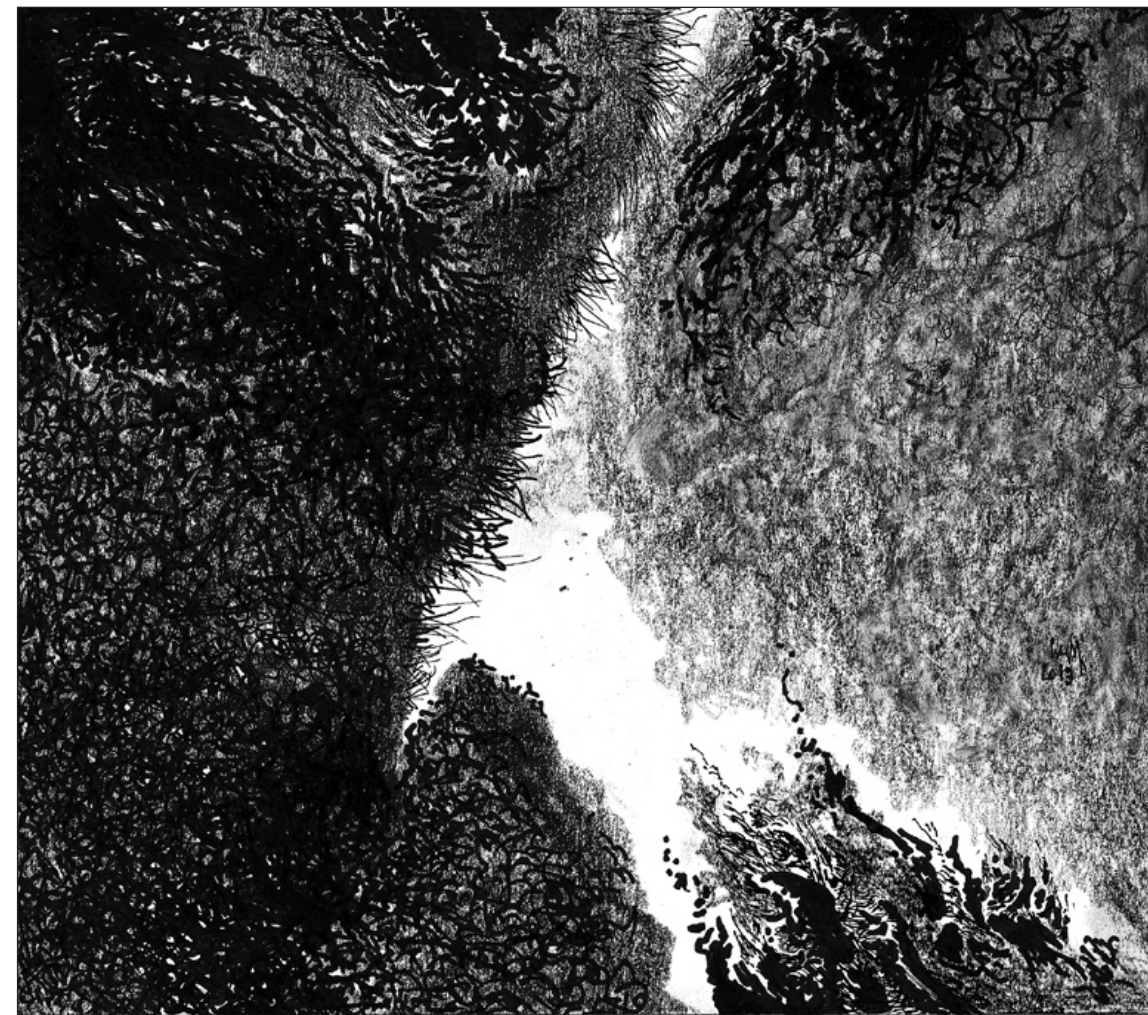
A borítón látható neonreklám arcképcsarnok a *Századvég* folyóirat címlapjáról ismerős, amelyet csupán Szabó Zoltán arcképének hiánya miatt említünk, aki a könyv tartalma és a szerző szerint is, Németh, Illyés, Kovács Imre és Bibó mellett a népi mozgalom meghatározó és lényegadó alakja volt és így méltán kíváncskozna a címlapra.

A korábbi megállapításokkal egyezően Papp István is rögzíti, hogy az 1958-as párt-állásfoglalás a népi írókról a Kádár-rendszerben végéig érvényben maradt, amely azt jelentette, hogy szépiróként al-

kothattak, de önálló politikai véleményt, ideológiát nem fogalmazhattak meg. E tétel fényében a kötet legizgalmasabb és sok vitára okot adó megállapítása és felvetése, hogy a klasszikus népi mozgalom és a kádár-rendszer nép(i)-nemzeti irányzatának kapcsolatát a folyamatosság vagy a megszakíttóság jellemzi-e jobban, azaz, hogy a hetvenes–nyolcvanas évek nép(i)-nemzeti ellenzéke mennyiben tekinthető a húszas–harmincas években indult népi mozgalom folytatójának, örökösének. Bár a tárgyalt időszak, az utolsó három évtized történetével alig egynegyednyi könyv terjedelemben foglalkozik, Papp István a megszakíttóság mellett tette le voksát, mondván, hogy a két csoportosulás között a sok átfedés ellenére „politikai eszmevilágukat elemezve jelentős differencia tapasztalható”. A nép(i)-nemzeti ellenzékéből hiányzott a társadalom „egyes rétegeinek dinamizálásán alapu-

ló, pozitív elgondolás”, a mozgalom emiatt is szorult háttérbe, s a jövőkép, a Kovács Imre típusú profi politikusok hiánya miatt „sosem tudta igazán magához vonzani a fiatal értelmiségieket sem”. E felvetésről izgalmas volna megkérdezni a korszak szereplőinek véleményét, bár sokuk – Nagy Gáspár, Csengey Dénes, Kiss Ferenc – esetében ezt már nem tehetjük meg, mégis a népi mozgalom történetének talán egyik legfontosabb kérdésére adhatnának választ.

A könyvet letéve némi hiányérzet maradt bennem, elsősorban várakozásaim okán. A fiatal szerzőtől ugyanis egy új szemlélettel megírt kötetet vártam, azt, hogy kitör a nyolc évtizede meghatározó kényszerű kontextusból s egy teljesen új értékelési pontokra és szempontokra építő, független és autonóm összefoglalás készül a népi mozgalomról. Ez a munka azonban még előttünk, ha úgy tetszik, a szerző előtt van.

Ismerős vidék IV. (2013; tus, grafit, papír; 180x200 mm; fotó: Tenk László)

► EKLER ANDREA

Feledhetetlen történetek

Petrik Béla: A népi-nemzeti mozgalom történeteiből

„Az ellenség nemcsak arra jó, hogy saját identitásunkat meghatározzuk vele szemben, hanem arra is, hogy olyan akadályt képezzon, amellyel szemben felvonultathatjuk saját értékrendszerünket, és vele szembeszállva felmutathatjuk saját erényünket. Amikor tehát épp nincs kéznél ellenség, magunknak kell teremtenünk egyet.”¹ – írja Umberto Eco. Ravasz mondatok, melyek olvastán nyilván sokan bólogatnak, gondolván, igen, velük szemben épp így jártak el. Petrik Béla olyan alkotókról, csoportokról, eszmékről ír, akiket, amelyeket gyakorta vádoltak, vádolnak hasonlóképpen, s akik, amelyek inkább szenvedő „alanyai”, mint forrásai voltak e folyamatnak. „Már rég felhívtam inkvizítoraink figyelmét, hogy milyen veszélyes dolog arról, amit mégis csak hiteles írók mondtak és csináltak – gyűlöletből torzképet adni. /.../ Az én algebrai képlettem náluk ugyanis így hangzik: harmadik út+mélymagyarság=Németh László”² Jogos felháborodás és ironia hatja át Németh László sorait. Felidézése nem csupán a sorsközösség révén adódik, számos dokumentum utal Németh László és Szabó Dezső ellentmondásos kapcsolatára akár éppen a „harmadik út” kérdésében. Ki tudja, hiányosság vagy szándékosság az oka, ezt vádlóik, bírálóik gyakorta figyelmen kívül hagyják. E különös, polémiaíval átszőtt sorsközösség egyik korai lenyomata a Németh-életműben a vallomásos *Szabó Dezső* tanulmány³. Németh László két évig készült a tanulmány megírására, feltehetően remélve, hogy a benne kialakult ellentmondásos kép valamilyen irányban változni fog. Ez nem történt meg sem akkor, sem később, így a polemizáló jelleg nem magyarázható sem

a tanulmány keletkezésének koraiságával, sem annak vallomásosságával. Mint Németh László írja „évente berúgtam tőle, s évente kijózanodtam. 18. és 24. évem közt Szabó Dezső-párti és Szabó Dezső-ellenes szakokra tudom az életem osztani.”⁴ Egy pillanatig sem vonja kétségbe jelentőségét, ugyanebben a tanulmányban világít rá erejének egyik eredőjére: „Szabó Dezső következetessége meghökkentő. Organikus következetesség ez, amilyenre csak a tölggyé sarjadó makk s az emberré burjánzó pete képes.”⁵

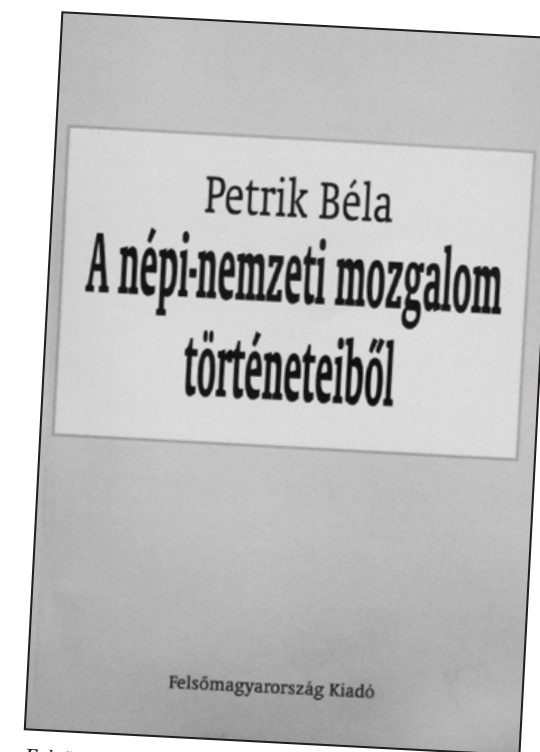
Petrik Béla hiánypótló, alapos kutatómunkára épülő újabb kötete éppen azért fontos, mert hozzájárul a „torzképek” elosztatásához, újabb forrásokat bevonva a vizsgálatba, más megvilágításba helyez tévúton vagy félúton rekedt kérdéseket. Mértéktartón, világosan, zömében indulatoktól mentesen teszi ezt, úgy vélem, ezen a téren munkái Monostori Imre íásaival mutatnak rokonságot, természetesen a tematikai hasonlóságok mellett. (Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy Monostori Imre részletekre kitekintő alapossággal reagált⁶ Petrik Béla *A teljes kép felé* című kötetére⁷.) Amilyen nélkülözhetetlen munkát végzett Monostori Imre Németh László kapcsán a *Németh László esszéírásának gondolati alaprétegeiben*⁸, olyan megkerülhetetlenek Petrik Béla köteteinek Szabó Dezsőre és a „harmadik útra” vonatkozó írásai. Ezúttal könyvének első két része épül e két téma köré. Három írásban: az *Új magyar ideológia felé* tanulmányosorozat mélyreható értelmezése, Szabó Dezső és Erdélyi József kapcsolatának elemzése és a Szabó Dezső vezérelveit kidomborító, Gróh Gáspár által szerkesztett *Tanulmányok, esszék* felől közelít Szabó Dezső élet-

művéhez (*A harmadik út felé; Keresztelkedések; Életmű az idő kapujában*).

Az Aurorában induló, Élet és Irodalomban folytatódó tanulmányosorozat (melynek – mint arra Petrik Béla felhívja a figyelmet – első egységes kiadására⁹ döbbenetes módon 80 évet kellett várni) elemzése során világossá válik annak jelentősége mind a Szabó Dezső által a középosztály számára megfogalmazandó „egységes ideológia”, mind életművének szempontjából. Értelmezésében az *Új magyar ideológia felé* „lényegében a Szabó Dezső-i harmadik út, a huszadik századi magyar radikalizmus ideológiai alapvetésének tekinthető, mely nemcsak az ő egész későbbi pályafutásában vált meghatározóvá, de a húszas évek végén induló nemzedékek számára is. Európai horizontú logikai egységgé formálta az új magyarság, a vesztes háború és az ország csonkítását követően előállott új élethelyzet kihívásait.” Nem citálható valamennyi fontos észrevétele, lényeges azonban megemlíteni, hogy rávilágít a perek sorsalakító hatására, valamint Szabó Dezső úttörő szerepére a parasztság társadalomalakító funkciójának felismerésében. Az *életmű kapujában* felvázolja Szabó Dezső irodalomtörténeti megítélésének változását, Gróh Gáspár, a *Tanulmányok, esszék*¹⁰ szerkesztőjének ebben betöltött szerepét. Új, friss megvilágításba helyezi a politikai tárgyú írásokat, mint amelyek Németh Lászlóihoz hasonlóan „itt kopogtatnak ajtónkon, mint örökre hagyott követelés.” Petrik Béla kérdései, konzekvenciái választott szerzőihez hasonlóan markánsak, lényegre törőek, megalapozottak. A művek értelmezése során hátborzongató korképet is nyújt. Konkrétan vagy indirekt módon tágabb megvilágításba helyez más életműveket, magyarázatot ad párhuzamos utak, sorsok alakulására. Az irodalomtörténeti tanulmányok fejtegetése kapcsán felvethető újra a Németh-életművel való hasonlóság, elegendő, ha csak Ady vagy Berzsenyi két életműben betöltött szerepére, jelentőségére utalunk.

A három tanulmány, esszé lényegi eleme Szabó Dezső „vezérlő elveinek” pontos megfogalmazása, kibontása. Az antiszemita kampányok elleni tiltakozás, elhatárolódás a fasisztustól, a faj fogalmának demagóg értelmezésétől; a kelet-európai népek összefogásának gondolata; valamint a Német Birodalom terjeszkedésétől való félelemből adódó németellenesség. Már csak az utóbbiakat tekintve is kétségtelen tény Szabó Dezső meghatározó szerepe a húszas években induló értelmiségek eszmélésében.

A „harmadik út” elutasítja mind a bal-, mind a jobboldali diktatúrát, valamennyi diktatórikus berendezkedést. A Németh László által is hangsúlyozott

Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2012.

eltérések mellett hasonló nyomvonalat találunk. Ő „harmadik oldalról” ír: „A harmadik oldal. Aki a magyar közvéleményt ismeri, tudja, hogy a lelkiekben rég kialakult egy harmadik oldal, amely jobbra és balra egyforma undorral tekint”¹¹. A „harmadik út” vonatkozásában mutatja be Szabó Zoltán küzdelmes útját hiánypótló tanulmányában Petrik Béla. Szabó Zoltán különös alakja a magyar irodalom- és tudománytörténetnek. Magáénak akarja minden „oldal”, munkái több tudományterületet érintenek, mégsem lel otthonra sehol, s méltatlanul kívül reked az irodalom- és néprajztudomány körein. Az irodalmi szociográfia újra és újra visszatérő igénye, s kis túlzással divathulláma minden alkalommal kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a köztes műfajt kanonizálja. Csak néhány nevet említve: Kovács Imre, Nagy Lajos, Bibó István, Ilyés Gyula, a tragikus sorsú Galgóczi Erzsébet, vagy Csoóri Sándor, Dobozsi Eszter, Vathy Zsuzsa. Valódi remekművek maradtak így partvonalon kívül, feledésre ítélve néha szerzőikkel együtt. Ennek is áldozata Szabó Zoltán és *Szerelmes földrajza*¹². Petrik Béla az „irodalompolgári felelősségtudat és kötelességvállalás” kérdéseit feszegeti (amelyből oly sokszor gúnyt űztek, gúnyt űznek ma is). Ez határozta meg 1949-től emigrációs létét. A saját műveit is háttérbe szorító szolgálat. A tanulmány szerzőjét dicséri Szabó Zoltán emigrációbeli négy alkotói korszakának elkülönítése,

1 Umberto Eco: Ellenséget alkotni. In uő. Ellenséget alkotni. Ford.: Sajó Tamás. Európa, 2011

2 Németh László három cikkfoglalmozványa és két naplótöredék. Tiszatáj, 1985. augusztus 8.

3 Németh László: *Szabó Dezső*. Erdélyi Helikon, 1928. december 8.

4 Uo.

5 Uo.

6 Monostori Imre: *Teljesebb képek*. Tiszatáj, 2010. február

7 Petrik Béla: *A teljes kép felé*. Felsőmagyarország, 2008.

8 Monostori Imre: *Németh László esszéírásának gondolati alaprétegei*. Kortárs Könyvkiadó, 2005.

9 Szabó Dezső: *Új magyar ideológia felé*. Szabó Dezső Em-léktársaság, 2002

10 Szabó Dezső: *Tanulmányok, esszék*. Kortárs Könyvkiadó, 2007

11 Németh László: *Egy különítményes vallomása*. Budapesti Hírlap, 1934. június 17., Tanú, 1934. 9. sz. november

12 Szabó Zoltán: *Szerelmes földrajz*. Nyugat, 1942

azok bemutatása, az e mögött húzóódó értékörző, értékmentő gesztus.

Visszatérő témája a „demokratikus ellenzék” kritikája, ezúttal párhuzamot vonva a második monori találkozó megígyesulása és a „négyigenes” szavazás között. A két eseményt végigkísérve fejt fel, hogy a „demokratikus ellenzék” hogyan, milyen indítatásból mondta fel a rendszerváltásra hivatott ellenzéki egységet, visszavonhatatlan károkat okozva ezzel.

A felszín feletti és alatti ellenzéki tevékenység összehasonlítása kapcsán a kötet egészét meghatározó (előző kötetéből is – nem véletlenül – visszaköszönő) gondolata – Csoóri Sándorral, Görömbei Andrással, Babus Antallal és másokkal egybehangzóan – azon méltatlan, alaptalan, így igazságtalan vád felszámolása, hogy a „népi”, „nép-nemzeti” ellenzék a kádári politika kedvezményezettje volt, néha rájuk íjzettek, de valójában nem fenyegették őket, szemben a „demokratikus ellenzékkel”, akik a hatalom üldözöttjei, célpontjai voltak. Véleményét támasztja alá az 1985-ös lakitelki Antológia-est¹³ (melyet az 1987-es Lakitelki Találkozó főpróbájaként értékel), annak közvetlen és távoli következményei. De erre utal Nagy Gáspárról szólva a *Két feljegyzés*-ben is: „Nagy Gáspár e föld feletti politizálás egyik legszikárabb, legtisztább és legkeményebb képviselője volt, /.../ mondandójában évekkal meg is előzte a demokratikus ellenzékét.” Hasonló következtetésre jut a „márciusi ifjak” és a Haraszti Miklós ellen folytatott büntetőperek összehasonlítása során is (*A tejfogakhoz*). A Kádár-rendszer a valóban fenyegető, rá nézve veszélyes megmozdulásaival szemben keményen fellépett, függetlenül attól, hogy változott-e ennek jegyében a nyugati sajtó véleménye a „legvidámabb barakkokról”. Petrik Béla rámutat arra, hogy a „márciusi ifjakkal” szembeni brutális fellépés oka a rendszerellenesség mellett a rendszert alapjaiban fenyegető „magyar történelmi hagyományokra építkező nemzeti szuverenitás gondolatának fejlesztése és képviselete” volt. Nem a számonkérés, büntetés mértékét kívánja mérleseklni, kérdése az utókor értéktételére vonatkozik, egybecsengve a fent említett téveszme felszámolásának igényével: mi indokolja azt, hogy „míg az egyik, joggal, a demokratikus ellenzék, a szabad Magyarorszáért vívott küzdelem meghatározó mérföldkövévé vált, addig a másíkról a korral foglalkozó legrészletesebb szakmonográfiák is csak néhány jelentéktelen sorban emlékeznek meg”? Nagy Gáspár is résztvevője, „moderátora” volt a tüntetéseknek, több versével követelte vissza az 1848-as és az 1956-os forradalom lényegét, emlékét. Petrik Béla Nagy Gáspár az Alföld 1973. márciusi számában közölt három versét (*Átvérzik, Megfordítva a lovon a patkó, Ha látnál*) olvassa újra az ügynöki jelentéseket is bevonva az értelmezés

folyamatába. A prae-korszak alapvonásaira rámutató, annak hatásait életműre kivetítő meglátásai nem nélkülözik az iróniát egyes ügynökök éleslátására vonatkozóan. Az ügynökök fáradhatatlan ténykedése, az államhatalom folytonos zaklatása sem törte meg költői, morális erejét; kiolthatatlan, történelmi érzékenységből, léttapasztalatból táplálkozó igazságkeresését, szabadságvágyát, küzdelmét. Görömbei András monográfiájában széleskörű áttekintést nyújt Nagy Gáspár kötődéseinek nyitottságáról, szellemi horizontjának, művészi érzékenységének tágasságáról. „A szellemi szövetségek ápolása költészetének is egyik gyakori ihletforrása”¹⁴ – írja. Petrik Béla is visszavezeti az olvasót érzékeny értelmezései során a *Ha látnál* és az *Átvérzik* című versek ihletforrásához. Míg előbbivel József Attila *Levegőtől*, utóbbival Utassy József *Zúg a Március* című versét állítja párhuzamba. A háromféle szabadságvágy, az egzisztenciális szabadság, Petőfi szabadságeszményé, a soha fel nem adás, s Rákóczié (*Megfordítva a lovon a patkó*) ma is az „amnéziára ítélt nemzet lelkiismeretéhez”¹⁵ szólnak.

Nagy Gáspár költészetének egyik centruma az emlékezet egyéni és nemzeti identitást meghatározó volta, az emlékezetvesztés pusztító hatása elleni küzdelem. Retorziók sorát említi Petrik Béla Nagy Gáspár költészetének, életművének számos értelmezője mellett, egy általa fellelt levél és egy feljegyzés fényében pontosabb megvilágításba helyezve Nagy Gáspár Írószövetségi titkári posztjáról való lemondását, ellehetetlenítését (tanulmánya és a dokumentumok a Nagy Gáspár recepció megkerülhetetlen részei¹⁶). Ismereteseek Nagy Gáspár esszéinek ide vonatkozó passzusai vagy a ...*nem szabad feledNI*...! gyűjtemény¹⁷ végére fűzött dokumentumok, a versek hányattatott sorsa, a folyóiratszámok betiltása, a meghurcoltatások; a történelmi igazságszolgáltatásban mégsem lehetett része. Nem adatott meg számára, hogy az általa pontosan ismert, ellene tevékenykedő ügynökök kiletét hivatalosan is felfedjék, lezárva egy régi és megnyitva egy új korszakot. Nem a bosszú, hanem a megbocsájtás lehetőségének igénye élt benne. Petrik Béla mélyreható kutatást végzett e téren is, idézi Nagy Gáspár tőle megszokottan őszinte, egyenes levelét, mely nem követelőző, inkább kérő, a saját lelki megnyugvását kereső ember folyamodványa az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárához, a megismerés, tisztánlátás egyszerű kérésével. Petrik Béla felfeji a politikai rendőrség irataiba történő betekintés nehézségeit, a múlttal való szembenézést,

szembenítés akadályait, ennek súlyos következményeit. Nagy Gáspár hagyatéka a „nem szabad feledNI” mellett a „néven nevezNI” feladata is, végre *Szabadítót mondani* bűnösöknek, áldozatoknak. (Történetek fontos lépések, ilyen Szőnyei Tamás könyve¹⁸ is, de sok teendő várat még magára.) A tanulmány a felelős „utód” figyelmeztetése, *kiáltása* is – „Az intézményesített felejtés és felejtetés” végzetes következményekkel járhat, „elkeni, semmissé teszi a régi egypárti diktatúra és az új demokratikus parlamentarizmus közötti alapvető morális különbséget, lezáratlanul hagyja az átalakulás folyamatát, felborítja a nemzet és az egyén értéktéletti rendszerét, elveszi a tájékozódáshoz szükséges kapaszkodókat, súlyosan sértve az átalakulás egyébiránt tényleges és valós eredményeit is.” („...ezzel az emlékezetvesztéssel élünk együtt?” Nagy Gáspár és az átvilágítás elmaradt szabályozása)

Petrik Béla fontos dokumentumokat közölt a Hittel 2010. májusi számában, feljegyzéseket a Történelmi Hivatalban őrzött megfigyelési aktákból, valamint Nagy Gáspár addig nem ismert levelét, mely első sorban a Görömbei András által találóan rendszerváltónak nevezett, az *Öröknýár: elmúltam 9 éves* című versének következményeiről, meghurcoltatásáról, ezzel is összefüggésben Írószövetségi titkári lemondásáról szól. A levél szikáran, lényegre törően vázolja fel azt a folyamatot, amely a verstől és az Írószövetségi lemondásig ível, nevekkel, tényekkel. Petrik Béla előszavában a vers kálváriájának történetén keresztül kitér a Nagy Gáspár által nem említett őt, barátait, környezetét ért atrocitásokra is, állításait levéltári dokumentumokkal alátámasztva. Az ellene folytatott hadjárat is jelzi, micsoda erő lakozik költészetében, milyen rendíthetetlen emberi tartást igényelt a megpróbáltatások megingás nélküli elviselése, a hűség a némethi minőségesszményhez, az értékekhez, a szabadságigény megőrzéséhez, a változásért, megújulásért folytatott küzdelemhez. Nagy Gáspár költészete, emberi magatartása kapocs a múlt és a mindenkori jelen között. Távozásával pótolhatatlan űrt hagyott maga után. De ránk testálta verseit, esszéit, emlékét, melyek újabb és újabb „megtartókat” állítanak az ér-

tékeket védő „őrhelyekre”. Petrik Béla a posztumusz *Sárfelirat* kötetéről¹⁹ gondolkodva így zárja sorait: „Az utolsó iramodásban meg kell nyugodnunk, hiszen nincs más értelme és üzenete számunkra, mint hogy a teste legvégül földdé fogalmazódott, de koponyája kehely, melyet az égnek fölmutatott és ketten várunk a harsonákig. Ő és mi mindannyian. Bátorság. Remény. Emberség.” (*Az utolsó iramodás*)

Ennek jegyében olvasva a rövidebb írásokat, érezhető Nagy Gáspár „kézfogása”. A kötet utolsó, vallomásos, dialogikus írása, a szerző eszmélésének időszakát idézi, a Jel-Szó (az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának időszaki lapja) szerkesztőjeként tapasztaltak „krónikáját”, s a később hozzáfűzött *kommentárokat* (*A lakitelki sátor felé. Kárméntő – Egy lap margójára*). Folyóiratok, egyéni sorsok, történetek, mesterek és árulók, az értelmiségi léttel való szembe-sülés, a *vallani* és *vállalni* kérdése mind finoman viszs-zanyúlnak a kötet előző írásaihoz. Az első és az utolsó mintha keretbe foglalná a történeteket, az egyéni és közösségi sors szétválaszthatatlan fejezeteit. Petrik Béla *A népi-nemzeti mozgalom történeteiből* idéz fel könyvében néhányat, mintegy a szintén „nyitott” című *A teljes kép felé* kötetének folytatásaként. Sok lezáratlan akta, megválaszolatlan kérdés maradt még. Várjuk az alapos krónikás további értékmentő történeteit, mély, árnyalt kommentárjait. A támadások és elhallgatás beidegződött reakciói mellett bizonyosan táptalajra is talál.

Valamiért küzdeni, alkotni, változtatni, vállalni a cselekvő értelmiségi létet nem más, mint élni a soha fel nem adható szabadság lehetőségével. Őrizni és átadni, befogadni és alkotni a tradíció folyamata. A mindennapokban megbúvó pillanatai mellett hasonlatos ahhoz, ahogy orvos gyógyít, a pedagógus tanít, ahogy a tudós áldozatos munkával eljut a felfedezésig, ahogy a zenész kottafejeket ró a papírra, a szobrász átalakítja a rendelkezésére álló anyagot, a festő megbontja a vászon fehérjét vagy, ahogy az író, a költő, a szerkesztő, az irodalomtörténész, felkavarja az állóvizet, ellenáll a sodrásnak és új ösvényeket tapos.

18 Szőnyei Tamás: *Titkos írás 1–2. – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990*. Noran, 2012

19 Nagy Gáspár: *Sárfelirat*. Nap Kiadó, 2007

13 „Ragyog az októberi erdő, ragyog az októberi nap”. Az 1985 októberében rendezett lakitelki antológia-est.

14 Görömbei András: *Nagy Gáspár*. Nap Kiadó, 2009. 28.

15 Nagy Gáspár: *1956-os ünnepi megemlékezés Bécsben*. In uő: *Szavak a rendetegben*. Tiszatáj, 2004. 402.

16 Petrik Béla: *Tavaszuink: az öröknýár. Bevezetés egy ismeretlen Nagy Gáspár íráshoz*. Hittel, 2010. május, 56–63.; Nagy Gáspár: *(Egy vers elő- és utóélete)* Hittel, 2010. május, 64–77.

17 Nagy Gáspár: ...*nem szabad feledNI*...! Püski, 2002

► SHAH GABRIELLA

Orpheus útján

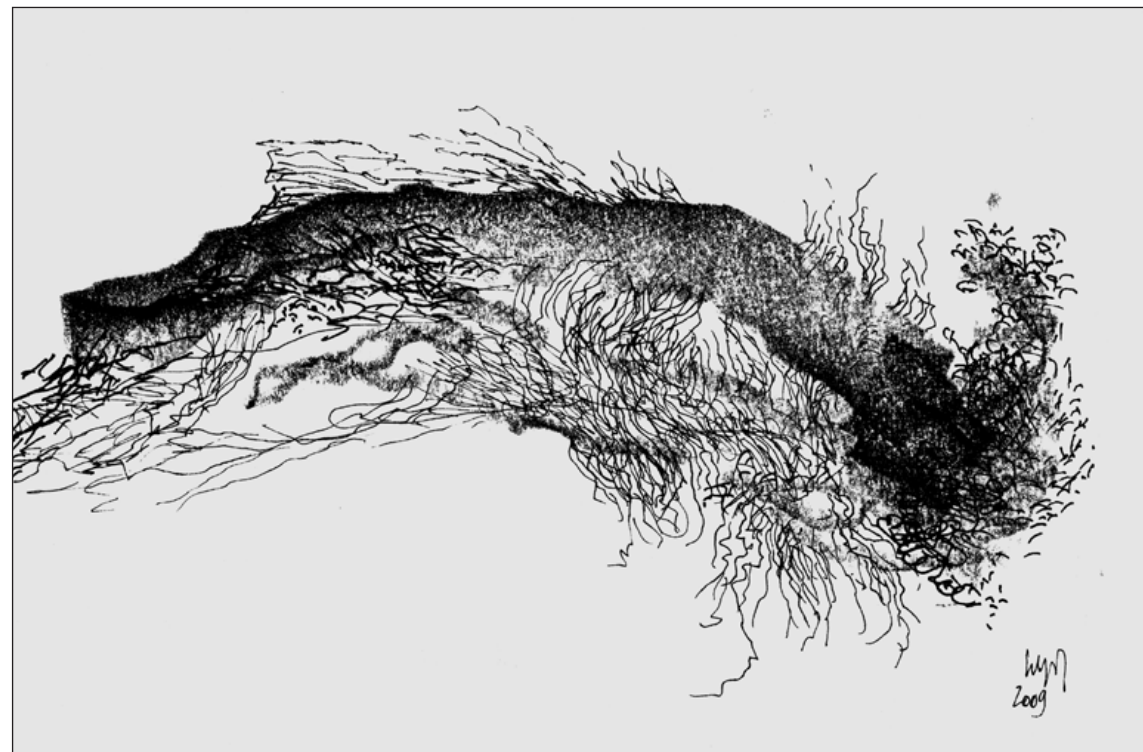
Sulyok Gabriella tájélményei

„A jelenlegi éveimnek a nagyon-nagyon átütő érdeklődése a természet. Azért mondom, hogy én a természet erőinek a szolgálója akarok lenni, mert közben meg akarok fejteni benne történet, ritmust, melódiát, teremtést, mindenféle érdekes jelenséget, ami egyszer csak előtűnik van” – mondja Sulyok Gabriella a nemrégiben róla készült portréfilmében.¹ De valóban csak az utóbbi időben foglalkoztatja őt a természet? Ha végigkísérjük életművét, azt látjuk, hogy a korábbi időszak rajzain, rézkarcain az inkább háttérként megjelent tájábrázolás, a fák, bokrok, fűcsomók túlnőnek a művön és elfoglalják a teljes papírlapot, önálló alkotásként élnek tovább.

Sulyok Gabriella, a soproni származású grafikusművész első mestere Ágoston Ernő, akinek szabadiskolája legendás volt. Ő az, aki Sulyok Gabriellának, az akkor tizenegy éves kislánynak átadta mindazt a technikai tudást, melyre a művész pályafutása során később is biztonsággal építközhetett, és kialakíthatta saját, egyéni alkotói útját. A Magyar Képzőművészeti Főiskola elvégzése után egy évig a Színház- és Film-művészeti Főiskola operatőr hallgatója volt. 1965-től férje oldalán öt évet Irakban töltött. A Bagdadi Régészeti Múzeum munkatársaként nagyon szép munkát kapott: három kötet koztűmtörténeti könyvet rajzolt: sumér, babiloni, akkád és az asszír viseleteket. „Én nem mondom, hogy régészeti ismeretekben előre jutottam, és mélyreható tanulmányokat folytattam, de hogy én mindennap a műtárgyak közelében voltam, az nagyon érdekes volt. Meg kellett figyelmem az ábrázolásokat – lehetett az relief, mozaik, körplasztika, bármi –, s annak a művészeti szépségén túl az élet hozta és az élet alakította formát, ami nagyon szigorúan ábrázolta az akkori szabályokat, szokásokat a viseletben – ennek az olvasata roppant érdekes volt. A műtárgyak közelsége nagyon izgalmas volt. A királyi,

a nem királyi, a hétköznapi, a természetközeli jelene-tek, ahogy a mozaikokon, ugyanúgy a pecséthengereken is rajta voltak. Voltak viseletek, amiket csak azokról a kicsi pecséthenger nyomatokról lehetett leolvasni. S hogy továbbmenjek, a dologban az volt roppant érdekes, hogy a sors vezérlőereje úgy intézte, hogy újra visszatértem a rajzhoz. Hittem abban a nyelvezetben, amit a tus, a papír, a toll kínált. Ez egy teljesen más táj, egy teljesen más világ és más fényviszony. Ezért esküdtem én akkor a kontrasztos tusrajzra, mert az a heves, erős napsütés, azok a koromfekete árnyékok nappal is, nagy erős rajzolattal a földön, ez annak a világnak a leképezése.” A mindennapi élet epizódjai rendkívül szuggesztív és erőteljes rajzokban jelentek meg.

Hazatérése után több évig foglalkoztatta őt a közel-keleti életélmény. Az iraki hétköznapiak, az ókori kelet irodalma és mitológiája mind erősebben készítették rajzolásra. A sumér mitológiát feldolgozó és átíró műveiben a földi, égi és természeti világ, a teremtés, a vajúdás, a születés, az átváltozás, a természeti erők harmóniája és összecsapása jelenik meg. Ez később is áthatotta munkáit, akkor is, amikor már nem közvetlenül az ókori kelet inspirálta. A Komoróczy Géza professzor által fordított gyönyörű sumér szövegeket Sulyok Gabriella grafikái keltik életre. Vonalai a világ keletkezésének rögzítői. Hogyan is kaphat egy hálódó bepillantást a teremtésbe, ha nem a művészet segítségével, s olyan nagyszerű alkotók által, akiknek, ha csak egy pillanatra is, de megadatott az örökkévaló szellemmel való találkozás, aki „az eget érinti, a földet érinti” és „árnyékát az égre, földre vetíti”. Ihletett pillanatok ezek, s feldolgozásukhoz és érett képi megfogalmazásukhoz több évre, Sulyok Gabriella esetében tizenkét évre van szükség. Az irodalom ugyanilyen csodát kínált számára. Thomas Mann, Rilke, Babits, József Attila írásai, Bartók zenéje ugyanúgy termékenyítőleg hatott művészetére, mint a Biblia vagy az

Ismerős vidék VI. (2013; tus, grafit, papír; 160x200 mm; fotó: Tenk László)

apokrif iratok, Mária születése és halála, Bűnbánó Magdolna története. Rajzai Isten örökös jelenvalóságának érzetét keltik, hiszen konkrétan soha sincs jelen, úgy, ahogy a későbbi tájtörténeti képekben sincs, mégis sugárzik az ábrázolásokból az a biztonságos légkör, amelyet csak a gondviselés nyújthat. E rajzokon a táj sosem kerül előtérbe, de majdnem minden képén megjelenik. *Thomas Mann: József és testvérei* című alkotásán például Ráchel esküvői ruháján találjuk meg azokat a motívumokat, tájszövegeteket, melyekkel később a *Lélegző táj* sorozatai foglalkoznak.

Sulyok Gabriella műveinek meghatározó élményforrása lehet az erdő, a hegyvidék, a sík vidék egy magányos fával, vagy pedig a különleges természeti viszonyok, évszakok, felhők, fények, de a víz, a tenger és a barlang, a sziklaszirt, hasadék is. Táj történetei akár mitológián alapulnak, akár egy vers, vagy egy zenei élmény, opera vagy csupán egy ritmustörredék ihleti, szinte mindig természeti képekből indulnak ki. Nem realiztikus ábrázolási szándék hajtja, hanem a mindenség ábrázolására irányuló készletetés.

Rajzait, rézkarcait a gazdag érzelmi töltet jellemzi: rezdülések, fájdalmak és örömek öltenek egyedi formát. Egy ars poetikának is beillő írásában így vall: „Irgyelve egy barlangrajzoló élet-tudó bölcsességét, szerettem volna úgy látni a világot, hogy akár egyetlen rajzolt vonal foglalja magába a »túl« és az »innen«, a »fenn« és a »lenn«, az anyag és a

megfoghatatlan Mindenségét – vagy a maratott folt bősége idézze meg a termékenységet, s így a rézkarc anyaga, a réz szerkezete »írja jóvá« ezt a törvényszerűséget.”²

Sulyok Gabriella újabb művei bizonyos metafizikai irányultságot feltételeznek. Az ember személyes magányának rekvizitumaiként jelöli a tájat, mely a teremtő felé irányuló szellemi készletetés szimbolikus útja. Szakrális töltésű, bensőséges alkotások ezek, melyek által a művész kapcsolatot tud kialakítani az ember és a transzcendens világ között. A táj szimbolikusan vonatkoztatható az emberi életre, Sulyok Gabriella fái, az emberi élet útját is jelezhetik, egyfajta rajzolatát az élet térképének, az ágas-bogas faágak az egyének útját és elágazásait, jó, illetve kevésbé jó, de mindig vállalt döntéseit. De egyfajta belső út is ez, amelyben az a kérdés, hogy az ember meddig jut el a világtengelyen, milyen kapcsolatot tud kialakítani önmagával, a földi és égi világ között. Meg tudja tapasztalni és saját életében megteremteni az égi harmóniát, amelyre mindannyian vágyunk. Sulyok Gabriella műveiben igen erős a fent és a lent ellentétpárjának megjelenítése, de sosem szembeállításról van szó. Nála a földi táj mindig az égi rend leképezése. A föld

¹ Shah Timor: *Lélegző látóhatár* – Sulyok Gabriella művészete (2011) 37'

² Sulyok Gabriella: *Ars poetika*. In: Sulyok Gabriella: „Lélegző látóhatár”. Sulyok Gabriella Munkácsy-díjas grafikusművész pályája a sumer agyagtábláktól az égitájig. Vox Artis Alapítvány, Budapest, 2007. II. p.

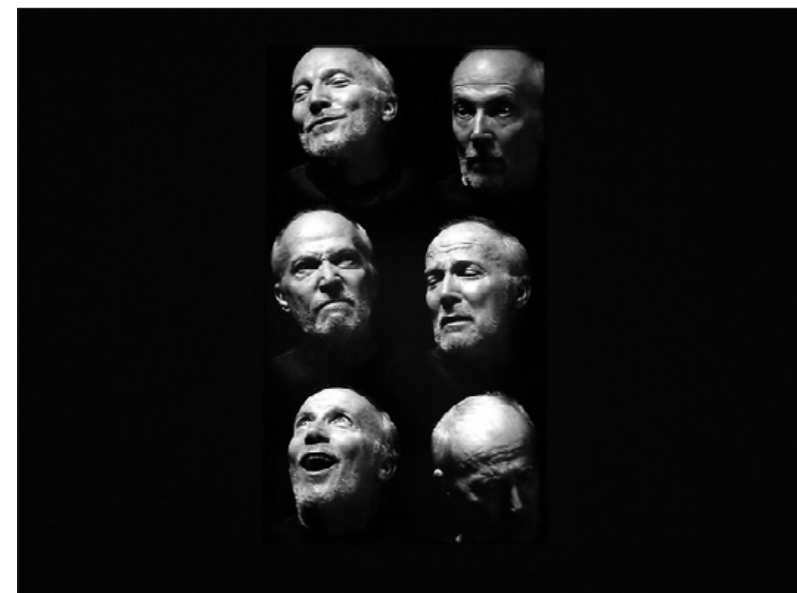
Az arc ajándék

Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma
– Ernst Múzeum

A *Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma* című kiállítást nézem az Ernst Múzeumban. A kiállítás Ernst Lajos személye előtt tiszteleg, aki nagy portrégyűjtő volt.

Az arc ajándék, a belső győtrelem Don Quijotéja, reménytelen érzés és küzdelem egy másik arcot megőrizni, közeledni hozzá anélkül, hogy a mi arcunk ne változna. Az arcok hatnak egymásra, olyan felület, amelyen képesek vagyunk a nem verbális hatást is felismerni és érzékelni. Az arc keresztút és körforgalom egyszerre. Nem lehet kijönni belőle, lásd *Mona Lisa* mosolyát, vagy Munch *Sikolyát*. Egyiket látjuk, a másikat halljuk. De mi van akkor, ha *Mona Lisa* mosolyát halljuk és a *Sikolyt* nézzük? Az arcot nem az idő, hanem a megélt és meg nem élt érzések, gondolatok, remények és csalódások teszik olyanná, amilyen.

A fotó az arc Sancho Panzája. Hajas Tibor *Ön-divatbemutató* (1976) című filmje egyszerre fiktív dokumentáció és a dokumentált fikció létrehozása is. A média hatalmát ábrázolja, miként is viseljük el, ha a reflektor fénye ránk irányul, és egy pillanatra kiemel minket a saját terünkéből és saját időnkéből, leleplezi hiúságunkat, magakelletőségünket. Nehéz úgy viselkedni, ahogy szeretnénk, sokszor képtelenek vagyunk rá, foglyai vagyunk szokásainknak, gondolatainknak, gesztusainknak és vágyainknak. Nincsen arc néző nélkül. Robinson arca csak Péntek arcával érthető és viszont. Az arc egy sziget

Bill Viola: *Hat fej*, 2000

beleolvad a felhő rajzolatába, a felhő pedig árnyékot vet a földre. „Irakban mozdulatlan volt az ég, itt viszont olyan mozgalmas az ég, hogy mozgalmasabb, mint a föld. Ennek az összeszövése érdekel engem. Olvastam egy Szent Ferenci mondatot: miszerint a földet is az ég tartja a kezében. Nagyon tetszett nekem. Ez olyan, hogy erre elindulnak rajzok” – mondja a már említett portréfilmben a művész. Nagy hatással van a munkáira szülővárosa, Sopron környéke. Sulyok Gabriella ugyan Budapesten él, filmes munkái ide kötik, ám a Fertő-tó vidéke ihleti meg s húzza őt haza, itt tud rajzolni. Időről időre szüksége van e tájra, s itt az önként vállalt magányra, hogy alkotni tudjon. A műélvező számára azonban nem fontos a pontos földrajzi megköthetés, bárhol otthon érezheti magát az ember Sulyok Gabriella grafikáin keresztül.

A felhőgomolyagokon átszűrődő fény és az alvilági sötétségből való kitörni akarás Sulyok Gabriella műveinek egyfajta értelmezése, olyan művekről van szó, melyek előtt akár imádkozni is lehet. Sulyok Gabriella, bár konkrét tájat ábrázol, mégis a csak belső látással felfedezhető világot mutatja meg.

Az alkotásai, vonalai a zenével párhuzamba állítható vizuális ritmusok. Utóbbi különösen igaz az utóbbi években készült nagy sorozatára, az *Orpheusz útjain* című műegyüttesre, melynek indító élménye Gaál István – Gluck műve alapján készített – *Orfeusz és Euridike* című operafilmje. Az alvilág isteneit zenéjével meglágyító Orfeusz leszállt halott feleségéért az alvilágba, ám nem tudott ellenállni a könnyörgő Euridikének, s hogy bizonyítsa szerelmét, feleségére pillantott. Így az egyetlen feltételt sem tudta betartani, ami által a nő visszazuhant Hádész uralma alá.

Ahogy Gaál István a történet filmre vitelekor, úgy Sulyok Gabriella a grafikák készítésekor felismerte, hogy az egyszerű, ősi, jól ismert történet rendkívül tág képi lehetőségeket rejt magában. Ez az a téma, melyben mindaz, ami Sulyok Gabriella számára sokat jelent, egyben van: a film, a rajz és a zene. Gaál István filmképei, Gluck zenéje rajzolásra készítették őt és egy sajátosan értelmezett orfeuszi út bontakozott ki. Nem az irodalmi oldal vonzotta őt, sokkal inkább a zene és a kép. Gaál István a filmben az embert állítja szembe a nála nagyobb hatalmakkal, amit a természet, továbbá a műben többször hangsúlyosan megjelenő geometrikus, ősi formák képviselnek. A Sára Sándor által fotográfált film egyes jelenetei, a szimbolikus kövek, fák, a barlang, a pára, a víz, a madarak, állatok tovább érlelődtek Sulyok Gabriellában, amely egy monumentális képciklust eredményezett. *Orpheusz* képei filozofikus átgondolásai lettek az emberi élet értelmének. „A filmben azt az élményanyagot találtam meg, amelyet a valóságban is keresek és megtalálom a bizonyosságot: a természet örök társunk, törvényének és rejtélyének részei vagyunk.”³ Tehát a természeti

környezetnek itt is többlettartalma van: a belső világ, a hangulatok, érzések, érzelmek megjelenítője, vagy képi párhuzama, ellentéte, metaforája, allegóriája, szimbóluma mindezeknek, mely mindenkinél egyéni jelentéssel bír. Szólhat a bizalomról, a bizalmatlanságról, hűségről, az önfegyelméről, kitartásról, vagy a zene, a művészet hatalmáról is, illetve arról, hogy lemenünk önmagunk „alvilágába” nagy bátorságot és komoly önfegyelmet igényel.

Az örvénylő, nyújtózkodó, organikusan növekvő vonalak, a formák burjánzása, sötétedése és világosodása, a lüktető feketék és fehérek összjátéka eredményezi, hogy a föld az éggel összekapcsolódik, a barlangszerrű sötétségből tekintetünk a világosságra ér. S ha ezt a szakrális utat elmélyülten be tudjuk járni a művésszel együtt, nemesedik, fényesedik és tisztul a lelkünk. S ez a legnagyobb erénye Sulyok Gabriella művészetének, hogy képei előtt az ember átélheti a megtisztító katarzist. Képes a tájat szakrális témává emelni.

A természet iránt tanúsított végtelen alázata jelenik meg a *Sodrásban* című sorozatában is. Ezek a rajzok az *Orpheusz* rajzok előtt születtek, s szintén Gaál-film ihlette. A művésznő saját adriai élményeit, tapasztalásait is belerajzolta e művekbe, de kimonodottan a víz textúrája érdekli. A víz és annak mindent átrajzoló képességét, erejét, gyengédségét, pusztító és ringató, nyugtató minőségét ábrázolja. A folyton mozgásban lévő, állandóan változó elem néhol sűrűsödve, néhol pedig áttetsző vonalsejtetéssel jelenik meg a fehér papíron, s a fakturális megoldások páratlan gazdagságát vonultatja fel. A dombvidék és a síkság ábrázolásain a felhők gomolygása, e művek esetében pedig a víz játéka lágyítja a kép drámaiságát. Más esetben épp ellenkezőleg, a fekete tussal a nagy erővel érkező hullámok energiáját szimbolizálja. Olyan elementáris erőről van szó ezeken a képeken, mely nem csupán mint természeti forma érdekes, hanem akár belső „tájként”, az emberi természet leképezéseként is értelmezhető.

A zene képzőművészeti alkotásainak szerves részét alkotja. Minden képén azt a zenei harmóniát, érzelemgazdagságot érezzük, mely a vonalak ritmusból, üteméből fakad. A grafikai alkotásai ettől olyan esztétikai élményt nyújtanak, melyek látványukban is felidéznek azt az egyensúlyt és harmóniát, amelyet egy dallamsor az emberből kiválthat.

Ha az ember egyszer is találkozott Sulyok Gabriella grafikáival, „tájtörténeteivel”, akkor, ha az utat róva a fákra tekint, biztos, hogy ezentúl Sulyok Gabriella grafikáin keresztül fogja látni a természetet, hiszen a képei erősen beleégnék az ember lelkébe. Ugyanezt az élményt, a természet és a grafika találkozásának élményét nyújtja Shah Timor is a művésznőről készített portréfilmjében.

³ In: <http://www.kulturinfo.hu/moreinfo.gcw?prgid=188249>

Az arc díszlet is

Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma – Ernst Múzeum

„Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerem majd, a mint én is megismertettem.”¹ A német Joseph Beuys magabiztos lépése (*La Rivoluzione Siamo Noi*, 1971) a függetlenségéről árul el sokat, míg összetört tükörképe az ellenkezőjéről vall, fogoly, az idő, önmaga lelkéé, mert a szabadság sohasem abszolút, bárhogya is szeretnénk, hogy az legyen. A halál árnyékában is lehet mosolyogni, ahogy Villon tette négysorosában: „Francia vagyok Párizs városából / mely lábam alatt a piszkos mélybe vész, / s most méterhosszan lógok egy nyárfaágról, / és nyakamon érzem, hogy seggem mily nehéz.” Faludy György legendás fordítása megidéz egy arcot, és képzeletünk homályába rejtjük, hogyan is tekintenénk egy ilyen arcra, ha látnánk.

Az arc csak egy részlet az ember egészéhez viszonyítva. Külső, amely lehet vonzó és lehet taszító is. Nem az arc viselőjétől függ, kedvelik-e arcát vagy sem, hanem a látótól, aki pillantást vet a pillanatra. Nézi és mérlegeli, elfogadja és megtagadja, magáénak vallja, vagy tüzetes gondolkodás és keresés után úgy gondolja, hogy nem létezik a látott arc, nincs befogadás. Fehér László *Önarcképe*, (1974–1976) időutazás is egyben. A felnőtt férfitől a sötét kockáig (fekete dobozig) jutunk, a fogantatás előtti pillanathoz. Azaz a nem-léthez. De fordítva is bejárhatjuk a képek útját. A sötétségből haladunk a

Kelemen Károly: *M. Heidegger* (2000)

felölttkorhoz. Kelemen Károly *M. Heidegger* (2000) című képe viszont a rejtettséget fejezi ki, a futó, kunyorodó vonalak, mint hálózatok fogják közre az arcot, nem engedik, hogy közel jussunk hozzá, az idő így válik nagyon is személyessé, csak erőfeszítés árán válhatunk befogadóvá.

Az arc díszlet is, számos olyan vonása van, amely nem szükséges a létezéshez, a mindennapi élethez. Szemöldök, orrnyereg, bőrszín, a bőr pórusa. Az árnyok is lehetnek díszletek, az orr nagysága, egyenes-

gúranak is vélhetnénk őket. Az arc belső tükör, sulykolják sokan. Nem veszik észre, hogy ez a belső tükör nem létezik, nem érhető utol az állapota, folyó tükör, a folyó stigmatizációjával. Az arc mindig a másnap és mindig a tegnapelőtt. Ritkán a ma. Az idő úgy van jelen az arcon, mint a kormozott üveglap, láthatjuk a napfogyatkozást, de meg is vakulhatunk tőle. Az idő korom, maszatol, homályosít. Maurer Dóra *Megtanult önkéntelen mozdulatok* (1973) című filmjében ugyanaz a mozdulat négy, különböző hosszúságú jelenetben valósul meg. A mozdulat matematikai variációvá válik. Kiszámítható és felosztható idővé és térré.

Az arc és test együtt is jelen van a kiállításon. Egész alakok bukkannak elénk, ruházattal és ruházat nélkül. Arcba fut a vér, a pillantás, az arcra fókuszálunk, mert számunkra az arc elsődleges. Adat- és üzenethordozó. Régen levágták az ember fejét, a fej lett az azonosító, ez hitelesítette, hogy kivel állunk szemben. A fej nélküli lovas a romantika, az álom világába visz, mert jelzi, hogy az arc hiánya nem engedi élni a halottat. De az élő sem, mert az élő attól fél, hogy elveszti az arcát. Valie Export *Város I–III.*, 1989-ben csigalépcsőbe rejt el egy nő arcát, ezzel a városlakó élményét fejezi ki, azt az urbánus teret és időt, amely mindennapjához tartozik. Bill Viola *Hat fej* (2000) video installációja is egyetlen arc különböző és finom változását, mozgását mutatja be.

Az arcot mindenki érti, látja, figyeli. Ez a mindentudás egyetemes, velünk született vonás és tulajdonság. A szem által történik, de az arcot felfedezhetjük vak ember módjára is, tapintásunkkal. Az arc mindig kimerevített pillanat, ha változik is. Gary Hill *Arcokkal szembenézve* (1996) kétcsatornás video installációja is az arc változását kíséri nyomon. A jelenlét miként hat belső világunkra, jelezve: „Metafizikai, etikai, szemiotikai és művészeti szempontból egyaránt az ember legfontosabb testrésze: az arcnak vi-

lágteremtő ereje van.”¹ Az arc külső, és mint személyiség megjelenítés formájában – belső. Az arc olyan földi kincs, amelyet mindenki átvisz a határon, azaz a halálon. A miénk, tőlünk halálunkban sem vehetik el, legfeljebb megcsönkíthatják. Kelemen Károly *Ostya* (1978), *Tükör* (1978) fotómontázsai szürreálisan mutatják be, hogy a tükörben való tükröződés a kiszolgáltatottságot, keserűséget, céltalanságot is jelentheti, miközben Dali bajszát és Beuys kalapját is megidézi, elhelyezi a képen.

Fókuszváltás is kell ahhoz, hogy a világot olyanak lássuk, amilyen valójában, felfedezzük, hogy nem mindig azt látjuk, amit nézünk, és nem azt nézzük, amit látunk. Beöthy Balázs *Médiumán* (2002) hol Dávid-csillag, hol meg kereszt látható. Attól függően, honnan nézünk a portréra. A szemlélődés szabadsága egyben az arc szabadsága is. A kiállított portrék a látogató nyitottságát kezdik ki. Ha tükörbe pillantunk, egy másik arcot fedezünk fel. Olykor nem hisszük el, hogy az arc a miénk. Ezért már eleve nem nézünk tükörbe. Vagy mégis? Nem akarjuk elveszíteni arcunkat. Josef Beuys *Incontro con Beuys* (1974) című képe is erről a küzdelemről szól. A törött tükörben a festő képe egészen hat, nincs szétesés, de a fejtartás az, ami szomorúságra utal. És Beuys vállalja így megjelenő arcát. A kiállítás egyik felfedezése, hogy a hetvenes évek magyar portréi, Erdély Miklós, Fehér László, Jovián György, Kelemen Károly, Maurer Dóra stb. alkotásai szinkronban voltak a nyugati trenddel, és látni a törekvést, hogy a mai portrékészítők sem akarnak lemaradni a világban észlelt változásokról.

¹ Tükör által homályosan – Arcok tegnap és ma, kiállítás beharangozó (http://mucsarnok.hu/new_site/index.php?lang=hu&t=713&curmenu=101)

¹ Korinthusbeliekhez írt I. levél 13. rész (A Szent Biblia, Újszövetség, Károli Gáspár fordítása)

sége, a fülcimpa formája. Urs Lüthi *Önarcképe* (1976) nyelvöltés a figyelőnek, eltakarás és kigúnyolás is, humorosan, ilyen vagyok.

Az arc nyűg is, sokszor nem hordanánk, vagy eltakarnánk, ami ugyanaz, testünk egy fontos részét nem akarjuk látni, sem a tükörben, sem mások szemében. Ilyen a reggeli arc, a félelem arca, a sebzett arc, egy arc megöregedése. Az arc nem cserélhető, mint a megfáradt homlokon a borogatás. Arcot már tudnak átültetni, de még nem érdemes. Jovián György *Tanulmány egy balesethez* (2011) című fekete és színes sorozata az emberi arc gyötrelmét meséli el, a meg nem születettséget és az újra születést, barázdákkal, fekete szemüveggel, öt ujjal. Marlena Dumas *Elutasítottak* című, 1994-ben született képe is ezt meséli el, milyen az az arc, amit nem fogadunk el, neveltetésünk óta, felnőtt korunk okán. Gaál József *Arc I–XXVII.* (2010) sorozata máshonnan indít, eleve torznak festi meg portréit, és ebben a negativitásban hagyja meg őket, és bízza ránk, mit kezdünk velük. A csontokra, inakra rakódó szövetek milyensége, vastagsága, rugalmassága adja meg az arc karakterét. Az arc legfontosabb eleme a szem. Lehet úgy fényképezni valakit, hogy nem látszik a szeme (Andres Serrano: *Nomádok*, 1990; *A klán, a klán tagja*, 1999), annak érzelmi töltése, kitarajjuk az arcból, és az arc másik része vagy részei jutnak érvényre. Arcot, testet épít Cindy Sherman is, *Cím nélküli*, 1986/1990/1990-es képén. Különböző implantátumokat rak magára. 1982-ben készült híres filmsztárt utánzó pózával (*Cím nélkül*, 1982) az egyéniségét elvesztő, egyúttal mássá váló nő arcát és jellemét mutatja meg. Marina Abramovic *A hasonlóságról szólva* (1976) című művén a szájbevarrást választja, ezzel mondja ki a mondhatatlant. Veres Szabolcs *Porthunt* című, 2012-es olajképe a végletekig eltorzult arcot fejezi ki. Szellemalak, emberi arc nélkül.

A halotti maszk is egy pillanat (Arnult Rainer: *Halotti maszk*, 1977), meg nem ismételt pillanat. Az ember csak egyszer hal meg, arcát nem lehet megismételni. Az arc festhető, rajzolható, fényképezhető. Az időkbe vesző barlangrajzokon az állati for-

mák arcok voltak, ha állatoké is. Esterházy Marcell *Orthodromie* (2011) című munkáján kettős, rejtett portrét látunk, egyazon alakról, a nagyapjáról, kitelepítve és fiatal korában, mentében, csak szemszögünket kell változtatni, hogy feltárujon előttünk mindkét portré. Az eltakarás és felfedés egyben emlékezés is.

Arcunkra jobban vigyázunk, mint más testrészünkre. A fej ékének tartjuk, és úgy is bánunk vele. Az arcból hogyan lesz elmondhatatlan történet, álom? A kiállítás erről szól, és erre tanítja a látogatókat. Könyvelni lehet egy arcot? Elkönyvelni? Sehova, mindenhova? Az arc emlékmű is, katedrális, bejárható, szent hely, kiemelkedik a földből, a porból, fenn hordjuk fejünk, hogy mindenki lássa arcunkat. Vitrinbe tesszük a képeket, falra akasztjuk, berámázzuk, mappába gyűjtjük, digitálisan tároljuk, sőt könyv formájában meg is jelentetjük. Az arcunkat vagy mások arcát. Fogadjuk el az arcunkat. A miénk.

TÜKÖR ÁLTAL HOMÁLYOSAN | Arcok tegnap és ma – Ernst Múzeum

2013. január 24 – 2013. április 7. (Meghosszabbítva: 2013. május 5-ig.)

A kiállításon szereplő művészek:

Marina Abramović / Ulay | Peter Aerschmann | Francis Alÿs | Beöthy Balázs | Joseph Beuys | Christian Boltanski | Rineke Dijkstra | Marlene Dumas | Erdély Miklós | Esterházy Marcell | Valie Export | Fehér László | Gaál József | Gilbert & George | Nan Goldin | Hajas Tibor | Hámos Gusztáv | Gary Hill | Jovián György | Birgit Jürgenssen | Kelemen Károly | Sarah Lucas | Urs Lüthi | Maurer Dóra | Hermann Nitsch | Mike Parr | William Pope L. | Arnulf Rainer | József Robakowski | Ulrike Rosenbach | Dieter Roth | Thomas Ruff | Andres Serrano | Cindy Sherman | Szépfalvi Ágnes | Tót Endre | Türk Péter | Veres Szabolcs | Bill Viola | Peter Weibel

KISS LÁSZLÓ ◀

Drámaírók, rendezők, színészek versenye Békéscsabán

Nevek, tények, számok a XVIII. Kortárs Drámaíró Versenyről

I.

Tizennyolcadik alkalommal rendezték meg a Magyar Drámaíró Versenyt. Idén, 2013-ban március 22-től 24-ig tartott a nagyszabású színházi fesztivál, melynek immár harmadik alkalommal volt házigazdája Békéscsaba, a Békéscsabai Jókai Színház. A rendezvény sajtótájékoztatóját március 18-án tartották Budapesten, a Szabadság Kávéházban, ahol Fekete Péter, a békéscsabai színház igazgatója felvázolta a verseny fontosabb részleteit, köszöntötte a jelenlévő szerzőket, közreműködőket, említette (vagy épp telefonon felhívta) azokat, akik nem tudták tiszteletüket tenni a jó hangulatú találkozón, s felidézte a drámaírói verseny megszületésének körülményeit. Lapunk főszerkesztője, Elek Tibor bemutatta a főszerző írókat, majd a szót Linka Ágnes, az ötletadó Siposhegyi Péter özvegye vette át, aki a XXI. Század Magyar Drámájáért Alapítvány művészeti vezetője is – ő az elmúlt tizennyolc év tapasztalatairól, a verseny folytonos megújulásáról, alakulásáról számolt be.

A kettő híján huszadik megmérettetés izgalmas csapatokkal indult: a 2013-as év

három drámaírója Háy János, Kiss Judit Ágnes és Podmaniczky Szilárd volt, a rendezést pedig Bozsik Yvette, Dávid Zsuzsa és Pesty-Nagy Kati vállalta. Elég volt csak rápillantani a névsorokra, hogy bizonyosak lehessünk benne (azok voltunk), ebből nagyon sokféle szín, nagyon sokféle látásmód fog kisülni (kisült). És ehhez még a színészek: a csabai teátrum művészein kívül Földes Eszter, Koleszár Bazil Péter, valamint R. Kárpáti Péter. Így indult, ezzel vágtunk neki, mi, a Békés Megyei Jókai Színház csapata.

Földes Eszter és Tege Antal a *Donorszívűkben*

R. Kárpáti Péter, Gubik Petra és Kovács Edit az Ázsiavíziós dalfesztiválban

II.

Néhány nappal később Békéscsabán, a nagy sikerrel játszott zenés darab, a *Kapj ell* egy pénteki előadása előtt történt meg az, ami minden drámaíró verseny egyik legizgalmasabb pillanata: a megírandó szövegek témájáról szolgáló hírlap cikk elővarázsolása a cylinderből. Csaknem másodpercre pontosan hét órakor, a színházi kezdések megszokott időpontjában Fekete Péter perdült az Ibsen Stúdiószínház színpadára, s miután köszöntötte a váratlan kezdéstől kissé meglepett nézőket, fölvezette a hétvége régen várt programját. Előbb a darabok szerzőit szólította, akik egyenként húztak csapatszín, hogy megtudják, melyik színészgárdával dolgoznak majd együtt, helyesebben: melyik társaságnak adnak munkát másnap-tól. A húzás sorrendjében: Kiss Judit Ágnesnek a zöld szín jutott, s vele Bozsik Yvette, valamint Babócsai Réka, Csomós Lajos, Földes Eszter, Komáromi Anett, Szabó Lajos és Tege Antal. Háty János a fehér csapat szövegfelelőse lett, rendezője Dávid Zsuzsa, a csapat pedig ekképp állt fel: Fehér Tímea, Gubik Petra, Kovács Edit, Katkó Ferenc, Presits Tamás és R. Kárpáti Péter. Aki tudja, milyen szín a harmadik, annak nem meglepetés, hogy Podmaniczky Szilárd húzta a pirosat, a pirossal Pesty-Nagy Katit, és a harmadik alkalmi társulatot, melyet Bartus Gyula, Kara Tünde,

Koleszár Bazil Péter, Liszi Melinda, Nagy Erika és Vadász Gábor alkotott.

De mit alkotott, aki alkotott? A darabok témája, azaz inkább a kiindulópont, minden alkalommal a következő napi *Magyar Nemzet* egy újságcikke. A kortárs dráma e versenyét megálmodó, s helyszínét végakarata szerint Békéscsabára helyező Siposhegyi Péter fia, Siposhegyi Zoltán húzott a lap szombati számának írásai közül – Hegyi Zoltán *Sapkák* című jegyzete kapcsán kellett elindulni a hotelszobába elvonuló íróvendégeknek, amely a *Republic* zenekar épp aznap temetett énekese, Cipő halálával nyit, de nem erről szól, hanem a rockzene társadalmi hatása-in gondolkodik el, ByeAlexről Jimi Hendrixen át az AC/DC-ig.

III.

Egy nehéz éjszaka napja. Reggel nyolc óra előtt mindhárom szerző leadta a kéziratát, egyetlen éjjel megszületett tehát három új magyar egyfelvonásos dráma. Délben a színház büféjében a disznótoros kocintások hangulatát idéző Nagy Közös Bemutakozó is lezajlott, amelyen Fekete Péter bemutatta a választható társművészeket, Balázs Csongor bábszínésztől Vozár M. Krisztián zongoraművészig (ez új fejezet a drámaíró verseny történetében), kezdetét vette a szorosabban vett színházi munka, az összeolvasás, a

Liszi Melina, Nagy Erika és Kara Tünde a Döglött sapkákban

szöveg- és mozgástanulás, a rendezés és rendeződés melója: maga az alig-alvós két nap. Az egyes munkafolyamatokról a *Bárka* és a színház honlapja folyamatosan közölte a három csapat blogírójának aktuális bejegyzéseit – ezek és a versennyel kapcsolatos hírek, villáminterjúk, hangulatfotók kivétel nélkül elérhetők a színház és a *Bárka* honlapján. Ami a netes naplókat illeti, a piros csapat munkájáról Dávid Péter, a fehéréről Farkas Wellmann Éva, a zöld csapat művészeinek együttműködéséről e sorok írója tudósított.

A szövegek: ahogy szerzőjüket ismerjük. Podmaniczky Szilárd jellegzetes humorát kitűnően használta ki és fel abban *Döglött sapkák* című darabjában, amely a showbiznisz kannibalizmusának groteszk szatírájaként olvasható, és ezt a szemléletet alkalmazta a színpadra állításkor Pesty-Nagy Kati is, aki láthatóan igen komolyan vette a feladatát, s ez jól tett az előadásnak: az utolsó másodpercekben is csiszolta a produkciót, hogy a legjobbat tudja kihozni színészeiből. Dávid Zsuzsa hálás lehetett Háty Jánosnak, aki *Ázsiavíziós Dalfesztivál 2013* című darabjában röhgögtető karakterekből rakott össze egy röhgögtető és keményen szókimondó dalfesztivál-paródiát – érezhető volt, hogy a színészek a játék minden momentumát élvezik. A legnehezebb dolga talán Bozsik Yvette-nek volt, de nem azért, mert Kiss Judit Ágnes darabja nem jó; ellenkezőleg: mert túlságosan is jól sikerült. A *Donorszívok, avagy ilyen ez a popszakma* című legfrissebb

drámai munkája elemelt, verses-szurreális darab, és egy falusi-kocsmái életkép köré építi fel a kómaig vezető utat, melyet egy Felsőbb Irányító vezérel, s tart kézben, valamint karban. Az első olvasásra nehezen megjegyezhetőnek tűnő szöveg szépen belesimult a kompakttá összeállt sokmozgásos produkcióba, melyhez az Orszlán zenekar biztosította a könnyű-zenei hátteret.

Nincs hely részletesebben írni az egyes szövegekről, de a *Bárka* a verseny alkalmából, jórészt a verseny ideje alatt összerakott, a vasárnap esti díszbemutató közönsége által olvasható különszáma mind a három darabot közli – s a primer szövegeken kívül jegyzetek, interjúk és blogrészletek is olvashatók benne.

IV.

A XVIII. Magyar Drámaíró Verseny zsűrizését idén is a jól bevált csapat vállalta: Linka Ágnes és Elek Tibor mellett Cs. Tóth János művészeti író, a debreceni Főnix Rendezvényszervező Nonprofit Kft. ügyvezetője, Gazsó L. Ferenc újságíró, az MTVA vezérigazgató-helyettese, Herczeg Tamás szociológus, Békéscsaba Megyei Jogú Város tanácsnoka, Pethő Tibor színikritikus, a *Magyar Nemzet* újságírója, s Zalán Tibor író, költő, a Békéscsabai Jókai Színház dramaturgia. A zsűri elnöke Tarján Tamás irodalomtörténész, színikritikus volt.

Habkönnyű bivaly-szuflé

Parti Nagy Lajos: *Bivaly-szuflé*

Parti Nagy Lajos *Bivaly-szuflé* című drámájában – amely Anders Thomas Jensen dán rendező forgatókönyvének (*Gengszterek fogadója*) színpadi és némileg a honi közegre specializált szabad átírata – eltűnik a Balkán és a Nyugat-Európa közötti átmenet, az ukrán határ közvetlenül az osztrák határral válik szomszédossá, a kettő szorításában ejtve foglyul a történet helyszínéül szolgáló bivalybergeci kastélyszállót. A fiktív, azonban szellemi és kulturális értelemben pontos térképen az alig létező sáv, keskeny senkiföldje, bizonytalan tulajdonosi háttérrel rendelkező épület, mondani sem kell, Magyarországra utal; bár ha azt nézzük, ami benne történik, inkább azonos vele.

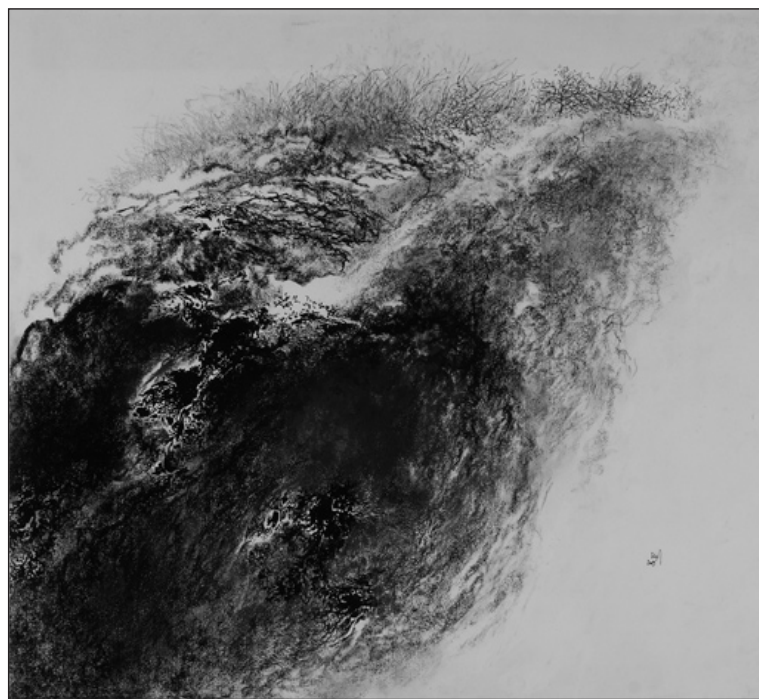
Hosszan kitartott sötétben kezdődik a Göttinger Pál által rendezett előadás, a fülsüketítő dörrenések, pisztolylövések, botlodozások és csörömpölések közepette zajló hangjáték a négy karakter (kissé hosszúra nyúló) antréjaként szolgál, rögvest felvázolódik egy viszonyháló, de valamennyit a történet előzményeiből is megtudunk. Annyit mindenképpen, hogy a fegyverekkel ellátott alakok menekülőben vannak, egy közülük súlyos sebet kapott, vérzik és miegymás (hogy visszapiillantó tükör vagy löfegyver okozta-e a sérülést, arról megoszlanak a vélemények), valamint hogy a lakatlan ház, ahova betértek vagy betörték, egy méretes konyha. Mindezt fényben is lesz alkalmunk megpillantani, a díszlet az ipari jelleget ötvözi a klasszikus-giccses belsőépítészeti elemekkel, inox elszívók, sütők és mikrók között oszlopos kandallót látunk, a falakat hevenyészett elrendezésben agancsok borítják, jobbra lengőajtó, balra poros ablakú, verandás kijáró nyílik (látvány: Keszei Borbála és Pallós Nelli). Ebben a térben látja meg a nyugalmas otthon és vendéglő lehetőségét az üldözöses életmód-ba belefáradt Pepets (Scherer Péter), s mivel egymillió euróval léptek meg a nagyfőnök elől, ezt akár valóra lehetne váltani. Miközben Kapauer (Mucsi Zoltán) gyógyulására várakoznak, hogy továbbálljanak „spa-

nyolba”, Pepets a többiek háta mögött szép lassan elkezdi tenni az ügyért, a helyi potentátok lefizetésével, a lepapírozatlan adásvételi ígéretekre alapozott felújítással elindul a magánvállalkozás rögzös útján. Ám a település, ahol három ember uralja az adminisztrációs és infrastrukturális hatalmat (polgármesteri széket, tűzép-telepet), s ráadásul ebből kettő ikertestvér – ennek ellenére a kétharmados többségi koalíció állandó mozgásban van –, ott a lefizetés kútja feneketlen. Az előadás egyik legszemlelőbb ötlete, hogy a bivalybergeci mindegyikét Horváth Lajos Ottó alakítja. Először az ikrek anyjaként, özvegy Tapaczkyneként libben be a színre, kifogástalanul elegáns sminkben és prémgalléros kosztümben, majd a helyi, alkoholista orvosként műti meg – sok szesz felhasználásával – a szenvedő Kapauert, de saját fiait, a rendőrfőnököt és a lovaglórúhába öltözött polgármestert is ő alakítja, hogy végül Poldiként, a rettegett főgengszterként libbenjen be a lengőajtón. S ezzel a korrupció ön magát szülő és újratermelő köre hiánytalanul, légmentesen zárul össze Pepetsék körül.

Parti Nagy színészekre formált szövege mintha – a külön, szociálisan marginális karakterek ellenére – a mindannyiunkban ott lakozó kisember alakjára fókuszálna, annak reményeit mutatná fel, de főként reménytelenségét, hiszen a vállalkozás több szempontból is kudarcba fullad. Nem megszűnik, pusztán a mindent látó istenként felbukkanó Poldi, ha már ellopott pénzét nem tudja behajtani, biztos részese-dést kér az üzletből. Pepets örökre adós marad, s ezt a terhet meg sem oszthatja infantilis társaival, akik vélhetően a szabadság illúziójában dolgoznak majd tovább a vendéglő beindulása után.

Szellemes komédia a *Bivaly-szuflé*, és a színészek habitusával könnyedén simulnak össze a különböző karakterek. Úgy tűnik, mintha Göttingernek alig kéne mozdítania kezét, annyira jól viszi az előadást Kapa és Pepe összeszokott párosa, Katona László,

Az ítések hosszas tanakodás után legjobb férfi mellékszereplőnek a Háy János darabjában „a rock and roll őszinte hívét” alakító Tomit választották, akit Presits Tamás formált meg, remek humorral. A legjobb női mellékszereplő, ugyanebből a műből, Kovács Edit lett, aki egyszerre jelenítette meg a lányáért aggó édesanyját és a múltjával elszámolni képtelen feleséget, aki ezért a (család) jövőjével sem tud mit kezdeni. A legjobb férfi főszereplő díját 2013-ban Tege Antal érdemelte ki – Kiss Judit Ágnes színművének sokszínű rendőre az egyik legszórakoztatóbb karakternek bizonyult. Ugyancsak a *Donorsívek*-ben adott ízelítőt rendkívüli tehetségéből Földes Eszter, aki a legjobb női főszereplő díját kapta meg a mozgássérült pultoslány megformálásáért. S maradván Kiss Judit Ágnes darabjánál: Bozsik Yvetté lett a legjobb rendezés. A legjobban sikerült darabnak Háy Jánosét ítélte a zsűri (még az előadások megtekintése előtt), a közönség pedig a legjobban sikerült előadásnak ugyancsak az ő darabjából színpadra állítottat, amiért a szerző a Magyar Rádió jóvoltából a darab rádiószínházi változatát is elkészítheti – különdíjat Kiss Judit Ágnes és Podmaniczky Szilárd kapott. Különdíjak nélkül egyébként sincs rendes színházi fesztivál: további különdíjban részesült Galambos Hajnalka, operaénekes, aki az MTVA különdíját vitte el a Podmaniczky Szilárd darabjában nyújtott teljesítményéért, a Csabagyöngye Kulturális Központét az apaszerepben nagy

Orpheusz útjain IV. (2011; tus, kréta, papír; 490x520 mm; fotó: Sulyok Miklós)

sikerrel játszó R. Kárpáti Péter, aki voltaképp hazajár Békéscsabára, a Megyei Közgyűlés Különdíját a ByeAlexet karikírozó Csomós Lajos és a Háy-darab retardált kiscsaját alakító Gubik Petra tehette zsebre, míg rendezői különdíjban Pesty-Nagy Kati részesült. Négy névvel tartozom még. Aki figyelemmel kíséri a Teátrumi Társaság működését, bizonyosan hallott már a színházi – úgynevezett – háttér munkások elismeréséről, a Magyar Teátrum-díjról. Ennek a szellemiségét is felidézte a záró ceremónián Fekete Péter, hangsúlyozva, három-négy színész munkájához is legalább tíz-tizenkét segítő szorgalmára, ötleteire van szükség, s hogy a színház az, hogy: együtt. Mindhárom rendező megnevezte legjobb háttér munkását, így lett fődíjas háttér munkás a piros csapaté, azaz Pesty-Nagy Kati rendező társulatáé a Békéscsabai Jókai Színház fiatal művésze, Czitor Attila, mint rendező-asszisztens, a fehér, vagyis Dávid Zsuzsa csapatáé a fénytechnikáért felelős Megyeri Róbert és Ráczi Valentin, a zöld csapaté, azaz Bozsik Yvette garnitúrájé pedig Kiss Kata, aki ugyancsak a rendezőasszisztens feladatát látta el. Egyenlőség, testvériség: az összes színész könyvjutalmat vehetett át a színházi találkozót záró gálán, melynek levezetése egy az Ibsen Ház éttermének jóvoltából fölszolgált svédasztalos vacsora volt, mindazzal, ami ezzel együtt jár. Például a tudattal is, hogy akkor jövőre is hasonlóan, de legalább ugyanígy.

Csend, amit maga köré épít a mű

Barnás Ferenc: Másik halál

Hosszas készülődés előzte meg, és el is húzódott Barnás Ferenc pályakezdése, írói beérése. Amikor bemutatkozó kötete, *Az élősködő* (1997) napvilágot látott, a kritika üdvözölte a sokat ígérő indulást, miközben a regény esetlegességeit, problematikusságát sem hallgatták el a bírálók. *A Bagatell* (2000) ugyancsak érdekes és figyelemre méltó kísérlet, bár megítésem szerint mégsem mutat markánsabb fejlődést és továbblépést. Barnás harmadik regénye, *A kilencedik* (2006) olvasása közben viszont már határozottan az a befogadó benyomása, hogy a korábbi szövegek fogytékosságait csaknem maradéktalanul sikerült kiküszöbölni, és olyan jól megmunkált, kiforrott alkotás került ki a szerző műhelyéből, melyet a recenzensek egyöntetű lelkesedéssel fogadtak. A gyermeki nézőpont és a hozzá kapcsolódó nyelv megteremtésének lehetősége, illetőleg a szorongás és kiszolgáltatottság tematizálása okán Barnás regényét többen Kertész Imre *Sorstalanság*ával hozták kapcsolatba.

A fülszöveg egy regényciklus lezárásaként említi az új könyvet. Valóban nem érdemes elzárkózni ettől a felfogástól, mert a *Másik halál* több ponton kapcsolja be az értelmezés folyamatába a korábbi Barnás-opusokat: hol egy utalás, mondat, szövegrészlet vagy éppen a tematikai párhuzamok hívják elő a befogadó korábbi olvasástapasztalatait. Itt első helyen *Az élősködő* kell megemlíteni, amennyiben a szerző bemutatkozó könyvének középpontjába ugyancsak a pszichiátriai betegség tematizálása, az elme megbomlásának tapasztalata került, de előzményként éppúgy felsejlik a *Bagatell*, benne a saját személyisége feltárására törekvő utcazenész-elbeszélővel, valamint *A kilencedik* világa a gyermekkor ábrázolásával. Ezzel együtt a *Másik halál* önmagában, más Barnás-könyvek ismerete nélkül is értelmezhető, más kérdés, hogy elejétől a végéig komoly aktivitást vár el az olvasótól.

A regény szüzseje nagyon röviden összefoglalható: az elbeszélő-főhős nyaranta különböző nyugat-

európai városokban keresi kenyerét utcazenészként. Egyik útja alkalmával ismerkedik meg Michaellel, az inszomniában szenvedő pincérrel, aki több mint húsz éve nem tud aludni, mert „csak jár, csak jár, csak jár, állandóan jár benne valami, nem tudja mi, de szakadatlanul és feltartóztathatatlanul jár benne valami”. (79.) Michael meghívja egy italra a főhőst, majd vendégül látja házában, és órákon keresztül beszél magáról és állapotáról. Amikor megtudja, hogy az elbeszélő valamilyen írásművön dolgozik, ráveszi, hogy adja fel tanári állását, ő pedig finanszírozza barátja költségeit, ha megírja *Átiratók* címen tervezett regényét. „Te szellemi ember vagy, akit támogatni kell. Az a legfőbb dolgod, hogy megírd a művet. Ha valaminek értelme van, akkor az ez” – mondja. (84.) Egy napon az elbeszélő telefonhívást kap, s egy férfi a vonal túlsó végén németül közli Michael halálhírért. Főhősünk anyagi forrásai hamar kimerülnek, s kénytelen munkát keresni. Számos próbálkozás és elutasítás után végül teremőrként helyezkedik el egy galériában (valószínűleg az Ernst Múzeumról lehet szó), ahol tíz évet, vagy talán valamivel több időt tölt el.

A *Másik halál* középpontjába ez a periódus kerül, de az elbeszélés teljes mértékben felbontja a kronológiát, és olykor különböző jelenetek követik egymást, nem csak az említett időszakból, hanem jóval korábbiakból is. Ezzel együtt nagyon keveset tudunk meg a főhős múltjáról, korábbi tevékenységeiről. Számos mozzanatot, életrajzi adalékot, helyszínt és figurát beazonosíthat a szerző életútját jól ismerő olvasó, de ezek inkább csak bizonyos élethelyzetek felismerését teszik lehetővé, nem pedig az egyértelmű önéletrajzi olvasatot implikálják. Barnás ugyanis – korábbi regényeihez hasonlóan – ezúttal is eltartja magától a közvetlen személyeséget. Valójában nem is fikció és valóság viszonya válik elsődlegessé, a regény valódi tétje más.

A szerző regénypoétikai kísérlete arra irányul, hogyan interpretálható a beszélő krízishelyzete, ma-

Kovács Krisztián és Horváth Lajos Ottó remek játék. Mindezek ellenére mégis hiányérzet marad a nézőben, s ez ellentmondásos módon pont abból fakad, ami elvileg az előadás erőssége – a karaktereken keresztül elmesélt történet – lenne. Parti Nagy szövege ugyanis a karakterfestés és állapotrészlet csapdájába

Scherer Péter és Mucsi Zoltán a *Bivaly-szuflé*-ben – MTI fotó: Szigetváry Zsolt

fut bele; a filmhez képest nem talál igazán erős színházi eszközt arra, hogy megválaszolja, mi végre kerül össze ez a négy ember, miről szól valójában a *Bivaly-szuflé* története. A filmhez hasonlóan az előadásban is felvillan a szereplők (többnyire sivár, szeretetlen, erőszakos családi) háttér. Azonban míg a film kifinomult vizuális eszközökkel és motívumokkal, hangsúlyosan abszurd történetekkel oldja ezt meg, ráadásul a gyerekkori sztorik álmokként, illetve flash-back-ként jelennek meg, hogy majd összeérjenek egy mind a négyüket tartalmazó tablóban, addig az előadásban, valahányszor egy szereplő visszarévedő mesélésbe bonyolódik, a nézőnek az az érzése támad – az egyébként vicces sztorik ellenére –, mintha egy karakter bemutatkozásának kényszeredett gyakorlatát látná. A jellembéli túlzások (az alkoholizmus, agresszivitás, homoszexualitás) itt mintha az érzelmileg és fizikailag is bántalmazó közeg egyenes következményeivé válnának – a szociális determináció elgondolását a film árnyaltabban kezeli.

Mi újat mond a *Bivaly-szuflé*? – azon túl, hogy a kisember sorsát többféle korrupciós viszonylatban is elhelyezi: a legális közegben, az alvilági-illegális közegben, amelyet, egy óvatos utalással, az Istenként megjelenő Poldival túlvilágivá is tesz, mintegy metafizikai horizontot nyitva a kishalak és nagyhalak ismert kimenetelű akváriumai küzdelmének. Az újdonságot nem tárgyszerűen értem – nem a korrupcióról készült tanulmányt, a hatalmi működés komplex rendszerelemzését igényli

a néző –, inkább a színházi megformáláson keresztül megmutatható, elmondható, eljátszható többetre gondolok, a médiumon keresztül formált stílusra, mint lehetőségre, amely átrendezheti konszenzuális (klišészerű) tudásunkat. Az író és rendező e tekintetben inkább hajlik a kitaposott filmes dramaturgia követésére, a biztos kézzel, mesterien uralt – de színházi értelemben sokszor terméketlenül maradó – szellemes dialogizálásra, ahelyett hogy a színházi játéktér bővítene. Pedig mennyire jól járnának vele: az előadás egyik csúcspontja Mucsi bohócjelene, amelyben a rozzant, alkoholista gengszter hosszan ügyletlenkedik, míg egy görgős szék segítségével fel-, majd lemászik egy hűtőszekrényről; pár perc leforgása alatt többet megtudunk a karakteréről, mint fél óra szövegelésből.

A három színház, illetve társulat (Nézőművészeti Kft., Székény Színház valamint a tatabányai Jászai Mari Színház) közös produkciójaként létrehozott *Bivaly-szuflé* mindezeket túlélvezet színházi élményt nyújt, nem utolsósorban az alkotók szakmai formátuma miatt. Katona László Macilája élő kézigránként jár-ke a konyhában, mint ha bármelyik pillanatban szétvethetné a feszültséget, amely a vendéglői tervek felvirágzásával a vadászatban kanalizálódik: egyre másra hordja majd a konyhába az elejtett vadakat. Barátja és szerelme, a kisfiúsan törekeny, érzékeny, csodálatos hisztérikus rohamokat produkáló Kiscsán (Kovács Krisztián) is megtalálja a helyét a konyhában. Mucsi Zoltán Kapauerként a betegség alibije mögé rejtőzve heveri végig kéjesen a fél előadást, miközben szüntelenül vedeli az alkoholt. Scherer Péter Pepetse az ész a négyes fogatban, aki a kis család felelősségteljes tagjaként próbál gondoskodni mindannyiukról: leveszi a jövő tervezésének súlyát a társai válláról, ellenben a többiek tudta és beleegyezése nélkül költekezik a zsákmányolt pénzből. Horváth Lajos Ottó öt szereplő bőrébe bújva sziporkázik rendületlenül, viszont a gengszterekéhez képest sokkal merészebben elrajzolt karakterek, amelyeket meglevenít, nem csak önmagukban való megformáltságuk miatt működnek ennyire jól. Horváth közbeavatkozásai mentén alakul, mozdul előre, majd reked meg a cselekmény, s ez a külső dramaturgiai (a végén deus ex machina-szerű) erő gazdag színházi időzójelbe teszi a teljes színpadi történetet.

gánya, mentális és egzisztenciális összeomlásának folyamata. Barnásnak sikerült olyan regénypoétikai és -nyelvi konstrukciót kidolgozni, amely pontosan illeszkedik a figura mentális állapotához, és – érdekes előre bocsátanunk – végig működőképesnek bizonyul. A narrátor újra és újra megpróbálja a nyelv segítségével rögzíteni betegsége szimptomáit, azt, hogy mi történik vele, amikor *olyan* állapotba kerül, ám minduntalan szembesülnie kell annak akadályaival, nehézségeivel. Hősünk az általa megalkotott regényben, az *Átiratok*-ban sem tud beszélni arról, hogy „miért történik velem újra és újra az, ami történik, hogy miért jutok újra és újra oda, ahová jutok, amiről más-különbén ekkor még nem tudtam, hogy nem megragadható, akárhogy is akarom, nem megragadható...” (113.) Az elbeszélés tehát mindvégig kimondható és kimondhatatlan határmezsgyéjén egyensúlyoz. A kötet élére kihelyezett mondatok („Még. És már nem. Egyszerre. Majdnem mindig.”) előrevetíti a szöveg mondatritmusát, amennyiben egymásnak ellentmondó, bármifajta logikai összefüggést nélkülöző, olykor az előző kijelentést visszavonó állításokat sorakoztat fel. Az elbeszélő gyakran késlelteti mondanivalóját, kitérőket alkalmaz, eltereli az olvasó figyelmét, bizonyos részletekre visszatér később, más mozzanatokat viszont teljesen mellőz. Minden összemosódik a fejében, többször arra a következtetésre jut, hogy nem lehet összerakni az egészet, és ráadásul az identitása is kérdésessé válik: „Néha összekeverem, hol, mit mondok, amennyiben egyáltalán én mondom, mert olykor az az érzésem, mintha nem is én mondanám, hanem a másik. Én és a másik. Hacsak nem vagyok eleve a másik.” (18.) Márpedig mindez nem lineáris szövegépítést hív elő, s ennek megfelelően fragmentált szövegegységek rendeződnek el a *Másik halál* terében, amelyeket az elbeszélő villanásoknak nevez.

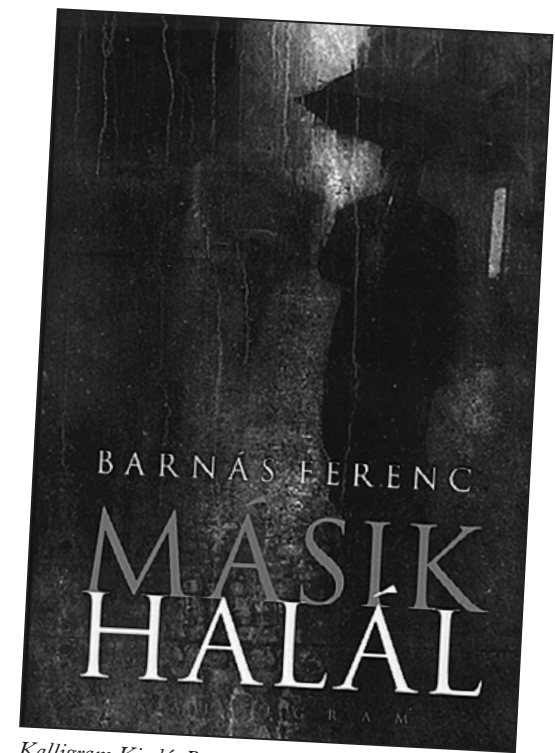
Lassú tempóban, lépésről lépésre bontakoznak ki, válnak láthatóvá az összeomlás jelei. A főhős képtelen felfogni a szavak és mondatok jelentését, sőt, elmondása szerint nemcsak gondolkodni nem tud, de „a leg-alapvetőbb feladataim elvégzésén túl képtelen vagyok bármit megcsinálni”. (201.) Arra gondolhatunk, utolsó svájci útja alkalmával történt vele valami, amitől *olyan* állapotba került. Már elbeszélése elején megemlíti Michael nevét, és sejteti, hogy állapotához köze lehet a férfinak, illetve – ahogy később megtudjuk – a férfi halálának. Egyértelműen azonban mégsem derül ki, mi váltotta ki a főhős betegségét, csupán feltételezéseink lehetnek. Sok minden más ugyancsak homályban marad a regény lapjain. Az így keletkezett hiátusokat az olvasónak kell kitöltenie, s valamilyen módon – kvázi nyomozóként – összeilleszteni a mozaikkockákat, amikhez az elbeszélés meglehetősen csekély fogódzót ad. Az elbeszélő Michaelhez fűződő kapcsolatának mélységét pontosan érzékeljük, ám annak valódi természetéről nem tudunk meg többet, miként arról sem, mi okoz-

za Michael lelki válságát. Az is eldönthetetlen, hogy a pincér használja történetében ugyanazokat a széteső mondatokat, mint a főhős, vagy pedig abból adódik ez a töredékes és pontatlan beszéd mód, hogy az elbeszélő közvetítésében ismerjük meg a Michaellel történeteket. Annyi derül ki, hogy a férfi tizennégy évesen az apja miatt szökött meg otthonról, aki „egy náci náci volt, egy igazi német náci, az ilyenektől pedig undorodom és hányingerem van, akkor is, ha az apám, ilyenekkel volt tele az ország”. (61.) Majd egy másik jelenet idéz fel azon az éjszakán, amikor hosszan beszélgetnek a főhőssel: egy johannesburgi étteremben, ahol ugyancsak pincérként dolgozott, egy búr férfi órákon keresztül puskával fenyegetőzött. Michael végül elvette a fegyvert, de aztán néhány nappal később történt vele valami, „amiről nem tudná megmondani, hogy mi, csak azt tudja, hogy egy este bevitték a Johannesburgi Idegklinikára”. (67.) A férfi nem tudta feldolgozni a traumákat és öngyilkos lett. Többször említésre kerül, hogy valami történt odaköltözése előtt az elbeszélő lakásában, de erről ugyancsak nem tudunk meg további részleteket, sőt, a főhős is egymásnak ellentmondó információkat kap a szomszédoktól arról, „miért tette azt Hallerné, amit tett”. (121.)

A mondatok felépítése, egymáshoz kapcsolódása, a szöveg ritmusa nemcsak az elbeszélő gondolkodásmódját közvetíti, illetve a pszichés összeomlás jeleit tükrözi, hanem leképezi bizonyos kényszeresen ismétlődő mozdulatait, cselekvéseit. Minden este, amikor végez a galériában, első útja a GRobyba vezet, ahol durumtésztát, paradicsomkonzervet és bort vásárol. Emellett szüntelenül járja a városban különböző megszokott útvonalait, az ő megfogalmazásában a mínusz távokat, sőt időnként körbe-körbe fut a Margitszigeten a virágágyások között. Később a galériában, saját termékének háromszáznegyven négyzetméterén faltól falig járkál, közben pedig egyfolytában figyel: „... az egyik oldalon megérintem a falat és elindulok aznap századszorra vagy kétszázadszorra vagy ötszázadszorra a másik oldal irányába, ahol majd a fal előtt néhány centivel meg fogok állni, és ahol azt fogom érezni, hogy megérintettem a falat, pedig nem érintettem meg, azért nem, mert tudtam, hogy nekem arra a tíz centire szükségem van, éppen arra a tíz centire, ami köztem és a fal között van – én ennyit szeretnék, gondoltam, ezt a tíz centit, mert valami azt súgta, hogy amennyiben ezt a tíz centit el tudom érni egy napon úgy, ahogy azt el kell érnem, akkor esetleg lesz még esélyem, akkor esetleg lehet még esélyem...” (184–185.) Mindez tehát, vagyis a folyamatos figyelem, koncentráció, az állandó ismétlés elsősorban védekezését szolgálja, próbálja ugyanis személyiségét egyben tartani, összeszedettnek akar mutatkozni. Ezzel együtt – ahogy a leépülés okai sem derülnek ki egyértelműen – arról is csak sejtéseink vannak, minek köszönhető az elbeszélő felépülése.

Az elbeszélés formálódásának ismeretében az sem meglepő, hogy az *Átiratok* tartalmáról, mondanivalójáról, szerkezetéről nem tudhatunk meg semmit, mindössze annyi derül ki, hogy a könyv hat éven keresztül íródott, végül kiadták, kritikák születtek róla, és szerzője egy külföldi ösztöndíjat kapott. (A regény éppen azzal zárul, hogy a narrátor beszámol érkezéséről S-be, egy amerikai kisvárosba, és arról, hogy elfoglalja szállását a művésztelepen.) Az elbeszélő saját írásműve kapcsán is szándékosan bizonytalanítja el olvasóját, ugyanis eleinte az a benyomásunk, hogy az *Átiratok* a galériában töltött évek alatt, a felépüléssel párhuzamosan született, sőt, akár azt is feltételezhetjük, hogy az alkotási folyamat lényegében a *Másik halál* keletkezéstörténetével azonosítható. A narrátor egy alkalommal kijelenti, hogy nem volt módja jegyzeteket készíteni, nem sokkal később viszont már arról olvashatunk, hogy mégis szerzett egy noteszt, amelybe lopva beleírta gondolatait, benyomásait. Majd pedig azt állítja, hogy „végül nem volt időm használni a jegyzeteimet sem”. (288.) Aztán megtudjuk, hogy a feljegyzésekből egy újabb mű formálódik, amelynek első változatát még elutazása előtt rögzíteni akarja. Az viszont kétségtelen, hogy az én-építés megvalósulásában egyfelől hangsúlyossá válik az írás processzusa mint terápiás lehetőség. A főhős ki is mondja: „éveken át az írás segítségével, azon keresztül gondolkodtam”, és „a mondatok leírásának pillanatában végre megértettem és felfogtam a velem megtörtént dolgokat”. (271.) Másrészt a galériában töltött időszak, a lélegző emberek jelenléte, a képek közelsége segített abban, hogy az elbeszélő ismét megtalálja önmagát.

Időnként azonban azt veheti észre az olvasó, hogy elmosódnak a képtár attribútumai, és úgy tűnik, mintha valamiféle pszichiátriai gyógyító intézmény körvonalait venné fel az a hely, ahol az elbeszélő tartózkodik. Nem véletlen, hogy ő maga is elbizonytalanodik: „sokszor az az érzésem, hogy ezek a képek nem képek, mint ahogy te sem vagy teremőr, mert mind a kettő más, képek és teremőrnek látszanak ugyan, de nem azok, ez majd csak később derül ki, jóval később...” (185.) Ehhez kapcsolódik a bezártság élménye, amely többször visszatér a regényben. Először arról értesülünk, hogy a főhős rácsot szeretett fel tizenöt méter magasan lévő ablakára. A munkát végző férfi – előrevetítve bizonyos lehetőségeket – megjegyzi: „Olyan lesz itt, uram, mint egy kórházi szobában.” (13.) A galériával kapcsolatban pedig hősünk így fogalmaz: „Innen nem mehettem ki sehová. Sem az utcára, sem a vonalaimra, sem a Margitszigetre, sem máshová. Innen egy percre sem mehettem ki. (...) Végig bent voltam – akkor is, amikor kint kellett volna lennem.” (184.) Bárhogy is legyen, a tíz év alatt, miközben fáradhatatlanul dolgozott önmagán, sikerült felépülnie, és ezt saját maga is érzékeli: „valami elkezdett erősödni bennem. Talán nem is erősödni,

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012

hanem átalakulni...”; (202.) „egy napon azt vettem észre, hogy a szoba-konyhamban is másképp kezdek lenni, hogy a lefekvés előtti órák mintha könnyebbek lennének.” (220.) A *Másik halál* második felében ennek megfelelően érezhetően koncentráltabbá, összefogottabbá válik az elbeszélés, a mondatok kiegyenesednek, a narrátor egyre több részletet tud felidézni és elmondani, és képessé válik arra, hogy a villanásokat egymás mellé sorakoztassa, „mégpedig úgy, ahogy azok eredetileg voltak, ahogy azok eredetileg lehettek vagy kellett lenniük”. (203.) Hogy hol és mikor következik be a váltás, nem jelölhető meg pontosan, hiszen a főhős mentális állapotának javulásával párhuzamosan fokozatosan módosul a narráció. Mindeközben nem mérséklődik, vagy csak kis részben, a befogadói bizonytalanság, hiszen a regény beszédmódja végig él a késleltetés, a sejtetés már tárgyalt eszközeivel.

Barnás könyvének egyik erénye – a nyelvi megformáltság erősségén túl –, hogy plasztikus, emlékezetessé váló figurákat teremt néhány ecsetvonással. Megjelennek a pesti utcák jellegzetes alakjai, akikkel hősünk szokásos útvonalain mindig ugyanabban az időpontban találkozik. Bemutatásra kerülnek a Breitner-ház lakói, ahol az egyik negyedik emeleti szoba-konyhás lakásban az elbeszélő él. Megismerjük a Művésznőt, Heddi nénit, a lányát, Lonát, aki többnyire a gangon ül tolokocsijában. A galéria dolgozóit két csoportra osztja az elbeszélő, „benti benticre” és „benti kintiekre”. Külön figyelmet kap Németh úr, az igazgatónő helyettese, továbbá Kék-hajú és Madárka, meg persze a Grófnő (a Bimnek

Nincs visszaút

Hartay Csaba: A jövő régészei

Múlik is, telik is az idő Hartay Csaba *A jövő régészei* című legújabb verseskötetében, nincs visszaút, legfeljebb csak visszatekintés a magunk mögött hagyottra. Számvetés ez, mely egyben nem kerülheti el az előretekintést sem. A lírai én – gyakorlatilag végig ugyanaz a hang – harmincötödik életéve felől szemlél múltat, jelent, jövőt. Alapvetően a kötet címe is (némiképp eltávolítva a konkrét verstől, melynek az élén áll) utal erre, jövő régészei: egyszerre foglalja magában a múltat és a jövőt.

Komor, időnként keserű megnyilvánulások ezek, helyenként dühvel, daccal fűszerezve. A szövegekben többször is előbukkanó nyár immáron nem a megszólaló előtt áll, hanem búcsúzni kell tőle, mint ahogyan a nyitó vers (*Megmaradt*) végén is olvasható: „Megmaradt a nyár, / Nem volt minek elmúlnia. / Megmaradt, / Mégsem maradandó.”

Véleményem szerint nagy változás a szerző előző, *Nyúlzug* című kötetéhez képest, hogy a legfrissebb könyv felől visszatekintve az sokkal inkább természetközeli, tájkép-, illetve csendéletserűbb volt, sokkal többször került előtérbe a folyó, az erdő, a horgászás. *A jövő régészei*nek megszólalója emberek között él, immáron véglegesen betagozódva, a napi rutint magáénak tudva, erőteljesebben vannak tehát jelen a mindennapok interakciói. Az állóképek, a csend után most sokkal inkább a zaj és a mozgalmasság válik dominánssá, akár olyan formában is, mint a szomszédban hajnalban elkezdődő építkezés (*Képtelen nyugtatók*), vagy akár csak a budapesti 47-es villamos zötykölődésének említése (*A levendula árnyékában*).

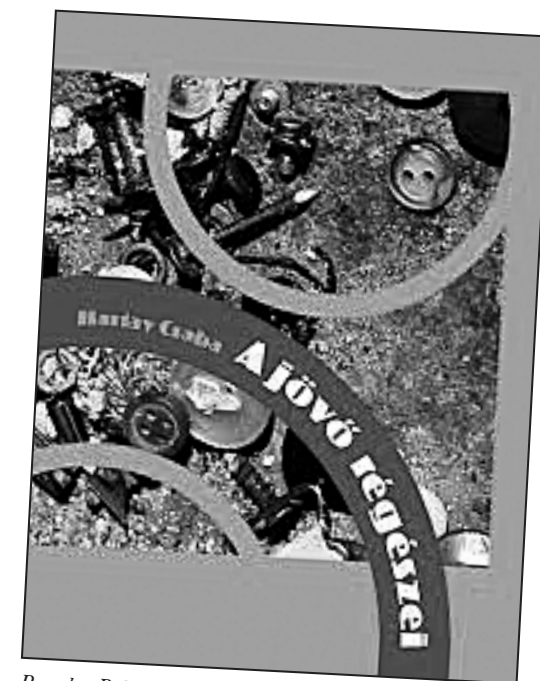
A jövő régészei mindhárom ciklusában (*A levendula árnyékában*, *Óda a hétköznapiakhoz*, *Visszavont mozdulatok háza*) a mindennapok banalitásából építkeznek a versek. Közvetlen, egyszerű megszólalások ezek, melyekben az elmúlás válik az egyik legfontosabb motívummá, méghozzá paradox módon több

nevezett asszony Ottlik Géza mellett volt élete utolsó éveiben), aki sokat mesélt Cipiről. Barnás ezzel a gesztussal arra is utalást tehet, mely tradícióhoz, irodalomszemlélethez, írásmódhoz kapcsolódik könyvével. A Grófnő alakja, jelenléte másrészt azért is fontos, mert kapcsolata a főhőssel tükrözi, mintegy megismétli az elbeszélő Michaelhez fűződő bensőséges viszonyát.

A *Másik halál* „nagyszabású írói kísérlet személyes sors és történelem rejtett összefüggéseinek bemutatására” – fogalmaz feltehetően a szerkesztő a kötet fülszövegében. A személyes vonatkozásokon túl a regény háttérében megmutatkoznak a huszadik századi történelem traumái – elsősorban a holokauszt és a kommunista diktatúra tapasztalata, de a boszniai háború is említésre kerül –, az elbeszélő egyéni krízishelyzetéhez hozzáadódnak azok a hangok és képek, túlélőkről és főként áldozatokról, amelyek minduntalan megjelennek tudatában. Erre utal az a gyűlölet és kirekesztés, illetve kiszolgáltatottság, amely Michael történetében megmutatkozik. A Breitner-ház egyik lakója, Scheiberné többek között arról is beszámol, hogy családjából mindössze ketten éltek túl a vészorszakot. A Grófnő és családja életében a második világháború utáni történések okoztak törést, mindent elvettek tőlük, ami valaha az övék volt, neki pedig tizenéves lányként végig kellett néznie, mit tettek anyjával a szovjet katonák. Felvetődik a regényben a múltbeli történések feldolgozatlansága, a szembenézés hiánya, a felelősségvállalás elmaradá-

sa. A Művésznő és a Grófnő is többször beszél erről a főhősnek. A Grófnő egyik alkalommal azt is kijelenti: „Olyan országban élünk, ahol mindenki tudja, mi történt a Vadász utcai üvegházban, a Városház utcai székházban, a Duna-parton, a Mahart-székházban, az Andrássy út 60-ban, mégis úgy tesz, mintha semmiről sem tudna, mintha semmi nem történt volna. Úgy tesz, mintha soha senkit nem vittek volna el a Nyár utcából, a Paulay Ede utcából, a Frankel Leó utcából, a Ráday utcából, a Báthory utcából, a Nádor utcából, a Jókai utcából, a Király utcából, a Rumbach Sebestyén utcából, valamint a többi budapesti illetve nem budapesti utcából. Több százezer magyart engedünk ki vagonokban az országból, ezért mindenkinek fizetni kell.” (248.)

A regény vége felé haladva az elbeszélő megállapítja: „Azt hiszem, minél több csendet épít fel maga körül egy mű, annál inkább számíthatunk rá. (283.) Majd azt is hozzáteszi a festmények befogadásáról töprengve: „Én úgy láttam, hogy a művek közelében valami leválik az emberekről; de az is lehet, hogy nem leválik, hanem ráakódik. Talán azoknak a világa, akik megalkották a műveket, de az is lehet, hogy mások világa, mint ahogy az is lehetséges, hogy egy egészen más világ.” (uo.) Gondolatmenete a most becukott regényre is vonatkoztatható. Bárhogy is töltse ki az olvasó a kötet lapjain felbukkanó hiátusokat és az időnként beálló csendet, nem kétséges, hogy ha figyelmesen végigjárja az elbeszélő által kijelölt útvonalat, csak épülhet és gazdagodhat általa.

Prac.hu-Palimpszeszt, Budapest, 2012

esetben is a már idézett nem volt minek elmúlnia tagadó retorikájával. Ennek leghatározottabb példája a kötet első darabjai közt található *Sohasem a mostani* című vers, amelyben a két barát életének egymástól való távolodását így ragadja meg: „Nem jött tragédia / Vagy végleges sorsfordító esemény / Csak kapcsolataink fokozatos leépülése / Lemondott találkák / Mindig inkább a jövő / Hétvége lenne jó nekem vagy neked”. Nem véletlen, hogy ezek a mondatok aztán sokkal határozottabban maradnak meg az olvasó emlékezetében, mint a vers nosztalgikusabb részei, például a kilencvenes évek többszöri konkrét felemlgetése. Máshol is találkozhatunk ezzel a szemlélettel, „Elfolytak évek, omlanak ölelések”, olvasható a *Tűllevéllel elvarrt szavak* című írásban, míg a kötet vége felé az idő múlásának komolyabb, sorsfordító tragé-

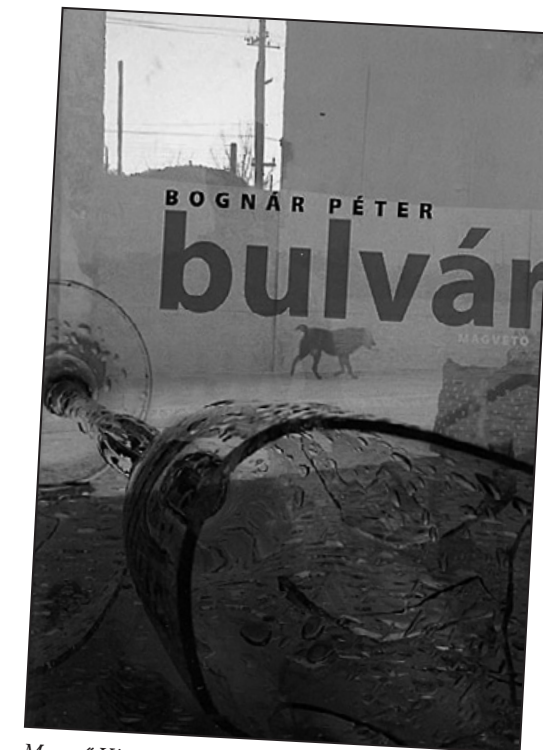
„Rétegei tiszták, alján a szennyeződés érintetlen”

Bognár Péter: *Bulvár*

Bognár Péter kötete zavarba ejtő. Hirtelen meg sem tudom számolni, hányféleképpen ejt zavarba. A Petri-díjjal másodikként jutalmazott költőnek például ez már nem az első kötete, ugyanis „2005-ben megjelent egy vékony versfüzete egy rövid életű kiadónál, de mivel ez semmilyen visszhangot nem vert az irodalmi életben, a kuratórium fontosabbnak ítélte a díj alapvető célját: felhívni a figyelmet egy még kevésbé ismert, nagyon eredeti tehetségre”¹ – áll a híradásban. Problémát okozhatna ez, hiszen a díj elvileg csak kötettel nem rendelkező fiatal írónak, költőnek vagy irodalmárnak ítélhető oda, de a kuratórium – melynek tagjai egyébiránt: Forgách András, Karádi Éva, Kemény Lili, Radnóti Sándor, Tóth Krisztina és Várad Szabolcs voltak – nyilván okkal és meggyőződéssel puhított ezen a szabályon.

Zavarba ejtő azért is, mert Borbély Szilárd ezt írja a kötet fülszövegében: „Az utóbbi évek talán legerősebb költői hangja. Végre megint úgy tűnik, valamire mintha használható volna az avított líra. Nem csak arra, hogy a költők egymást olvassák, plusz még néhány ügyeletes kritikus. Bognár Péter szemtelen és tehetséges. Veszélyes kezdés, mert a magyar irodalom egyiket sem szereti. Főként ezt a két dolgot együtt. Udítóen pimasz. És az a szertelenség sugárzik belőle, hogy a nyelvvel való játék egy jó buli.” Zavarba ejt, mert amit előre ennyire (túl)dicsérnek, azt csak gyanakvással tudom kezelni. Hasonló ez ahhoz, amit az angol úgy mond: *oversold*. Vagyis hogy addig dicsérnek valamit, amíg a dicséret tárgya nem tud megfelelni az elvárásoknak. Mert egy ilyen fülszöveg után mi történik az olvasóban? Egyrészt lefuttatja magában azoknak a költőknek a névsorát, akiket ő maga az elmúlt évek legerősebb hangú lírikusainak tud – megállapítja, hogy a mezőny nem gyenge. Másrészt a versek olvasásakor azonnal keresni kezdi ezt a bizonyos „legerősebb költői hangot”.

1 „Bognár Péter kapja a Petri-díjat”, *Népszabadság Online*, 2011. dec. 21. (http://nol.hu/kult/bognar_peter_kapja_a_petri-dijat) – utolsó letöltés: 2013. 01. 03.

Magvető Kiadó, Budapest, 2012

És ekkor megdöbbenünk, ugyanis az első szöveg – egy tizenkét részes hosszúvers – nagyon erősen kezdődik.

*Iszonyatos erejű ütést érzek a hátamon.
Zaj, gázszag és forróság.
A hátam mögött keletkezett nyomás
Rától a csigavonalban futó huzagolásra,
A hüvely leválik rólam,
Gyorsulva lökődöm kifejél.
A huzagolás három centiméterenként
Meggörget a hossz tengelyem körül,
A csőtorkolatnál erős gázörvénnyelbe kerülök,
A levegővel érintkező löporgáz berobban,
Szisszenő villanás, füst és bűz.
Kint vagyok.
Megcsap a kinti világ hidege.
Alattam mélység, fölöttem mélység,*

diák nélküliségének érzékeltetését a „Letegeződtem gyermekkori barátok szüleivel. / Öreggő fogadott az idegen idő.” sorok vállalták magukra (*Harapásnyom*).

Az ember a harmincas éveinek közepén már nem bánt olyan bőkezűen és hanyagul az idővel, ahogyan a rövid, egyszerű poétikai eszközökkel élő *Kezdet* című vers is mutatja. Ez szintén egy mindennapi szituációból, a fűnyírás elvégzendő, de az időjárás miatt elmaradó feladatából indul ki, s jut el végül oda, hogy „Egy teljes élet elrontása is / valahogy így kezdődik.” Nem közhely, nem pátosz, egyszerű élettapasztalat, egyben figyelmeztetés is, vigyázz, hogy élsz ezután, már minden apróság számít. Hasonlóan egyszerű szöveg a *Semmi különös* című vers, de a benne foglalt élettapasztalat visszatükrözi a kötetet uraló keserűséget, ahogyan a tíz rövid sor a gyanakvásról, bizalmatlanságról, a barátságok kötésének lehetetlenségéről, és általában az élet ürességéről, eseménytelen elmúlásáról szól.

Ebben a helyzetben a mindennapokhoz írott dicsőítés természetesen ironikus, helyenként cinikus, ahogyan azt a középső, véleményem szerint legsokrétűbb ciklus címe is sugallja (*Óda a hétköznaphoz*). Maga a címadó vers is a nap mint nap elmondott szófordulatokból, a mindennapok banalitásaiból építkezik („Ezt nem hiszem el hétfőn zárva / Most hova menjünk mindjárt szétrobbanok”), egy teljes napot elmesélve a reggeli dühöngéstől az esti dühöngésig. Mindezek verseibe természetesen szorosan összefügg az eddig elmondottakkal, a múltba tekintéssel és számvetéssel, ahogyan ezek a szituációk mind a mindennapi rutinba való végleges betagozódás folyamatát konstatálják. Emberek között élni, harmincas felnőtt lenni, az valami ilyet jelent. Életünk pályája már nehezen módosítható.

A versírás aktusa is ebben a kontextusban kerül említésre, így válnak érdekessé az alkotással kapcsolatos problémák. Legfontosabb persze, hogy ebben a kapkodásban, idegeskedésben, a mindennapok idegőrlő rutinjában nem lehet verset írni, s nem ritkán keserű düh érződik egy-egy versszakban, egy-egy erősebb kifejezésben, mint például az *Ati*, *Ady* zárlatában: „Kész, ennyi, nekem mostanába / nem fekszik ez a versíródsi. / Ne tőlem várj költeményt, / ott van Ati, Ady, s a többi ódsi.”

E gondolatvilágban, melyet a kötet képvisel, gyakorlatilag megkerülhetetlennek látszik a halál tematikája. Egyrészt található két olyan vers is a kötetben, melyek konkrét személyek emlékére születtek (ráadásul egymás után szerkesztve, *Az alvó nyitány jobbján*, *Májusi csillagok*), másrészt a könyv több darabjában is felmerül a saját halál gondolata, a halál elkerülhetet-

lensége, és ennek traumája. „Nem tudom, mitől félek igazán. / Fájdalom? Vizsgálatok? Halál? / Vagy hogy felébredek a koporsóban?”, kezdődik a *Naplemente-zem* című vers.

Mint már említettem, *A jövő régészeiben* (ahogyan az előző kötetben is) a hétköznapi nyelv kerül középpontba, a mindennapokból jól ismert nyelvi panelek. Mindezzel szorosan összefügg, hogy a kötetben olvasható szövegek nagy része szabadvers, illetve hogy a központozás továbbra is inkább az elhanyagolható elemek közé tartozik Hartay poétikájában. Néha azonban kötöttebb formákkal is próbálkozik a szerző, ám úgy gondolom, a rímek összecsengése ebben a közegben felesleges, helyenként zavaró, véleményem szerint éppen attól a hangtól és hangszíntől fosztja így meg Hartay e néhány verset, amely amúgy érénye a kötet többi darabjának. Mint például a *Zenélőn nagyon* című írásban ez a sorpár: „Ha meglátsz egy rikácsoló kofát, / magadba nézel és befogod a pofád.”

Szándékosan nem tettem még eddig említést a *Szemhunyasok I, II és III* címet viselő szövegekről, melyek az egyes ciklusok elején találhatók, s valóban nem többek, mint szemhunyasnyi, rövid álmokképek felidézései. Hartay humora, az abszurdra való hajlama jut szóhoz bennük, s olyan szösszenetekkel találkozhatunk itt, mint „Észreveszem, hogy a vázába / egy kijelző van beépítve. / Virág, ezt írja ki. / Még mindig olcsóbb, mint egy szál róza – / mondja az eladó.”, vagy „Tűzoltóautó lassít le mellettem. / Sofőrije tüzet kér.” Ugyanakkor sajnos mindhárom esetben idegen testnek érzem ezeket a több tucatnyi néhány soros szösszenetet tartalmazó ciklusokat a kötetben elfoglalt helyükön. Nehéz mit kezdeni velük, nem funkcionálnak, nem lépnek párbeszédbe a többi verssel, miközben kitüntetett szerepük a szerkesztési szándékot tekintve elvitathatatlan. Ugyanazt a problémát érzem itt is, mint oly sok más irodalmi alkotás (elsősorban inkább próza) esetében, hogy e megoldás nélkül kevés lett volna (elsősorban nem terjedelmét tekintve) az adott kötet, de amikor az összeállt, vált csak világossá, hogy mégsem ez a mód az, ami betölti a hiányzó rést, ami megadja a könyvnek azt a bizonyos nehezen körülhatárolható, de szükséges pluszt.

Telik az idő, múlik az idő, de úgy hiszem, végeredményben jól tesz Hartay Csaba költészetének a változás. Nem vitatva a *Nyúlzug* hátoldalán is említett, s már abban a kötetben is megmutatkozó élettapasztalatot és bölcsességet, az elmozdulást a korábban és a most megjelent írások között inkább a karakteresebbé váló hangban lehet érzékelni. Úgy hiszem, határozottan kirajzolódó fejlődési irányról beszélhetünk itt, és ezért gondolom, hogy végeredményben pozitív ez a változás.

*Mindenfelé, amerre forgok, hatalmas,
Hihetetlenül világos tér.
Repülök.
(Ismerőseivel italozott, vizezés közben fejbe lőtték)*

Ám csakhamar eszébe jut az olvasónak, hogy ezt valahonnan már ismeri. Ez a Krétakör *Feketeországából* a „lövedékes” részlet, s mivel nem kerülte el figyelmét a kötet címnegyedében a felsorolás – hogy kinek a műveiből idéz a szerző jelöletlenül –, hamar rájön, hogy Bognár első szövegének azon részei, melyek a lövedék szemszögéből íródtak, Tasnádi István *Lövedékek* című írásának átvétele, parafrázisa, továbbírása. Nagy baj ez, mert az első versnek – amely a maga tizenegy oldalas terjedelmével a többi szöveghez viszonyítva igen nagy helyet foglal el a kötetben – azok a jobban sikerült részletei, melyek a golyó röptét írják meg. Sajnos a Tasnádi-párhuzam felfedezése leértékeli ezeket a szöveghelyeket, hiszen az ötlet nem sajátja, márpedig az benne a legnagyobb trouvaille; a nyelv, a megírás mikéntje (bár jelentős) az ötlet után csupán második lehet.

Az olvasó továbbra is gyanakvóan és immár kissé zavartan keresi az erős költői nyelvet, de egyfolytában intertextusokra lel. Előbb a *Most múlik pontosan*, majd egyéb Quimby- (vagyis Kiss Tibor-) idézetek kerülnek terítékre, s közben egyre visszatérnek a golyó röptét író részek.

A következő versnél aztán körvonalazódní látszik, hogy miért volt a kötet élén több mint húsz karaktert felsoroló szereplőlista, akár egy dráma elején – ezzel kezdetben aligha tudtunk mit kezdeni. Ez alapján a kötetkompozícióról is kezd kialakulni valamilyen érdekes és furcsa kép, mely a dráma-formához vagy a verses regény műfajához utalja az olvasót. Az *Olettká aláereszkedése az üveglifttel* formailag az ima, a könyörgés felé mutat: a megírás módja párbeszédes, vagyis a dráma-formához közelít a versszöveg – ahogy a kötet későbbi versei közül több is; és ahogy a kötet maga is drámai cselekmény (vagy inkább krimi) foglalata. A verscím és a versszituáció is megerősíti a párhuzamot a drámával, hiszen – mivel relatíve a kötet elején helyezkedik el – Olettká megjelenése értelmezhető a hírnök megjelenéseként, ugyanakkor az üveglift és a fohászkodás valamifajta deus ex machina-gépet és -jelenetet is megsejtet.

Viszont a helyzet az, hogy a formai érdekességen túl ez a szöveg sem hozza meg a várva várt erős költői hangot, ahogy az utána következő néhány vers sem, bár egyre érdekesebben alakul a kötetkompozícióról alkotott kép. A versek ugyanis rövidebb-hosszabb híradásoknak tűnnek – ezzel a sajátossággal áll kettős viszonyban a *Bulvár* kötet cím: a szövegek egyrészt tudósítanak, híreket közölnek; másrészt viszont szétírtják őket, vagy ellenkezőleg, apró-cseprő dologból csinálnak hírt. A versek – hírek – java egy nagyobb narratívába illeszkedik, ezzel hozva létre a drámai cselekményt.

A bulvárhírek köztudottan nem a sajtó legmegbízhatóbb és legértékesebb darabjai – Bognár erre játszik rá, nemcsak a címadással, hanem a deretorizált, jórészt az előbeszédyszerűsége törekvő versnyelvvvel is. Sőt, a kötetben elszórva találhatók olyan szövegek is, melyeknek verstárgya egészen elképesztő, így például a felesége méhét betongyűrűkkel körülvevő férfi díjazásáról szóló szöveg (*Idén Halasics Tamás veheti át a Rudat*). Vagy például – a kötetben kicsit előreugorva – az *Ellopták Varga Zoltán szegyt*, a *Szűznemzéssel fogant pörölycápa a nebraskai Henry Doorly Állatkertben*, a *Feketemangalica-tenyésztésbe kezd Debrecen*, a *Személycsere az Ász élén* és a *Katasztrofális állapotban a Budapest–Debrecen vasútvonal* című szövegek (és címük) szintén zavarba ejtők. Egyfelől (ön)ironizálják a kötetkompozíciót, másfelől olyat próbálnak költőivé tenni, ami az utolsó részletéig költőietlen. A „méltatlan” tárgy költőivé-irodalmivá tétele nem új keletű próbálkozás a (líra) irodalomban – találhatunk több sikeres kísérletet –, azonban a fent említett versek nem sorolhatók a jobban sikerült szövegek közé, és ezen humoruk sem segít.

A kötet első jobbnak mondható szövege az *Id. Herczeg Ferenc 1.* címet viseli és egy – a kötetben elszórt – négydarabos kisciklus nyitóverse. Ugyanakkor az is elárul egyet s más a kötet elején lankadó érdeklődésről, hogy ez a vers valójában akkor válik az elsővé a „jobbnak mondható” versek sorában, mikor a ciklus második darabjához ér az olvasó, és visszalapoz.

Viszont nagyjából innen a kötet versei látványosan erősödni kezdenek: az első szöveghely, amelyre már rögtön felkapjuk fejünket, az *A minden-akkor-dől-el-ha-feláll-életfilozófus-Halasics* utolsó előtti versszaka. A versben ifj. Herczeg két vonzó lánnyal marad együtt egy megbeszélés után, akiknek valószínűleg Herczeg meggyőzése a céljuk.

*A remegés, mint a telefont,
A törött sík mélye felé vonzza a helyzetet,
Az ifj. Herczeg érzi magában a hívást,
A gyengeség közeli jajgatását.*

*Egyikük előtte áll,
Térdeit (Herczegéit) a térdei közé fogja,
Másikuk halkán
A fülébe nevet.*

Ezután az *Óda* – igen, József Attila-allúziókkal dolgozik – és a *Köszönöm a vendéglátást, élmény volt* tartja az erősödő tendenciát. Az olvasóban elkezd motoszkálni: Borbély talán nem is mondott olyan nagyot abban a fülszövegben. Ezek a versek aztán elérnek egy a kötet eleinél magasabb fordulatszámot, melyet a következő szövegek is nagyjából tartanak. Majd odaér az olvasó az *Es akkor elkezdett hajnalodni* című szöveghez, és felröhög. A lírai én (aki egyébként a szereplőlistán így van feltüntetve: „En – első pillantásra

beleszerető nyomozó hadnagy, fiatalabb polgár”) úgy dönt egy hajnalban, hogy rendet vág ebben a darabos, drámai történetben – nyomozásban –, hogy ő is, és az olvasó is megértse valami nagyobbat.

*Mert most meg fogom érteni, éreztem, az egészet,
És megpróbáltam hátrább lépni egyet, visszább,
És onnan nézni a képet,
Hogy az egészet lássam és megértsek végre valamit,
És onnan nézni a képet,
De ahogy megpróbáltam, éreztem,
hogy túlságosan előrerohantam,
Úgyhogy megpróbáltam hátrább lépni egyet, visszább,
Mert most meg fogom érteni, éreztem, az egészet.*

Felröhög az olvasó, mert ennyire kellemesen pimasz húzással még nemigen találkozott, hogy egy kötet felénél azt mondja a lírai én (vagy a szerző, vagy ki tudja, ki), megkönyörülök rajtatok, olvasók, segítetek kicsit én is a kirakásban, ha már kiszórtam nektek a darabkákat. Borbély nem túlzott, azt írta: szemtelen. Nos, ez enyhe kifejezés, *understatement*. Bognár a kötet felénél előáll: pökhendi, és jól csinálja.

Innentől a nyomozás mintha „forró nyomon” járna. Jóllehet végül (ezt meg kell előlegeznünk, hiszen nem lövünk le poént) nem kerekedik ki teljessé, a történet minden szöveggel egyszerre rekonstruálódik és dekonstruálódik. Ennek oka talán éppen a kötet struktúrája: a versekre tagoltság eleve darabos narratívát ad, és ezzel hagy néhány meg nem válaszolt kérdést. A jó ütemű tempóváltással ráadásul egyszerre az erősebbnél erősebb szöveghelyek is sorjáznak.

*Reggel, félálomban, mivel kedd van,
Halljuk közeledni a kukásautót,
Másik utcákból halljuk a hangját,
Ahogy közeledik a mi utcánkhoz.*

*Olettká teste alvás, az én testem is
Alvás még, ő elsősorban hajjal van
Belegabalyodva az éjszakába, engem
Inkább kicsavar és leszorít az álom.
(Reggel, félálomban, mivel kedd van)*

Egy másik kiemelkedő szöveghely a *Herczeg-Katalin-élt-16-évet jajgatása* című versből való (habár a teljes szöveg nem kevésbé figyelemreméltó), melynek megdöbbentő radikalitása (a tizenhat éves lány megerőszakolása) talán Krusovszky Dénes „embernyúzó” verséhez, a *Marszüasz polifón* harmadik darabjához hasonlítható a közelmúltból – noha poétikájuk csak távoli rokonságban áll egymással.

*A baszás viszont megterhelő fájdalom.
Szervezetem, így mondanám, készületlen, zárt alvásillat
És nyitott álmú szervetlenség volt,
Vágyzivatarban és várakozásosóben lélegző.*

*Most pedig már nem félek.
Egyikük lenyomul a torkomba, nyál vagyok,
A fenékem szét van szakadva,
A csattogás végtelenül idegesít.*

E szöveghelyre is rímél mintegy az *Id. Herczeg Ferenc 4.*-et nyitó metafora, amely szintén a kötet legjobbjai közül való: „Idősebb Herczeg Ferenc – / Ben a fájdalom / Rokkant dinoszaurusz.” És ez a metafora sokat elárul Bognár költészetéről.

A legújabb líráról egy ideje szokás hangoztatni, hogy másként műveli, használja az iróniát és a groteszket, mint az elődök tették. Ez legtöbbször a fanyar mosolyban csúcsosodik ki. Ezzel szemben Bognár jól láthatóan játszi könnyedséggel pakolja, szereli össze groteszk képekké a súlyos témákat a viccel, humorral. Ahhoz lehet hasonlítani ezt a groteszket vagy abszurdot, amikor a temetésen az ember eszébe jut egy szép emlék, és bele tudna nevetni a sírásba, ha nem túrtöztetné magát. Bognár szövegei is valahogy így viselkednek: a legnagyobb tragédiát – gyilkosságot vagy egy lány megerőszakolását – is olyan szóképekkel találják, melyek mosolyt csálnak az ember arcára, hiába tudjuk, hogy nem volna szabad.

Bognár fekete humorral finomítja élehetővé a tragédiát, nem csinál belőle viccet – bár olykor úgy tűnhet. De megteheti azt is, hogy néha viccel, mert bár nem hiba nélküli, de nagyon vagány (második) debütkötettel állt elő. Költészetét hazai viszonylatban Tandoriéhoz, Váradyéhoz, Petriéhez, Borbélyéhoz lehet leginkább kötni, kortársai közül mindenkéltől talán Sopotnik Zoltán és első két kötete juthat eszünkbe; költői attitűdjükben, úgy érzem, hasonlítanak, ahogy – hadd mondjam így – kissé punk módjára bánnak a lírával: félreporozzák az útból az előttük érkezetteket.

Bognár Péter kötete pozitív csalódás: a gyengébb kezdés után (melyről azt sem zárhatjuk ki, hogy a kötet más pontjaihoz hasonlóan szándékos és pimasz elidegenítő effektus) jó ütemben vált tempót, és teszi le az asztalra az elmúlt évek egyik legeredetibb hangú verseskötetét. Kérdés azonban, hogy ez a költészet folytatható-e ilyen formában, ugyanis egy következő, hasonlóan kidolgozott koncepcióval bíró kötetkompozíció joggal vonná magára az önismétlés vádját. Vajon a *Bulvár* verseiben megmutatkozó bőbeszédű *mondatpoétika* és a *hapax legomenon*-szerű jelző-szerkezetek (pl. „Vágyzivatarban és várakozásosóben lélegző”) képesek olyan poétikát alkotni elegyükkal, amely a kompozíció keretei nélkül is megállja helyét? E kérdések, bár a jövőt illetően nem elhanyagolhatók, a *Bulvár* értékéből semmit sem vesznek el. Bognár Péter kötete minden megkérdőjelezhető és zavarba ejtő pontjával együtt kiváló.

► KÖRÖSSI P. JÓZSEF

Gazoskönyv egy gyomvilágról

Szűcs László: *Gazoskönyv, Válogatott publicisztikák 2003–2008.*

Szűcs László: *Bolondok a parton – versek a nyolcvanas évektől napjainkig*

Szűcs László újságíró, lapszerkesztő, és publicista nevét mindazok megismerték, akik az elmúlt huszonegynéhány évben, Erdélyben és Romániában fontosnak tartották a véleményt, akkor is, ha más, akkor is, ha okos, és türelemmel fogalmazott. És ugyan ezek őrzik ma is, de már nem csak Erdélyben és nem csak Romániában. A költőről másképpen gondolok hasonló, de arról majd később.

Van sok füveskönyv, meg van most már a *Gazoskönyv*, a Szűcsé.

Az egykori, meg a mai füveskönyvek egyszerű kérdésekre adnak, egyszerű válaszokat, egyszerű példákban állítanak erkölcsi normát (meg nemcsak), hogy ne mondjak normafákat, többnyire egyszerű emberek elé. A füveskönyv nem hőskről, nem eszmékről beszél, hanem egyszerű dolgokról, olyan ügyekről, esetekről, amelyekhez a hétköznapi embernek van köze az „egyszerű”, „hétköznapi embernek”. Nekünk. Szűcs *Gazoskönyve* nem ennek az ellenkezője, nem a füveskönyv ellentettje. Nem, mert nem bonyolult dolgokról szól ünnepnapra emberekhez.

Ahogy a politika, a közélet művelői sem mind kedvünkre valók, ha vannak közöttük szépek és talán hasznosak is, szívesen megszabadulnánk tőlük, ahogy a kerti gyomnövénytől, amelyek között ugyancsak vannak szépek és hasznosak, szépek és haszontalanok. Rondák és haszontalanok, rondák és hasznosak. Ezekről a szépekről és haszontalanokról, csúnyákról és hasznosokról szól az a válogatás, amely öt év publicisztikai anyagából, vezércikkeiből kínál a fent körülírt olvasónak szórakoztató olvasmányt. Azoknak is, vagy legfőképp, akik az *Erdélyi Riport* című hetilapot – amelynek a szerző alapító főszerkesztője – nem for-

gathatták rendszeresen, de azoknak is, akik olvasták, keresték, mert ez más. A könyv mindig más. Ahogy egymás mellé kerül egy-egy szöveg, úgy kerül egy-egy tartalom a másik mellé, és képes nem csak mellé, hanem fölé és alá és hozzá is tenni azt a tartalmat, azt az összefüggést, amit, ha egyedül van egy újságlapon – nem látjuk, nem láthatjuk meg benne. Támogatja, hangsúlyozza, erősíti, színezi, gazdagítja egyik a másikat. Ami ott a lapban az aktualitásának erejével hívta magára a figyelmet, itt a bölcsességével (portré Fejtőről, stb.).

Azt írtam fentebb, hogy publicisztika, hogy válogatás öt év vezércikkeiből. Nem igaz. Szűcs annak a sajátos műfajnak a művelője, egyben formálója, alakítatója is, ami a rövid publicisztika és a tárca(novella) keveréke. Nagyon sokszor történeteket mond el, portrékat fest – ironikus éllel küldi darabjait célirányosan.

Ha jól számolom 200–250 darabnak kellett megszületnie (volt időszak, amikor kéthetente jelent meg a lap), ebből 129 olvasható itt. Nem csak terjedelmi okokból történt a szűrés, gondolom számított az is, mennyire marad élő egy gondolat, mennyire példahordozó egy történet azon a nyelven, amelyen akkor született, amikor az aktualitása lökdöste, tolt előre, esetleg mennyire dokumentálja, vagy nem az egykori eseményeket. Megszólal-e ismét azokban, akiket akkor akart megszólítani, vagy képes-e másokat is, esetleg ma már kizárólag másokat, mert azokat, akik akkor még láttatták magukat, ma már elfelejtjük, s annak ők örülnek. Az indulatos politikusokról, közéletiesekről beszélek, a zsigerből harcolókról, akikre Szűcs sose számít, de azokra annál inkább,

akik helyett most éppen neki kell írnia a zsigeri indulatról.

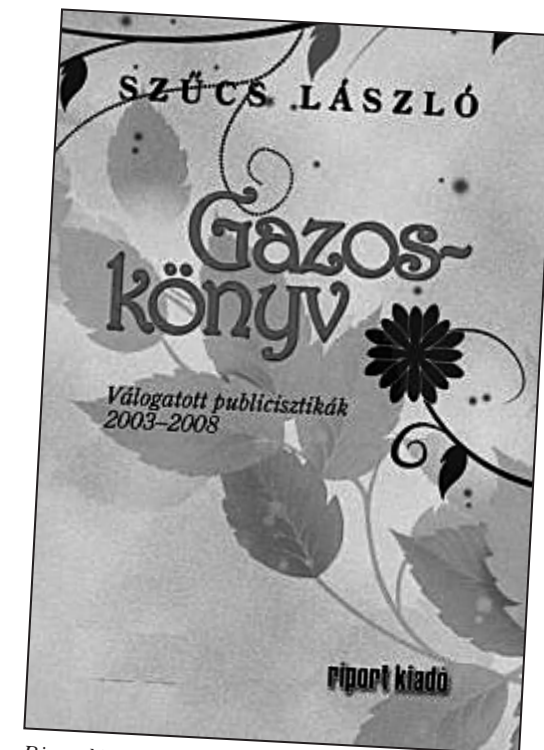
Nagyon más a helyzete a romániai magyar újságírónak, mint a Magyarországinak. Mielőtt figyelne ide is meg oda is, el kell döntenie, hol van az ide, meg hol az oda. Az itteni események befolyásolják azt, ami ott történik, vagy az ottaniak azt, ami majd itt lesz belőle. Nem csak azt kell tudnia, hogy Románia hol van, hanem azt is, amit csak kevés magyarországi újságíró tud, nevezetesen, hogy hol helyezkedik el – történelmi, földrajzi és erkölcsi értelemben – Magyarország. Izgalmas, de nem is olyan nagy felkészültséget igénylő magatartás ez, de nem árt, ha van. Mármost felkészültség, és józanész. Mert az erdélyi (romániai) újságíró tisztában van a kicsinység, a nagyság és a szomszédság fogalmával is, és ezt az *Erdélyi Riport* olvasója tudja, és újra megtudja, amikor kinyitja a lapot, a lapban az első oldalt végig olvassa. Ott van Szűcs.

Vannak nagy példák: Ady, Móra, Márai, Zsolt Béla, de kortársunk Diurnius (Bodor Pál) – mind publicisták, de szépírók is. Köztük költők. Ma is nagy élvezettel olvashatók. Némelyik szerző politikai, társadalmi jegyzeteit változtatás nélkül lehetne hozni, és megdöbbennék az aktuális mondandójától, kritikájától – és nem utolsósorban korszerű stílusától, nyelvétől. Ő is, Szűcs is elmondhatja magáról: történet mindig ott van, ahol én vagyok.

A *Gazoskönyv*ben, ebben a 129-ben is bőven találunk olyanokat, amelyek már ma, 3–5 évvel első megjelenésük után aktuálisabbak, mint annak idején, de legalább annyira, és ha nem ezek, mások, az újabbak, amelyek ebbe a könyvbe még nem kerülhettek 10–20 év múlva, már most sejtethető, sajnos, aktuálisabban készülhetnek majd újra megjelenni, mint ma.

Az öt éve alatt, amíg íródtak a *Gazoskönyv* jegyzetei, Romániában helyhatósági, és parlamenti választások voltak, Magyarországon hasonlóképpen. A két országot felvették az EU-ba, Előbb Magyarországot, ami irigységet és egyfajta féltelmet váltott ki odaát, aztán Romániát, aminek feltételül Magyarországon – az ottani magyarok jogait kiterjesztendő, na meg „Erdélyt vissza” alapon – sokan akarták megszorongatni a románokat. Népszavazás is volt, kormányválság és válság. Itt is ott is csupa olyan sorsformáló esemény, amelyek mind egyszerre és párhuzamosan érintették a két ország lakosságát, románokat és magyarokat, a politikai vezetést, a kisebbséget és a többséget, baloldalt és jobboldalt. Volt mitől észnél lenni. És Szűcs mindig észnél volt, humoránál, és a józan eszénél.

Volt és van Markó–Orbán viszonytörténet, volt és van még Markó–Tőkés viszonytörténet. Viszont román–magyar közös kormányulések 2005-től már nincsenek! Hogy visszatérhessek, és erősíthessem, amit erről a sajátos műfajjal kapcsolatosan fentebb pedzegettem: egyértelmű politikai elemzéseinek is

Riport kiadó, Nagyvárad, 2013.

nyelvi ereje van. Ez, a nyelvi inventivitás egyben a hiteles is ezeknek a „rövideknek”.

Az alkalmi elvándorlásokról kevesen gondolkodnak el, ő igen. Mire jó a magyar állampolgárság Romániában? Magyarország már nem is ugródeszka a magyar útlevéllel rendelkezők számára, hanem vízummentesség. Akkor hol is nő a magyarok száma? Mert, hogy nem Erdélyben és nem Magyarországon, annak bizonyítéka az, hogy sok ezren, amint hozzájutnak a magyar útlevélhez, veszik a sátorfájukat, és az óceánon túlig meg sem állnak.

Ki tarja számon (ha nem az éber újságíró, aki tárcanovellákat ír), hogy Szalonikiban Medgyessy miniszterelnök javasolja, hogy a kollektív kisebbségi jogokat rögzítsék az Európai Unió alkotmányába. Van is rá hajlandóság Európában mindaddig, amíg a gondolatot az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, az eredetforrást meg sem említve ki nem sajátítja. Mert a civakodásban elhal – úgymond – az ügy. De ma már az ötlet- és gondolatlovajok is más egyebeken civakodnak. Mert mi a lényeges ebben? A civakodás, az a magyaros. (31. old) *Gazoskönyv*? Hát az! – És még mennyi, de mennyi önvédő gondolat, amit széthurcolnak ott, ahol a párt- és a nemzeti(ségi) politizálásnál erősebb a személyes ambíció, az önérdékű politizálás. Szűcstől és *Gazoskönyv*éből tudom, hogy – Európánk ide vagy oda – a kollektív kisebbségi jogok alkotmányban rögzítése német és francia támogatást is kapott. Magyar a magyarnak hogy is vájja ki a szemét! Na, ez is a *Gazoskönyv* ereje. Mert úgy, ahogy ott meg van

írva. Ha nem Szűcs László írná a *Gazoskönyv* darabjait, megkérdezném: követi-e a szerző, az újságíró, hogy mi lesz ezeknek a nem döntéseknek a következménye? Nem kérdezem, mert tudom, követi, és majd előadja.

Nem csak pártos, népnemzetis eseményen jó magyarnak lenni, erről az 50–51. oldalon olvasok, amikor... Ugyanitt kell a lelkiismeretnek kimondania, hogy nem attól jó magyarnak lenni, hogy elutasítjuk a másik magyart. (*Mitől jó magyarnak lenni*). Nyelvről, az erőről írtam, ő pedig a magyarok silányszövegségéről (*Haza, de hova*, 98. old.) Ugyanitt a referendumról, amelyről a magyar Parlamentben üres székek előtt beszél.

Van-e különbség aközött, hogy mit tud, mit akar tudni – hogyan kell megszólítani az erdélyi vagy a partiumi magyar olvasót. Más a kultúrája, más a múltja, szinte a nyelve is más, amelyen olvas – ha magyarul is. Eddig én is tudtam, hogy sok másik magyar nyelv van, amelyen érdemes érteni tudni. A *Gazoskönyvből* azt is megértettem, mennyire fontos, hogy mindig legyenek más és más magyar nyelveink, amelyen mindenki ért. Mennyire fontos ezt a más és más nyelvet úgy használni, hogy mindenki értse – és ne csak magyarul. Szűcs ezt gazdagítja a magáéval. És, ha erő, akkor a nyelv mellett, gyorsan mondom, ott van Szűcs László kegyetlen humora, iróniája.

*

Szűcs László sem újságíróként, hanem költőként kezdte, ma is jelennek meg verseskönyvei. Legutóbb *Bolondok a parton* címmel – versek a nyolcvanas évektől napjainkig.

Az olvasó azt gondolná, hogy a versekben is a közeletiség az erős oldala, de nem. Annyira nem, hogy mintha nem is érdekelné semmi más csak az az én, aki kívülről befelé nézve látszik, az, akit csak ő lát, de most megmutat: „...én valahogy kijutottam / sáros lettem szétszóródtam / lezuhantam elpusztultam” (*Repülés kézzel és*). Fontos az esemény és benne a történet, mint a *Vert hadak völgye* című versében, ahol a vásárokon gyakran megforduló ember akkor is beavatottként éli meg a Nagyváradi és Kolozsvári közötti Körös-Fekete-tó térsége ismétlődő hangulatát, és éppen azt, ha sohasem járt ott. „Elzúg a szatmári gyors, / fütttyjelére előbújnak / esőkabátos, szürke alakok // Igazoltatás lesz, / a hídon túl sápadt folt a másik tábor, / két embert keresnek.” És innen már könnyű felfedeznünk Zé-t, a nemcsak a nagyváradiak számára legendás költő alakját, és rátalálnunk arra a vonatra, amelyet Zudor János „indított el” Nagyváradról Kolozsvár felé. Szűcs verseskönyvében többször utal arra a kazánra, amely falának támaszkodva Zudor többedmagával egy mozdony belső terében éli túl azt

Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2010.

az utazást, amely mindannyiunkat diktatúrából diktatúrába vezetett át a nyolcvanas években. Zudor azt a versét Semprunnak ajánlotta, Szűcs aktualizálva azt az állapotot könyvének első versében – és később még másokban is – az *Utazás kazánban* című Zudor-versre utal, hogy később már név szerint is megidézzé a pályatársát. Túléltük ezeket, kijöttünk valahogy ezekből az utazásokból, de a kazán izzította életérzése örök maradt. A tragikus sors – Zudor János életútja is erről tanúskodik Szűcs verseiben is –, a közös élmény életérzése és annak vállalása, egyben a közösségi élmény vállalása és átadása is. A költészeté. S ha összevetjük ezt a kazán melletti létet a könyv egy másik hasonlóképpen gyakori, és hasonlóképpen erős motívumával, a lepkeléttel, nem nehéz megfogalmaznunk: Szűcs László költészete miatt az elszakadás versein keresztül vezet a ragaszkodás verseihez.

Elszakadás és lepkelét. Mindig kijutni valahonnan. Így vagy úgy – lepkeként – vajon mennyit ér?! Szűcsről érdemes tudni, hogy, 1989-ösén családjával hivatalosan emigrált Romániából Magyarországra, a temesvári–bukaresti fordulat eseményeinek hírei valahol a Dunántúlon érték. Szinte azonnal visszacsomagolta a sátorfáját, és egészen fiatal emberként visszaköltözött. Azóta írt verseit olvasva meggyőződhetünk róla: ő sem egészen biztos abban, hogy haza költözött, abban meg végképp nem, hogy otthonról haza.

A *By dal* Arany Jánost, és nem csak formáját tekintve a *A walesi bárdokat* idézi: „jött egy ember verset követelt / mondván íme a rendelet”, aztán, mintha nem is versben kellene dicsőséget énekelni, hanem lelket eladni kellene, de nem az ördögnek, így: „nem oly sietve költők én / fűzők egymásba szót / teher ám a költemény / titokká old valót”.

Menni, menni, menni, megkeresni az értelmetlenben az értelmeset, a törékeny(ség)ben mégis az erőt, az eltörtben a valamikor egészet, ez az, aminek nem tud ellenállni. Nem számoltam össze, hogy a vékonyka kötetben, az alig 140 oldalon hányszor fordul elő az elutazásra, távozásra, eltávozásra, és/vagy a gyors pusztulásra, összetörésre, lepketörekénységre, bogárhaszonlatanságra utaló kép, gondolat. De már ha csak, mint tudatos olvasó a *Bolondok a parton* néhány egymás után következő verscímét sorba olvasom, akkor is kikerekedik belőle az a világ, amelyet mindenképpen választania kellett. A címeket összeolvasva is verseket kapunk, de az csak az olvasó szándéka, nem költőé: *Vészkijárat / Menekülő végek / Állapot vers előtt* (93–94–95. oldal); vagy: *Csak úgy, egyedül / Lepkék után / Az arcok ünnepén* ((73–74–75. oldal). Nem állítom, hogy tudatos törekvése, de ismerve Szűcs verselésének egyik erejét, azt igen,

hogy rafináltan, ahogyan a titkot keresi, gondolhatom ezt. És, ha így van, az már biztosan nem lehet igaz, legfeljebb a „költői kódosítás” része, amit ráadásul éppen az *Archépvázlat* című versében rögzít, így: „...mozgolódik, esztétizál, henceg, nőinkre kacsint a kisebbségi lét. / Ahelyett hogy / (...) Mindegy. Neked is, nekem is mindegy.”

Sok minden egyéb – a tárgy és a tárgy „meglelkesítésének” fontos szerepe – mellett ereje van még verseiben a (kis)városi élménynek, a kisvárosi (fő)tér élményének, az udvarnak – és mindannak a szomorúságnak, ami kirekeszt. *Nincs más szó* című versét, a kötet egyik legszebbikét, ezt illusztrálandó teljes egészben idézem:

*Zavar van, zaj a ház előtt
Szélfújta madár az ághoz nő.
Rádkiáltok, az ablak nyitva.
Üres az udvar, ne nézz vissza.*

*Az utca is üres, a város néma,
Befér a főtéren egy nagy borítékba.
S ha kérdezed, hol a magány,
Koldulni ment a szívem után.*

Az előző számunk tartalmából

Fekete Vince, Gergely Ágnes, Kocsis Csaba, Jónás Tamás, Kiss Judit Ágnes, Molnár Illés, Vaszilij Bogdanov versei

Antal Balázs, Végh Attila, Varga Nóra prózája

Tanulmányok Bogdán László, Rába György, Nemes Nagy Ágnes költészetéről

Beszélgetés Gálfalvi Györggyel

Nagy T. Katalin esszéje Szurcsik József művészetéről

Liktor Eszter összefoglalója a DESZKA Fesztiválról

Lackfi János, Mészöly Ágnes, Both Gabi, Hermann Zoltán a Papírhajóban

Kritikák Marno János, Molnár Illés, Miklya Anna, Vida Gábor, Orbán János Dénes kötetéről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.